

KDO IZ MENE POJE:

LJUDJE, LJUDJE, LJUDJE...

LISTI

ŠTEV.: 61/XIV

JESENICE, DNE 24. MAJA 1984

JOSIP VANDOT 1884—1944 (OB STOLETNICI ROJSTVA IN ŠTIRIDESETLETNICI SMRTI)

Precej časa po osvoboditvi je moralo preteči, da je bil Josip Vandot uvrščen med ustvarjalce mladinske kjiževnosti, medtem ko je njegova ostala literarna zapuščina, predvsem poezija, še neproučena in neupoštevana v slovenski literarni tvornosti.

Josip Vandot je bil rojen 15. januarja 1884 v Kranjski gori kot deseti otrok načelnika postaje, ki je bil poročen z domačinko iz Gozd Martuljka. Iz pravljič, ki jih je otrokom pripovedovala mati in na paši pastir Jok, ki je bil prava zakladnica ljudskih pripovedk, je Josip Vandot črpal snov za svoje povesti, ki jih je napisal za slovensko mladino, pa tudi za svojo poezijo.

Po končani osnovni šoli v Kranjski gori je, željan znanja in učenosti, nadaljeval šolanje v gimnaziji v Novem mestu, kjer je bil zelo dober učenec in odličnjak v slovenskem jeziku. Kot petošolec je v dijaškem listu objavil svoje prve pesmi, kot sedmošolec pa prvo povest. Po uspešno opravljeni maturi bi zelo rad nadaljeval študij na medicinski fakulteti, ker pa bi bilo to preveliko breme za revno in številno družino, se je odločil za službo na železnici. Služboval je v Št. Vidu ob Glini blizu Celovca, v Litiji, Postojni, Trstu, Gradcu, Sisku, Slatini Radenci in Pragerskem. Zaradi slabega zdravja, pa tudi odpora do železničarske službe, se je leta 1922 upokojil in se posvetil samo pisateljevanju.

Leta 1941 ga je nemška okupacija zatekla v Mariboru, odkoder so ga kot zavednega Slovence skupaj z ženo, hčerko in vnukinjo preselili na Hrvaško. O vsem tem je pisal obsežen dnevnik, ki je ohranjen, v katerem ob ponižanju in trpljenju, ki ga je doživljal skupaj s svojimi, izraža trdno prepričanje, da bo vse to minilo in da je to pot v lepše in boljše življenje.

V dnevnik je zapisal tudi to:

»Leno se je čas vlekel naprej. Sedeli smo na svojih culah in mirno čakali. A na dvorišču se ni hotelo spremeniti prav nič. Ljudje so se še vedno kakor živina preganjali sem in tja, vročina je pričela priti-

LISTI izhajajo kot priloga tednika ŽELEZAR — glasila delovnega kolektiva SOZD SŽ Železarna Jesenice. Ureja kulturno umetniški klub DPD Svoboda Tone Čufar Jesenice, glavni in odgovorni urednik Joža Varl.

To številko LISTOV posvečamo našemu rojaku, pisatelju in pesniku JOSIPU VANDOTU, ob stoletnici njegovega rojstva in štiridesetletnici smrti. Pridružili so se nam tudi učenci osnovne šole Jesenško-bohinjski odred Kranjska gora s svojim šolskim glasilom KEKEC, podprlo pa jih je Turistično društvo Kranjska gora ob odkritju spomenika Josipu Vandotu. Vsi skupaj se zahvaljujemo pisateljevi hčerki Jelki Vandot, ki nam je dala na voljo nekaj še neobjavljenega gradiva svojega očeta.

skati in v pripeki je smrad postajal še hujši in neznosnejši. Moja žena se je pomirila, ker so ji bolečine v sklepkih precej popustile. Tudi Bojka (vnukinja, pripis pisca) se je utolažila in pričela kramljati in izpraševati po sto rečeh, ki jih je videla okrog sebe, a jih ni razumela. Le hči se ni mogla vdati v usodo. Prestrašen je bil udarec, ki jo je strmoglavil iz najlepše, zasanjane višine v prepad, odkoder ni videla nobenega izhoda. Od povsod, kamor se ozre in na kar pomisli, se ji roga razbito življenje, razbita mladost. In vse to razbito življenje, razbita mladost in srečo bo morala zdaj plačati z najhujšo ceno: z beraštvom, poniževanjem in zasramovanjem od tistih ljudi, ki jim ni storila nikoli nič žalega. In zakaj vse to? Zato, ker njena mati ni govorila drugega jezika kakor ta jezik, ki ga jo je naučila mati, in zato, ker je oče ljubil domovino, ki je ležala zdaj poteptana na tleh.

S komolci se je uprla v kolena in si podpirala glavo z obema rokama. Njene oči so bile suhe, a vendar je v njih gorela tista strašna bolečina, ki ne pozna solza. Do dna duše se mi je zdaj zasmilila ta mlada žena, ki jo je že v prvih dneh mladosti in materinstva oguljufala sreča. Tolažiti sem jo hotel, a za tolažbo ni bilo prave besede.

»Čuj, sem ji rekel naposled. 'Stresi s sebe vse, kar te tišči. Stisni dušo in stisni zobe. Saj ni še nič propadlo. Vse, kar se godi okrog nas, ni nič. Za nas ima pomen le to, kar bo. Tisto pa bo veliko in lepo.' ...«

V izgnanstvu je Josip Vandot napisal tudi ciklus pesmi V belih nočeh s podnapišom V grobnici, 25. avgusta 1942. Slutnje smrti, izražene v pesmi, so se kmalu uresničile. Josipu Vandotu je nit življenja pretrgala bomba, ki jo je odvrгло poškodovano zavezniško letalo v Trnjavski Kuti pri Slavovskem Brodu.

Čeprav je v osrednjih slovenskih revijah sodeloval kot pesnik, si je po osvoboditvi pridobil sloves za mladinskimi povestmi, ki jih je oblikoval po ljudskih izročilih in postavil v svet gora, ki so ga obdajale v njegovi mladosti. Tako so nastale pripovedi o Kekecu, Rožletu, Tinkari, Mojci, Bedancu, Kosobrinu, Vitrancu, Pehti in drugih pravljičnih bitjih. Najpomembnejše povesti so: Kekec na hudi poti, Kekec na voljši sledi, Kekec nad samotnim breznom.

Pri različnih založbah so izšla naslednja njegova dela: Kekec z naših gora (1936); Prerok Muzelj (1939); Kekec nad samotnim breznom (1952 in kasneje še nekaj izdaj); Kekec na voljši sledi (1957); Kekec na hudi poti (1965); Popotovanje naše Jelice (1966); Kekecove zgodbe — zbrane (1969 in še nekaj izdaj kasneje). Neobjavljenih je še veliko njegovih pesmi in rokopisov, ki so še ohranjeni, med drugim Gorske romances, 200 ljubezenskih planinskih pesmi, ki jih je v najlepših urah, kakor pravi avtor sam v svojem dnevniku, napisal v letih 1931—1941 in ki jih je z zvijačo stlačil v prtljago, ki jo je kot izseljenec smel vzeti s seboj.

Joža Varl

JOSIP VANDOT

GORSKI CVET

Na teh listih črke niso pesmi, ki govore iz rim in gladkih not, to so le blede, neopaznani cveti, ki najdeš v belih jih gorah povsod.

Zarastli so se tam pod snegom večnim, med peskom bornim vase koprne brez vonja in samotno, tiho, da še imena niso dali jim ljudje.

Nabral v gorah sem v urah jih najlepših, ko zarja je plamtela iz višin, nasul sem jih v predalce skrito tvoje, da zvenejo tam kot name spomin.

Življenja hrepenenje, smešni boji več niso vredni kakor borni cvet, ki koprnel je v skalah vse življenje, zvenel, sprhnel v zasmeh je poznih let...

V teh gorah sem dosegel vse vrhove, preplezal strme stene in čeri, med snegom večnim sem natrgal rože, ki zima jih nikdar ne zamori.

Okrasil z njimi sem oltar v svetišču, na njem se slika tvoja v mrak smehlja in v dneh samotnih in v večerih zihih se misel moja z njo igra.

Ljubezen moja pred oltarjem moli, molitve moli, ki jih vrh gora je slišala med žarki, ko na cvetje so vsipale se z gorskega neba.

Poznaš te molitve, si čula v skrivnostni uri sladki njih šepet? Jih čuješ, ko po očeh ti jasnih z bolestjo nemo blodi moj pogled?

To svetišče, ki pod goro v tih mir noči molči, vse v skrivnost je pokopano, v sanje tvojih mladih dni. Vroča luč pred najsvetejšim v molku skrivnem plapola in le včasih iz skrivnosti tvoja slika vztrepeta.

O, zakaj se po svetišču v strahu nemem iščem jaz? Svečenica bela davno že razkrila je obraz, za ljubeznijo stopila je v pomladni živi svit, a za njo v svetišču plaka v molku svetem mrak prikrit.

Po molčecem, svetem mraku sije božje le oko in trepeče v večni luči, da mi v duši je hudo...

(Nadaljevanje na 2. strani)

(Nadaljevanje s 1. strani)

Večerno sonce v zlati čas
pobožalo je tvoj obraz,
pobožalo oči radost,
lic tvojih žametno sladkost,
krog glave pa se lesketa
Draguljev krona in zlata.

Že spi za tabo rosni log,
šumlja večer krog in krog,
molitev tiha se budi,
šepeče gorko in drhti,
kot solza mre ti ob nogah,
kot solza, ki je padla v prah.

V gorah umira zvona glas,
ki v duši poja vsek mi čas,
kraljico angelov časti,
ki tiha zdaj v gore molči,
a krona kot boginje žar
cvete krog glave ji vsekar.

O, naj klečim ti pri nogah,
naj solza sem, ki kane v prah!

O, zakaj se ne ozreš
v to samotno mojo ječo,
ki brezupno v dan strmi
tam pod goro, večno spečo?

Kar imel sem, vse sem dal,
da sem zate le živel,
v ječo skrtil sem dušo svojo.

Skril sem nade, želje vse,
čute v sebi sem zamoril
in trpel, da tebi le
dan v gorah bi večno zoril.

V ječi prazni zdaj molčim,
a nekje pomlad prepeva
kakor grlic gorskih smeh
po samotni mi odmeva...

Grob odprl se je v jutro
in v pomlad je zastrmel,
kot obupna, težka misel
v jutro božje je vzkipeł:
pod skalovjem nemim
v gorski svet molči prepad,
na ledenem, večnem snegu
mrtev sanja orel mlad.

Videla si ga v višavah,
ko zaprl je soncu pot,
a oči je strnil slepe,
zvil gorečo je perot,
zgrudil se je v noč skalovja,
smrt zaprla mu srce,
slepe le oči uporno
daleč v sonce mu strme...

Ti ga vidiš v mislih nočnih,
tvoje sanje vse noči
pokopujejo ga v cvetje,
ki iz grudi ti brsti...

Po Vitranca gozdovih modrih
bogovi v trudnih sanjah spe,
na sveti straži bori, hoje
k njim tihe sklanjajo vrhe,
v višavah krožijo nad njimi
čuvarji-jastrebi trije.

V nebeških mislih po dobravi
vestalka hodi pod goro,
a koder hodi, v mislih blaznih
ljubezen moja gre za njo.
Ti udi, slastni, ki v molitvi
kot belo cvetje v dan kipe,
oči, ki kot vijole krotke
v nebo odprto ji strme —
o, jaz jih ljubim, poljubujem,
ko v tihem snu molče gore...

Gorje,
ko v blisku, gromu in viharju
bogovi se iz sanj zbude!

Jaz nimam cvetja, da bi z njim ovenčal
dehtečo krono tvojih las,
jaz imam pravljice le tihe,
ki se bude v ponočni čas.

Tam v logu gorskem, tam v planinskem
gaju
med ravšjem rdečim ti šepečejo,
ob oknu tvojem z žarki jutra
krog rožmarina ti trepečejo.

Čuješ njih šepet, besede vroče,
ki z jutrom zdaj ti v dušo žubore?
Čutiš v soncu vonj opojni,
ki z rožmarina diha ti v srce?

Ti v pravljicah kraljična si prelepa,
ki pot zgrešila v bele je gore,
ki sama je, tako je sama,
da mimo nje še sonce jutra gre...

Te molitve, ki jih gora
v mesečino šepeta,
davno že so mi gorele
v mislih mladega srca.
Molil sem jih z vrčo vero,
v njih sem ljubil širni svet,
ljubil, kakor ljubim tebe
v tvojem snu, moj garski cvet!

Mesečina, v noč drhteča,
prede skrivno nad teboj,
prede v lase, prede v grudi
in v nasmeh nemirni tvoj.

Ti jo srkaš v dihu rahlem,
da ti polno je srce,
in razumeš vso molitev,
ki jo molijo gore.
In v molitvi misel tvoja
z mojo družijo se nocoj
in se ljubita, gorita
v zvezde, v gorski ves pokoj...

NAŠE ROŽE ZLA

Bodočnost? Našel se bo kak cezar, mo-
torizirana zgodovina, ki bo zradiral ta
žalostni Liliput z zemljevida. Na zem-
ljevidu bo ostala za otroško dlan široka
praznina in nihče več ne bo vedel, za
čem je jokala Lepa Vida.

(Ervin Fritz, Okruški sveta)

S pesmimi krasi oltarje v svetiščih
sončeve poti — ne ve, kje je njegova —
in se sprašuje:

O, zakaj se po svetišču
v strahu nemem iščem jaz?

Kot da ni slišal za Črtomira in Bogomilo,
ki sta Bogu darovala vse kar ohra-
nja rod...

V mislih blaznih vestalko zalezuje,
ki je past bogov. V prividih njenih udov
slastnih od greha zgrožen kliče vraga:

Gorje,
ko v blisku, gromu in viharju
bogovi se iz sanj zbude!

In vrag je moder šepetalec:

— Gospodarico žališ! Vesto vzemi
si, da bo tvoje gnezdo polno orličev, ki ti
prestrežejo strele razjarjenih bogov...
Moja moč je onstran groba, kamor te
vestalka vodi, ko ji polagaš dušo na ol-
tar. Sam praviš, da gre sonce mimo nje,
da je zgrešila pot v bele gore.

— Pesnik daruje, kar ima — moč
svojega duha:

Skril sem nade, želje vse,
čute v sebi sem zamoril
in trpel, da tebi le
dan v gorah bi večno zoril

Vrag se posmehuje:

— Komu? V vseh svetiščih si izdan,
ponižan, opljuvan... Ti pa kar moliš.
Pesnik ni za hlapca rojen! Gospodarji to
vedo... Ko boš pokleknil k njenim no-
gam in boš kanil kakor solza v prah, te
že dolgo več ne bo. Bolna vest — od gre-
ha misel blazna: genialen (samo)
umor...

— Pesnik sanja tudi kadar je izgu-
bljen. Za mir v duši moli, za milost pro-
si vesoljnega boga, ki bi imel srce otro-
ka. Za velike pravljice se mu zahvalju-
je, da bi ob njih shodila tudi majhna
ljudstva:

Moj duh izlil se v vas je, gore bele,
izlil se v pravljic vaših je šepet,
zveličan krožil bo ob skalah vaših
in večnost vašo živel nem, zavzet...

— O bog! je vzkliknil vrag.
Tako mi ne uide vsak!

Benjamin GRACER

Franci Črv: Visokogorsko smučišče

Jaka Čop: Stara (že podrta) žaga v Martuljku

JOSIP VANDOT

ODLOMKI IZ »ZAPISKOV IZ PREGNANSTVA«

Tisto noč sem spal le malo in če sem za trenutek zadremal, so me pričele mučiti neprijetne sanje, da sem se siloma prebudil. Skozi nezagrnjeno okno sem videl, da se je na vzhodu začelo že svitati in doli na dvorišču je že spet zapel petelin, ki je sameval v vrataričnem kurniku. In tedaj sem vendarle zaspal, a spanec ni bil dolg. Prebudil sem se nenadoma, zakaj zazdela se mi je, da je nekdo prišel na hodnik in s trdimi koraki hodi po njem. Skočil sem s postelje in pogledal ven.

Luč je gorela na hodniku in prvo, kar sem zagledal, je bila moja žena. Oblečena samo v spalno srajco je slonela ob zidu in tiho jecala. Pri vratih sta stala dva vojaka, oborožena s puško in s čelado na glavi. Spoznal sem takoj, kaj pomeni njun prihod: moja ura je prišla, čas je prišel, da nastopim pot, ki so po njej šli tisoči in tisoči pred mano. To soznanje me ni prav nič razburilo. Stopil sem k vojakoma in ju mirno vprašal, česa želita.

Vojaka sta trdo udarila s puškinim koptom ob tla. »Prišli smo po vas«, je rekel starejši. »Pol ure imata časa, da poberete

najpotrebnejše stvari, kolikor jih morete nositi. A povem vam, da se mudi. Kamion že čaka v sosednji ulici. Torej le hitro!»

Žena je zajokala na glas, hči je pritekla vsa prestrašena iz sosednje sobe. A čudno — pomirili sta se, kakor da ju je pred vojakoma sram brezsmiselnih solz. Mirno sta pričeli polniti kovčke, vojaka pa sta stala poleg in skrbno z očmi pregledala vsako stvar, ki je izginila v kovček. Stopil sem v sobo, da rešim nekaj rokopisov, ki so mi bili posebno pri sreči. Odprl sem mizni predal in segel po papirjih. A že je bil vojak poleg mene. Porogljiv smehljaj mu je ležal na nabreklih licih, odrinil me je od mize.

»Proč roke!« je velel osorno. »Dovoljeno vam je vzeti le obleko in perilo. Vse druge stvari pa pustite v miru, ker so zaplenjene in jaz pod prisego odgovarjam zanje.«

Gledal sem po knjižnih predalih, kjer so lepo zložene stale moje najljubše prijateljice — knjige. Srce se mi je stisnilo od bolečine, ko sem jih gledal in sem vedel, da jih ne vidim nikoli več. Hotel sem vzeti s seboj le tistih par knjig, ki sem jim bil avtor. Razložil sem to vojaku in mu pri

nemškem bogu prisegel, da v knjigah ni nič nevarnega in da imajo le osebno vrednost.

»Ne,« je dejal kratko. »Rekel sem vam že, da pustite tiste stvari tam, kjer leže. Po- brigajte se za kaj drugega, kar je bolj važno, in pohitite že! Čas beži.«

Pogledal je na uro in zagodrnjal. Šel sem v kuhinjo in našel na kredenci vezan rokopis moje Gorske romance, obsegajoče dvesto erotičnih planinskih pesmi, ki sem jih v najlepših urah napisal v zadnjih desetih letih. Sam Bog ve, kdo je rokopis položil sem na kredenco. Bil mi je drag in hotel sem ga rešiti, pa naj se zgodi karkoli. Vojak je bil kakor senca za mano. A urno sem snel lepo vezan prt z mize in ga bliskoma vrgel na rokopis. Nevidno sem ga zamotal v prt in ga odnesel na hodnik. Tam pa sem ga vrgel v kovček. In srečno sem ga rešil.

Vojak je zapečatil jedilno shrambo. Razgrnil je po mizi zapisnik, kjer je imel natančno popisano vso mojo imovino. Prebral je naše osebne podatke in vse stvari, ki so bile v stanovanju. Podpisati sem moral zapisnik. Seveda, prečitati ga nisem mogel, ker ni dovolil. Na koncu je bila rubrika, kjer so bili uradno navedeni vzroki mojega izgnanstva. Rubrika je bila tesno popisana, a je nisem utegnil prebrati. Le to sem videl, da je bila na koncu z velikimi, debelimi črkami napisana beseda »Tschitsche«, opremljena s tremi klicajmi in trikrat podčrtana. Na glas sem se zasmel. Ker mariborski nemškutarji niso vedeli drugega vzroka, da se me znebijo, so me proglasili za »Čiča«.

»Čemu se smejete?« me je vprašal vojak in nagrbnil čelo.

»Kar takó, ker se moram čuditi, kako so Nemci dobro podkovani v zemljepisju, sem odgovoril mirno. »Ali morda veste, na katerem koncu naše zemlje je Čičarija?«

»Ne vem in me tudi prokleto malo briga«, je zarobantil skoro užaljen. »Ne delajte neslanih dovtipov.«

Na štedilniku sem prižgal plin in prista- vil lonec, da si za slovo skuham močne kave. Čutil sem, da so mi živci vendarle pričeli nekam popuščati in treba jih je bilo podkrepiti. Vojak ni rekel ničesar. Vtaknil je zapisnik v nekakšno torbo, ki mu je visela ob strani. Vprašal sem ga, ali ima v zapisniku navedene tudi moje rokopise in knjige.

Zmajal je z glavo. »Kam pa pridemo, če bi zapisovali tudi take nepotrebne stvari,« je dejal. »Ne bojte se! Ko pride čas, dobite vse nazaj. Ničesar vam ne bo zmanjkalo.«

Šel je iz kuhinje, a je s hodnika vsak hip pogledal, kaj počnem. Nisem se zme- nil zanj nič več, temveč sem mirno nalival vročo kavo v skodelico in jo poželjivo sre- bal. Zunaj na hodniku sta bili žena in hči že napolnili kovčke in zavezali nekaj cul. Paul je stopil iz svoje sobe in gostil oba vo- jaka z žganjem. Videl je, da prtljage ne bo- mo mogli nesti do kamiona sami. Zaradi tega je šel ven, da nam poišče voziček in človeka, da nam pelje stvari do kamiona, ki nas je že čakal na Radvanjski cesti. Sre- čno je našel oboje in znesli smo prtljago na ulico. Hčerka je Paulu skrivaj izročila vso zlatnino, da jo čuva in jo ji pozneje vrne, ko pride čas za to. Paul je bil razburjen, ker je zdaj na lastne oči videl, kako Nemci delajo z ljudmi, ki jim niso storili prav nič žalega. Bil je bled od ogorčenja in sam ni prav vedel, kaj naj nam reče in s čim tola- ži. Samo to nam je zagotavljal, da se pred- poldne obleze vse oblasti in se z vsemi močmi zavzamé, da nas izpuste iz meljske vojašnice in da se vrnemo domov. Vedel sem, da bo ves njegov trud zaman. Nem- škutarske pesti so dobro držale, kadar so se stisnile.

Mala vnukinja Bojka je še vedno trdno spala. Morali smo jo zbuditi in napraviti, ker sta nas vojaka hotela že s silo poriniti

(Nadaljevanje na 4. strani)

iz stanovanja. Dekletce si je zaspano melo oči in se na vso moč čudilo, zakaj smo jo prebudili iz najlepšega spanja. A ko je zagledala vojaka, jo je streslo in je vedela, da se je moralo zgoditi nekaj hudega. Pogledala je po razmetanih sobah in je spoznala, da gremo od tod, gremo, ker sta nas vojaka odgnala. In se je zbal za svoje igrače. Tam v kotu je stal njen voziček. Pod belo, s čipkami obrobljeno odejo, je spala njena punčka. Punčko pa so stražili bel, dobrušen medvedek, psiček, mačica, palček in črn zamorček z lepimi, zlatimi uhanji v ušesih. Krog vozička so bile razvrščene igrače in bilo jih je toliko, da mali Bojki ves dan ni bilo dolgčas, ko se je igrala z njimi.

Strah jo je stisnil in v duši jo je strašno zapeklo in zbolelo. Zajokala je na glas in se vrgla na svoje igrače, da jih brani. Vojaka sta bila menda navajena takih prizorov. Osorno sta nas pogledala in velela: »Niti sekunde več se ne bomo zadrževali. Vzemite otroka in hajdi!«

Siloma sem dvignil Bojko v naročje. A otepala se je z rokami in ni hotela od svojih igrač. Hotel sem jo tolažiti z najlepšimi besedami, a besede mi niso šle z jezika. Zakaj hipoma je planila pred moje oči slika, ki sem jo videl v izložbah mariborskih trgovin: samosilnik, nadčlovek, sin Wuotanov v pozi Kristusa kot ljubitelj otrok. Na nizkem stolčku sedi Göringovo dekletce z nakremženim obrazom, kot da jo je strah človeka in polboga, ki stoji za njo in jo tišči z rokami za ramena. Na njegovem vsakdanjem obrazu ni niti črtice božanskega. Prazno in licemersko strme njegove oči predse v praznino, čeprav se vidi v njih, kako si z vso močjo prizadeva, da bi si navzel vsaj najmanjši odsvit in odtenek veličastja in ljubezni. Nekaj mrzlega, skoro odurnega veje z njegovega obraza in dekletce na nizkem stolčku nemara čuti ta mrz in to odurnost, zakaj vse poteze na njenem obrazu kažejo, da bo zdaj pa zdaj bruhnala v obupen jok. Samosilnik, ki sta ga nemška nadutost in neumnost dvignili nad Boga, pa tlači slabotna ramena in veruje ta hip, da se je za veke proslavil kot ljubitelj otrok in kot človek, ki mu je sočutje do otrok najsvetejša stvar. A niti ne vidi, da ga je na sliki vsaka otrokova poteza obsodila kot hinavca, komedianta in licemerca.

»Le pusti igračke, Bojka,« sem napovedal rekel vnukinji. »Saj se kmalu vrnemo. Nemci so dobri ljudje. Ta dva vojaka ti bosta čuvala igračke. Nič se jim ne zgodi. Le meni verjemi.«

A Bojka je ihtela, kakor so tista leta milijoni otrok ihteli, ko so jih nadčloveški vojaki na ukaz boga in sina Wuotanovega oropali najdražjega, kar so imeli na svetu. Bila je to ljubezen v praksi, tista ljubezen, ki jo hinavsko kaže slika Göringove hčerke. Siromašno dekletce, ni te samosilnikova roka zaman zabebla do srca, da boš od strahu zajokala in da te sliši ves svet.

Naglo sem odnesel otroka iz stanovanja in ga doli izročil materi. A Bojka se še ni umirila. Solze so ji tekale po licih in tresla se je po vsem telesu. »Nemci so mi vzeli igračke,« je ponavljala kakor v mrzlici. »Ukradli so jih in mi jih nočejo vrniti... Zakaj so mi jih vzeli, o, zakaj?«

Naložili smo na voziček našo prtljago, a voziček je bil premajhen in z obema rokama sem moral tiščati cule in kovčka, da nisom zdrknili na tla. »Vorwärts!« se je vojak zadril in fantič je potegnil, da je voziček zacvilil na vso moč. Še enkrat smo se ozrli po hiši, kjer smo preživeli toliko žalostnih ur. Videli nismo nikogar. Le v prvem nadstropju se je skozi okno sklanjala soproga profesorja Bračuna, ki je že davno izginil iz mesta, ker se mu je gnusilo počenjanje mariborskih nemškutarjev. Gospa je bila Nemka, a velika Jugoslovanka. Mahala nam je v slovo z robcem in glasno jokala.

»Bog s teboj, duša zlata«, sem ji odzdravljal. »Ti si edina, ki žaluješ za nami. Ko se vrnem, bom znal ceniti tvoje sočutje.«

A ni bila edina, ki je gledala naš odhod. Izza vogala se je prikazala močna, črnolasa in črnooka ženska z izrazitim germanškim obrazom. Bila je lastnica vinotoča. Škodoželjno se je posmejala in je stopila na prag vinotoča, da nas bolje vidi in da do konca užije ta trenutek, ki si ga je nemara že dolgo želela in vsak dan pričakovala.

»Bog nemški s teboj«, sem jo pozdravil sam pri sebi. »Čez toliko in toliko mesecev se vrnem in tedaj bom jaz stal tam na pragu. A kako boš hodila ti in kakšne misli ti bodo hodile po glavi, ne veš ti in tudi jaz ne. Samo to veruj, da še stokrat ne bodo tako vesele, kot so zdajle moje...«

»Vorwärts!« se je vojak zadril drugič in cepetnil z nogo. »Vorwärts!« je ponovil njegov tovariš s še hujšo jezo. In odšli smo in se nismo več ozrli.

A že na ovinku je prtljaga začela siliti na tla. Napeti sem moral vse moči, da sem jo zadržal na vozičku. Ker je bil fantič slaboten, je le težko vlekel in moral sem mu pomagati. A komaj sva petkrat prestopila, je bil dobrušen del prtljage na tleh in morala sva jo vnovič naložiti. Vojak je robantil in naju nestrpno priganjal. Moja žena, ki jo je v zadnjih dneh revmatizem v vseh sklepih grozno mučil in so ji bila kolena strašno otečena, je omagala in ni mogla naprej. Naslonila se je na cestno ograjo in je od bolečin glasno stokala. Hči se je ustavila, ker ni vedela, kaj naj naredi, Bojka je spet obupno zajokala.

»Vorwärts!« sta kričala vojaka in prestopala z noge na nogo.

Minila me je potrpežljivost. Zarobantil sem in zaklel, kot je navada v mojem rojstnem kraju tam daleč pod Prisankom. Vojaka sta me srepo pgoledala in stopila še bliže. »Kaj ste rekli?« me je nahrulil oni, ki se me je držal že vse jutro. »Zdi se mi, da se hočete nekaj upirati. Rečem vam, da se čuvajte.«

»Cepec!« sem mu odgovoril v borovškem jeziku. »Ali ne vidiš, da ne morem nikamor? Rajši pomagaj, saj ti čelada ne bo padla z nadčloveške buče, ako mi pomoreš.«

»Maul halten!« je zarjul nad mano. A vendar se je obrnil in se lotil moje žene. Z grda jo je hotel spraviti naprej. A žena mu je pokazala od revmatizma znakaženo in otečeno koleno. »Človek, ali ne vidite, da sem bolna in se komaj držim na nogah?« je rekla razjarjena. »Pustite nas v miru in imejte vsaj malo obzira do bolnih ljudi. Saj pojdem in se prav nič ne upiram. Pojdem pa tako, kot morem.«

Na pločniku se je ustavilo pet delavcev, ki so šli na jutranje delo. Nekaj časa so nas molče gledali, a nenadoma je eden izmed njih zamahnil z rokami in divje zaklel. Pritekel je k meni in mi pomagal, da sva prtljago spravila na voziček. »Prokleta svojat napihnjena!«, je godrnjal srdito.

Prtljaga je bila spet na vozičku... A delavec me je odrinil in rekel: »Pustite, bom že jaz opravil vse. Rajši poskrbite za gospo. Sirota sama ne pride nikamor.«

In sta s fantičem varno odpeljala nerodni voziček. Prijel sem jecajočo ženo pod roko in tako smo šli počasi, neprestano priganjani od vojakov, proti kamionu, ki je kakor črna pošast stal pod dnevjem ob splotju železničarske nabavljalne zadruga. Bila je še rana ura, zaradi tega je bilo le malo ljudi na cesti. Le ob kamionu se je nabrala truma radovednežev, ki so nas mirno gledali. Delavec je spretno zmetal našo prtljago na vozilo, dvignil mojo ženo na kamion in se poslovil od nas.

»Le nič strahu,« je dejal dobrodušno. »Grdo morate odhajati, a vrnete se lepše. In tedaj bomo popili liter najboljšega na račun današnjega dneva. Do tedaj pa na svidenje!«

Segel nam je v roko in naglo odšel. Kamion je bil prenatrpan od ljudi in prtljage. Vsak se je stisnil, kamor je mogel, in nihče ni spregovoril besede. Kamion je zdrvel po ovinkih do pontonskega mostu, preko nje ga in še preden smo se zavedli, se je že ustavil na dvorišču meljske vojašnice, med množico, ki se je gnetla na skoro preozkem prostoru. A do nas vojaki niso pustili nikogar. Vsak je moral znositi svojo prtljago po stopnicah v prvo nadstropje, kjer jo je pregledovala posebna komisija, katere člani so bili mariborski nemškutarji in nemškutarice. Z nami so morali govoriti slovensko, ker nismo hoteli znati nobene nemške besede. Vendar se jim je na obrazih videlo, da so že pošteno trudni od dolgočajnega in sramotnega dela, zakaj le površno so pregledali prtljago in nas poslali naprej v sosednjo izbo. Tam je za mizo sedela še precej čedna in mlada ženska s prijaznim obrazom in lepimi očmi. Pomagala sta ji dva moška potuhnjenih manir, ki sta imela nalogo, da nam preiščeta žepe in pobereta iz njih vse, kar je bilo kaj vrednega. Denar in dragocenosti so se na kupu zbirali pred lepo žensko, ki je malomarno in površno zapisala vsak znesek v debelo knjigo.

»Le brez skrbi mi izročite ves denar«, nam je govorila sladko. »Marke vam zamenjam v dinarje. Tam doli, kamor pojdete, jih nikjer ne boste mogli zamenjati in jih boste morali kot ničvredne zavreči. Posebno pa vas opozarjam na hranilne knjižice. Z mirnim srcem mi jih zaupajte, ker bodo tu najbolj varno shranjene. Tam doli bodo brez vrednosti, saj veste, da vam bodo zaplenili vse. Ako torej samim sebi hočete dobro, ne prikrivajte denarja, še manj pa hranilnih knjižic.«

Večina je verjela mamljivim besedam sladke ženske. Česar potuhnjena, razbojniška moška nista našla v žepih, so našle ženske lepe besede v skrivnih, dobro prikritih prostorčkih. Zatajeni denar in še bolj zatajene hranilne knjižice so hipoma ležale na mizi pred žensko, ki jih je z največjo naglico zmetala na kup. Kot odkupnino za vse to premoženje pa je vsakemu izročila petsto dinarjev. Ostali znesek je zapisala na košček papirja brez žiga in podpisa.

»Ta vsota vam bo izročena pri odhodu prav pri vratih« se je muzala zadovoljno in z najlepšim posmehom. »Zdaj pa pojdite v sosednjo sobo. Tam prestanete še nekaj malih formalnosti.«

Izropani, s petsto dinarji v žepu, smo kot berači stopili v sosednjo sobo. Tam so še enkrat zapisali naše osebne podatke in nam na listek zapisali številko kleti, kjer bomo na slami počakali, dokler nas ne spravijo na transport in nas pošljejo naprej. Pograbil sem najtežji kovček, da ga ponesem v klet, ki mi je bila odkazana. A že na stopnicah sem srečal narednika, ki se mi je zdel še precej prijazen in dobrušen. Vljudno sem ga vprašal, kam naj se obrnem, da pridem do svoje kleti.

»Nikamor ne greste«, mi je odgovoril zares prijazno. »Transport odide opoldne in vi vsi ste dodeljeni temu transportu. Pojdete pa v Slavonsko Požego, a ne v Srbijo. Znosite prtljago na dvorišče, da jo avto odpelje na postajo.«

Njegove besede so me iznenadile in v duši mi je odleglo. Hvala Bogu, življenja v vojašnici nam ne bo treba prestajati, tistega strašnega življenja, ki so o njem z grozo govorili naši ljudje po mestu. Prihranjene so nam bile muke, ki so jih morali tisoči in tisoči trpeti in jih do smrti ne bodo mogli pozabiti, ker jih bodo še leta in leta mučile v spanju. Še nekaj ur — in za nami bo gnusno mariborsko močvirje, za nami bo sramotno poniževanje, ki smo ga morali s stisnjenimi zobmi trpeti dolge mesece, ki jim ni hotelo biti ne konca ne kraja. Nekje tam doli si ustvarimo novo življenje, ki bo

sicer beraško, a bo vendar človeško življenje.

Vrnil sem se in povedal, kaj mi je rekel narednik. S hčerjo sva znosila prtljago na dvorišče. Žena je z Bojko sedla na cule in tam smo čakali med vrvečo množico uro rešitve. Ljudje so brez cilja hodili po dvorišču iz kraja v kraj, se tu pa tam ustavili in drug z drugim spregovorili nekaj besed in zopet nadaljevali svoje romanje. Vsi so mi bili tuji in nikogar nisem poznal, kakor tudi mene ni poznal nihče. Bila je velika mešanica vseh slojev: bogati trgovci in hišni posestniki, višje in nižje uradništvo, kmetje in delavci, siromaki z zakrpano obleko, berači, ki sem jih srečeval na ulici in ki so ti trkali na vrata; elegantno oblečene gospe in gospodične, služkinje in kmetice, beračice in sumljive ženske iz zakotnih lokalov; betežne starke, ki so le še komaj hodile, mlade matere, ki so jih siloma vrgli iz porodniške postelje in ki so zdaj onemoglo dojile komaj nekaj dni stare otroke, sedeč na drobnih culah, ki so bile zdaj njihovo edino premoženje. Otroci so se podili po dvorišču, glasno vreščec in suvačoč se med množico. Iz vojašnice je prihajal čuden smrad, ki se je težko vlegel na vse dvorišče, in tega smrada je bila polna vsa okolica, ki je kakor izumrla molčala okrog vojašnice. Človeku se je gabilo v tem lepem poletnem jutru, gabili so se mu ljudje, ki so kdove zakaj begali po dvorišču, gabilo življenje in gabil se je sam sebi. Videl sem, kako je nedaleč lepo nališpano mlado dekle z vso slastjo jedlo kruhke, obložene s presnim maslom in rdečo svinjino, in v želodcu se mi je nenadoma zganilo nekaj grenkega. Zastudilo se mi je lepo dekle in vse, kar je jedlo. Moral sem se obrniti in oditi, ker sem se bal, da mi želodec zdaj pa zdaj odpove.

Gori ob ograji sem zagledal zastavenega, močnega častnika, ki je govoril z vojakom in mu nekaj dopovedoval. Hipoma sem se domislil, da bi moral danes nastopiti službo, ki sem jo dobil po tolikem času in trudu. V žepu sem našel dekret, ki mi ga je Paul snoči izročil. Vnovič sem ga prebral in moral sem se na glas smejeti. Za ta dekret je dobro vedel gestapovec z vinskim obrazom. Videlo se mu je, da je zrastel sredi mariborske nemškutarke sodrge, ki ga je rodila. Premeteno je znal prehiteti dekret in ga razveljaviti, še preden je dobil veljavo. Bilo je smešno vse, kar je človek doživel v Mariboru. Za smešnost so skrbeli že nemškutarji sami.

Zastavni stotnik — bil je komandant vojašnice — se je bližal z mogočnim korakom. Stopil sem predenj in ga prosil, naj mi svetuje, kaj naj storim z dekretom. Pogledal me je od nog do glave in je prečital pisanje.

»Ob osmi uri ste morali nastopiti na kolodvoru službo?« se je zavzel in zmajal z glavo. »In zdaj ste tu in na potu na Hrvaško... Merkwürdig, merkwürdig. Kaj vse mora človek v Mariboru doživeti! Ne vem že več, ali imajo ti ljudje glave obrnjene naprej ali nazaj. Merkwürdig, höchst merkwürdig...«

Se je godrnjal nekaj sam zase. Hipoma pa mi je prav prijateljsko položil roko na rame. »Dobro spravite ta dekret«, je dejal, »zakaj rabili ga boste. Ko pridete med Hrvate, se lahko z njim obrnete do nemške komande, naj revidira vaš izgon in vas pokliče nazaj v Maribor. Mi ne moremo tu napraviti ničesar. Transport je že pripravljen za odhod. Prepozno je. Na postajo bom takoj javil, kaj se je z vami zgodilo. Le brez skrbi.«

V beležnico je zapisal moje ime in mi prijazno pokimal z glavo. Potem pa je odšel in je izginil nekje med množico.

Leno se je čas vlekel naprej. Sedeli smo na svojih culah in mirno čakali. A na dvorišču se ni hotelo spremeniti prav nič. Ljudje so se še vedno kakor živina poganjali

sem in tja, vročina je pričela pritiskati in v pripeki je smrad postajal še hujši in neznošenjsi. Moja žena se je pomirila, ker so ji bolečine v sklepkih precej popustile. Tudi Bojka se je utolažila in je pričela kramljati in izpraševati po sto rečeh, ki jih je videla okrog sebe, a jih ni razumela. Le hči se ni mogla vdati v usodo. Prestrašen je bil udarec, ki jo je strmoglavil iz najlepše, zasajane višine v prepad, od koder ni videla nobenega izhoda. Od povsod, kamor se ozre in na kar pomisli, se ji roga razbito življenje, razbita mladost in razbita sreča. In vse to razbito življenje, razbito mladost in srečo bo morala zdaj plačati z najhujšo ceno: z beraštvom, poniževanjem in zasramovanjem od tistih ljudi, ki jim ni storila nikoli nič zalega. In zakaj vse to? Zato, ker njena mati ni govorila drugega jezika kot jezik, ki ga jo je naučila njena mati, in zato, ker je oče ljubil domovino, nesrečno domovino, ki je ležala zdaj poteptana na tleh in krvavela iz tisoč smrtnih ran.

S komolci se je uprla ob kolena in si podpirala glavo z obema rokama. Njene oči so bile suhe, a vendar je v njih gorela strašna bolečina, ki ne pozna solz. Do dna duše se mi je zdaj zasmilila ta mlada žena, ki jo je že v prvih dneh mladosti in materinstva ogoljufala sreča. Tolažiti sem jo hotel, a za tolažbo ni bilo prave besede nikjer.

»Čuj,« sem ji rekel naposled. »Stresi s sebe vse, kar te tišči. Stisni dušo in stisni zobe! Saj ni še nič propadlo. Vse, kar se go di okrog nas, ni nič. Za nas ima pomen le to, kar bo. Tisto pa bo veliko in lepo.«

Ničesar ni odgovorila. Vzela je dete v naročje in trudna stopila do ograje, onkraj katere so stali angleški in jugoslovanski vojni ujetniki. Nizka pregraja je stala med njimi, da bi se lahko celo pogovarjali, kar pa je bilo nemogoče, ker med srbskimi vojaki pač ni bilo niti enega, ki bi razumel angleški jezik. Po dvorišču je začelo šumeti. Šum je postajal vedno večji in razločnejši. Nenadoma se je vznemirilo vse dvorišče. Šum se je razlil v pesem, ki so jo polglasno prepevali izmučeni in lačni izgnanci in ki je Nemci niso razumeli, a še manj vedeli, kakšen je njen pomen. Le srbskim ujetnikom je šinil nasmeh čez ustna in lice: pesem jim je bila znana in so vedeli, komu je namenjena:

»Oj, Jože pa na konj' sedi
in bridko sabljo v roč drži...«

S hčerjo sva stala pri ograji. Ujetniki so naju gledali z vprašujočimi očmi. Bilo jim je strogo prepovedano govoriti z nami. Zato so le mežikali z očmi, a v teh očeh je bilo več besed in več iskrenosti kot v navadni govorici. Le mlad Anglež, inteligentnega obraza, je stopil tik do ograje. Z roko je segel v žep in potegnil iz njega kos čokolade, ki jo je dobil bogve kje, in jo je dal Bojki.

»Courage!« je rekel potihoma in je naglo stopil nazaj v vrsto.

Po dvorišču pa je šumela pesem in noben nemški vojak je ni motil. Nemo so gledali po ljudeh, katerih misli so bile daleč od tod...

Slav. Brod, 3. IX. 1943

Jaka Čop: Pogled na Triglav

MESTO MRTVIH

... Letovišče, ki smo o njem sanjali vso pot do Požege, je že prve dni postalo neprijetno. Mrtvo mesto se ni hotelo razgibati, čeprav se je vanj naselilo na tisoče ljudi. Vsak dan je prišel nov transport. Štajerska se je praznila, a mrtvo mesto sredi plodne Slavonije je postajalo že pretesno, ker so bile skoro že vse barake polne. Ljudem, navajenim dela, je bila brezposelnost strašna, zlasti ženskam, ki so prej živele v neprestanem hišenem delu in so jim bile od jutra do večera misli pri tem delu. Zdaj jim je zmanjkalo vsega tega in okrog sebe so videli le grozno praznino, ki je niso mogle napolniti z ničemer, niti z mislimi na bodočnost, ki jim danes ali jutri z obrestmi povrne vse, kar so izgubile gori v domovini. A tudi to upanje jim je plahnelo od dneva do dneva, dokler ni splahnelo popolnoma. Čez noč se je nenadoma vanje zagrizla zavest, da je vse izgubljeno: domovina, dom, življenje in smisel za življenje. Še celo tisti, ki so živeli v neprestanem optimizmu, so pričeli povešati glavo in godrnjati. Propaganda, ki so jo ustaši širili po taborišču, je bila dobro zamišljena in je rodila tisočere sadove. Bila je s strašno zagrizenostjo usmerjena zlasti proti Rusiji, ki so v nji pregnanci videli svojo rešiteljico. Blatili in zasmehovali so jo bolj nego Nemci sami. Ruski porazi, o katerih so pripovedovali ustaši, so bili strahoviti. Z največjo škodoželjnostjo so vsako jutro govorili o boljševiski splošni kapitulaciji, o revoluciji, ki je izbruhnila v Moskvi in Petrogradu, in o nemških armadah, ki so drvele v notranjost Rusije in se niso ustavile nikjer, ker je vsa ruska vojska v divjem strahu pred njimi bežala v Sibirijo. Stalin je propadel in se skrli bogve kam. Z njim pa so izginili vsi komunisti, a ruski narod z največjim navdušenjem in ljubeznijo pozdravlja zmagovalce, ki so prišli, da ga rešijo največje strahovlade, kar jih zgodovina pomni. Hitlerjev genij je objel vso brezkončno, sestradano in do smrti izmučeno Rusijo, da jo odredi in zveliča, kakor je do zdaj odrešil skoro že vse evropske narode s Hrvati vred.

Propaganda je bila velika in na vso moč rafinirana. Ljudje so ji nehoti nasledili, ker že dolgo časa niso vedeli, kaj se pravzaprav godi po svetu. Tu in tam je pač prišel v taborišče hrvatski dnevnik, ki pa so ga ljudje z gnusom metali iz rok, zakaj dnevnik se je od prve do zadnje strani cedil od slavospevov, namenjenih Nemcem. Neverjetno klečoplastvo pred vsem, kar je nemškega, in hlapčevanje vsemu, kar je prihajalo z nemške strani, se je režalo z vsake vrste. A najhujše, nad čemer so se naši ljudje najbolj zgražali, je bilo sovraštvo do slovanstva in tega sovraštva so bili polni vsi hrvatski listi. To pisanje se je po obliki, smislu in načinu popolnoma ujemalo s pisanjem zloglasnega Štajerskega gospodarja, a njemu nazadnje ni bilo zameriti, ker so ga urejevali in izdajali najzagrizenejši nemškutarji.

In zgodilo se je, da me je mlad ustaš ustavil na ulici. Srepa me je gledal s črnimi, nemirnimi očmi, kakor da mi hoče iz duše iztisniti najbolj skrito misel. »Zakaj sovražite Nemce?« me je vprašal naravnost in brez ovinkov. »Ali ne veste, da vas danes ali jutri lahko potegnejo na vešala? Nemci se bore za srečno bodočnost nas vseh. Vi pa jih sovražite, namesto da bi jim bili hvaležni, in jim želite pogubo. Pazite se!»

Posmejal sem se mu dobrodušno in ga potrepljal po rami. »Priatelj, pustiva politiko drugim«, sem mu odgovoril. »V današnjih dneh je politika nevarna, zlasti nam,

ki se prav nič ne razumemo nanjo. Kaj morem za to, da me je rodila slovenska mati, in kaj moreš ti za to, da si Hrvat? Mislim, da ostane kljub vsemu Hrvat, kakor ostane jaz Slovenec.»

Namršil je čelo in odločno zamahnil z roko. »Kaj govorite o Sloveniji?« je skoro zavpil nad mano. »Slovenije ni več. Likvidirali so jo naši veliki zavezniki, hvala Bogu. Za zdaj ste Hrvati, dokler vas z Rusi in Srbi vred ne pošljejo v Sibirijo. Tam pa bodite, kar hočete. Nam je malo mar.»

Naglo se je obrnil in odšel. Trdo je stopal v zavesti, da je storil dobro delo, ker me je posvaril.

Ljudem so živci popuščali od dneva do dneva in vsaka stvar jih je začela razburjati. Po barakah so nastajali prepriji za vsako malenkost; sloga, ki je nekaj dni vladala med izgnanci, je nenadoma odpovedala. Zlasti v naši baraki ni bilo nikoli miru. Ženske so se krčevito oprijele vsake stvarce, ki se jim je zdelo pripravna za prepri. A tudi moški niso bili nič boljši. Razmere so jih dražile vedno bolj. Imeli niso nobenega dela. Kvartanje je bilo najstrožje prepovedano, prav tako kot alkoholne pijače. Brez cilja so se vlačili po taborišču, a si niso iskali družbe. Naveličali so se drug drugega in so se drug drugemu umikali. Bilo jim je neprijetno poslušati jadikovanje in neprestano govorjenje o nesreči in trpljenju, ki ju morajo prenašati. Vsak je nosil v duši svoje breme in težko in mučno je bilo, če je moral gledati, kako tudi drugi nosijo prav isto breme. Zato so se začeli umikati drug drugemu in so iskali skritih kotov, kjer so molče ždeli in bili zakrknjeni sami vase.

Naša baraka je bila neprestano razburjena, zlasti ko je postal naš starešina neki Komac, po rodu iz Kobarida. Poveljstvo taborišča je zapovedalo, da si mora vsaka baraka izvoliti zaupnika, ki bo zastopal njene interese in posredoval med poveljstvom in prebivalci barake. Na kak način je Komac mogel postati starešina, ne vem. Vem samo to, da so bili od tistega dne ljudje razburjeni in se niso nikoli mogli pomiriti. Komac je bil sicer že starejši človek, vendar pa ni imel prav nobenega čuta za splošne potrebe ljudi, ki jih je zastopal pri poveljništvu. Jezik je imel dobro nabrušen in tudi njegov nastop je bil tak, da si človek boljšega ni mogel želeli. A za svoje ljudi ni storil ničesar. Potuhnjeno je pred njimi obljuboval vse, kar so želeli. Pred komandantom taborišča, še čisto mladim ustaškim stotnikom, pa se je potuhnul še bolj in je na vse kriplje gledal, da je pri vsaki zadevi korist imela uprava, a nikoli izgnanci. Pravili so, da dela to zaradi tega, ker ima pri tem svojo korist. To so mu govorili naravnost v obraz, a čeprav se je opravičeval na vse kriplje, mu vendar nihče ni verjel. Če se je pokazal v baraki, je takoj vse planilo nanj in ga obsipalo z vsemi mogočimi očitki. A mož se je hradnokrvno smejal in nobena beseda ga ni mogla vznemiriti. Zahtevali so od njega, naj se odpove starešinstvu. Smejale se jim je v obraz in je šel po svojih potih.

Sredi tega razburjenja in neprestanih preprirov, sta le dve osebi ostali ravnodušni in mirni: dve dekleti, katerih sončni in vedri značaj sem občudoval vsako jutro. Z očetom, upokojenim podpolkovnikom, sta imeli ležišče tik pred mano, skoro pred mojimi nogami. Vstajali sta rano in se urejali neprizadeto, čeprav sta vedeli, da je vanju uprto več oči. Pri tem delu pa sta neutrudno žgoleli kot dve ptici, ki se v jutru sestana na veji samotnega drevesa. Skozi ogromne duri se je jutranje sonce razlivalo na vso njuno krasoto in svežino. Mlajši,

Hermini, so bili bogati, krasni lasje razpuščeni in so se v soncu blesteli, kot da so resnično zlati. Bilo mi je, kakor da gledam kraljično, ki sem o njej sanjal v mladih dneh in ki je zdaj stopila iz prelepe pravljice in se s soncem smeje v umazano življenje. A starejša, Hilda, je imela smeh vedno na obrazu in ta smeh ji je prihajal naravnost iz globoke duše, ki ni hotela poznati nobene grdobije tega sveta. Slišal sem, da je pesnica in da s sarkazmom opeva to strašno življenje, ki je morala vanj zabresti in ki ji ni prav nič prizanašalo, kakor ni prizanašalo tisočim drugim.

Smejali sta se vedno s prisrčnim, gostolečim smehom in se naglo napravljali. Ležal sem na trdi slami in ju gledal ves čas. Tešno mi je bilo pri srcu in čudna tolažba me je prevzemala. Zdelo se mi je vse kot bežna sanja, ki je nenadoma prišla kdove odkod in bo vsak hip izginila in se razpršila, a z njo vse to ogabno življenje, ki smo bili obsojeni nanj. Človek bo spet človek, a ne suženj in klavrna žival, ki jo lahko ubije vsak, ki je dobil orožje v roko. Smeh na teh dveh dekliških obrazih je bil prerok in temu preroku sem verjel, moral verjeti, saj v njem ni bilo laži in niti najmanjše sence, ki bi le za trenutek zasenčila to resnično in vedro prerokovanje.

Sosed mojega ležišča je bil Štandekar, mariborski gledališki igralec, ki se je ukvarjal tudi s književnostjo. Nikoli se z besedami ni dotaknil življenja, ki ga je mučilo prav tako kot nas, in nikoli ni govoril in se prerekal, kdaj bo konec temu življenju. Sam zase ga je neprenehoma opuzoval in se je na vso moč trudil, da ga drugim olajša s čimerkoli. A krotki nasmeji, ki mu je vedno krožil na ustih, obsenčenih od temnih brčic, je povedal več, kakor bi mogel povedati z besedami. In človeku je bilo prijetno, če mu je pogledal v obraz. Saj je bilo tam z nevidnimi, mirno se smehljajočimi črkami zapisano, da je naša sramota le od danes do jutri in da se za gorami že dviga zarja, ki prinaša nov in lepši jutri.

V naši baraki so bile le tri osebe, ki so stale visoko nad našim bednim vsakdnjim življenjem in nad razprtijami, ki večsah niso mirovale niti ponoči. Do polnoči se je slišalo iz vseh kotov pridušeno, naglo govorjenje, pomešano z divjimi kletvicami — sosed se je s sosedom prerekal o stvari, ki navadno ne bi niti pljunil nanjo, a se mu je zdaj zdela pomembna, ker je bil odrezan od vsega življenja. Vendar je to prerokanje polagoma postajalo tiše in tiše, dokler o polnoči ni popolnoma umolknilo. A tišina je vladala morda le pol ure. Že se je sredi teme oglasil krik: nekoga je v sanjah davila mora in se jo je otesal z vso silo. Med glasnim smrčanjem se je razločno slišalo obupno stokanje in ječanje žensk, ki so jim bili živci skoraj že popolnoma odrekli in ki so celo v spanju treple vse muke, priganjajoče jih od jutra do večera. Tu in tam se je zaslislala glasna kletev: mož, ki je planil kvišku in je zaklel, a še sam ni vedel, zakaj mora kleti celo v spanju.

Najbolj razločen je bil glas kljukastega penzionista. Ležal je sredi barake, zadelan od vseh strani z deskami, ki jih je iztaknil bogsigavedi kje. Do polnoči je bil miren, po polnoči pa se je začel premetavati po borem ležišču. Sprva je sopesl, ko da ga duši naduha, nato je sopenje prehajalo v hropenje, hropenje v čudno cviljenje, ki pa je trajalo le nekaj minut. Že se je slišal njegov glas, v začetku tih, a z vsako sekundo glasnejši. Govoril je sam s seboj, a njegove besede niso imele nobene zveze, temveč so bile zmešane, kakor da stavec govori v vročici. Klical je svojo ranjko ženo in sina, ki je bil ob izbruhu vojne pobegnil med četnike in šel z njimi kdove kam. Ker ju ni mogel priklicati od nikoder, se je začel jeziti. Dvignil se je in obsedel na ležišču. S stisnjenimi pestmi je grozil v kateri in nekaj časa molčal.

A že se je spet oglašil s hripavim glasom: »Bog je imel pravico, da mi je vzel ženo. Domovina je imela pravico, da mi je vzela sina. A kdo ima pravico, da mi jemlje dom, da mi jemlje krvavi trud petdesetih let, da mi jemlje posvečeni grob v domači zemlji? Bogovi, jaz vas sprašujem, a vi mi odgovorite. Če ste na moji strani, bo vaš odgovor pošten. Če pa ste na strani tistega, ki vam je vrgel poleno v glavo in se je vtihotal na vaš prestol, ne maram vašega odgovora, ker se mi gnusi. Gnusi, vam rečem, gnusi... gnusi... A zakaj, vas vprašam.«

Rezko je se posmel in sam sebi odgovarjal. »O, da, da — moja hišica pri sveti Magdaleni in vrtiček okrog nje, ki je zdaj poln rdečih in rumenih vrtnic. Z ranjko ženo sem jih bil posadil, s sinom četnikom jih požlahtnil. Potrgajo jih zdaj drugi in jih morda celo opljujejo, ker sem jih gojil jaz, penzionist in slovenski človek. Bogovi, v hišici ste bili vi doma in z vami jaz in moj sin četnik. Tam ste živeli kakor na oltarju. A zver, spočeta v ženski maternici, vas je iz hišice vrgla kakor staro šaro. In mene in sina četnika. A niste niti črhnil, niti stresli z roko. Tak je vaš odgovor in meni se studiš... studiš... studiš...«

Dvakrat je zajecal in nadaljeval. »Kdo naj nase prevzame moje grehe, ki jih delam zdaj pred izkopanim grobom? Smrt me že drži za roko, a jaz preklinjam, ker ne najdem dobre besede, da bi jo izgovoril. Z grehi sem se obložil zdaj tik pred koncem in s temi grehi stopim pred sodbo. Pri sveti Magdaleni bi zdaj molil, a tu moram preklinjati... preklinjati... preklinjati...«

»Mir!« ga je nahrulil sosed, bivši policijski stražnik, ki ga je starčevo govorjenje prebudilo iz najlepšega spanja. Starec je umolknil prestrašen. Najbrž se je stisnil v dve gubi in se sam vase prepiral z bogovi in vsem svetom.

Na levi strani je kašljal študent in je perica, njegova mati, na glas molila žalostni del rožnega venca. Človeku se je zdelo, da je baraka napolnjena z nevidnimi strahovi, ki se od vseh strani oglašajo s človeškimi glasovi. Nehote se je moral zdrzniti in je s tresočo se roko tipal okrog sebe. A ko je pod roko začutil obraz drugega bitja, z njim vred obsojenega na to strašno življenje, se je pomiril in poizkušal zaspiti. A spanca ni bilo od nikoder. Le strahovi so se spet oglašali z vseh koncev in krajev in do jutra uganjali svojo žalostno burko.

Mladina je od samega dolgega časa sredi taborišča zgradila primitivno letno gledališče. Seveda iger niso mogli uprizarjati, ker je primanjkovalo vsega, kar je za igro potrebno. Zaradi tega so večer za večerom prirejali koncerte z edinima instrumentoma, ki so ju zmogli: s harmoniko in z gosli. Igrali so večinoma slovenske narodne pesmi, ki so privabile v bližino tudi ustaše. A pevcev je primanjkovalo. V taborišču sta bila le dva pevca, ki sta upala nastopiti pred javnostjo: dva mlada fanta, ki sta si v Mariboru prizadevala, da bi bila sprejeta v opero. Ta dva fanta sta imela, na žalost, smisel le za umetne skladbe in sta večer za večerom prepevala razne arije iz kdove katerih oper. A narodnih pesmi nista poznala ali pa so se jima zdele preneznatne in preuboge, da bi jih prepevala. Šele proti koncu koncerta je negotov glas začel pesem gmajnice in izara, a ta slabotni glas je takoj utonil med tisočimi glasovi, ki so zapeli v večerni mrak. Pesem izara in gmajnice je postala himna mrtvih. Peli so jo starci in starke, fantje in dekleta, otroci in resni moški. Sonce se je bilo že davno pogreznilo za gorice, oklepajoče požeško kotlino. Na zahodu je nebo še žarelo v bledikasti rdečici, a mesto mrtvih se je že zavilo v brezizrazen gost mrak, sredi katerega so se mrtvo in mrzlo odražale le stene dolgih, brezdušnih barak. Iz mraka pa je bučala in jokala pesem, ki jo je rodila domača gruda.

tisočkrat poteptana in oskrunjena od tujih pet. Vse taborišče je pelo to pesem in se jokalo z njo:

»Zdaj vse minulo je,
nič več pel ne bom,
zdaj ni več moj
ljubi, dragi dom...«

Daleč, daleč tam gori, kjer so stali naši domovi in obupno ječali v noč, se je užigala večernica. Zdela se je nam kakor oko, ki nas gleda iz zapuščenega doma in nam hoče povedati marsikaj. A nismo je mogli razumeti in slišati, zakaj bila je daleč, predaleč...

Tisto popoldne sem kljukastega penzionista komaj rešil iz ustaških pesti. Siromanski starec je šel po ulici med zadnjimi barakami in je srečal ustaša. Ustavil ga je in ga srepo gledal.

»Brate, oprosti mi, od kod si doma?« ga je vprašal strogo.

»Iz Zagorja, tokraj Krapine,« je ustaš odgovoril in se čudil nenadnemu vprašanju.

»Kaj, iz Zagorja?« se je starec razsrdil. »Torej si kajkavec in vsi kajkavci so Slovenci. Ti pa se zdaj kot ustaš postavljaš med nami in nam odmerjaš krivico in bridkost, namesto da bi bil z nami vred v barakah. Ali te ni sram, sram majke svoje?«

Ustašu se je čelo namršilo in je dvignil pest. »Človeče predržno!« je zarjul. »Kaj blebečeš? Ti hočeš žaliti ustaša? Ti gnoj živinski...«

Hotel je zamahniti s pestjo. A še v pravem času sem odrinil starca, da se je opotekel in je skoro padel.

»Ne zamerite mu,« sem začel prigovarjati ustašu. »Siromaku se blede. Dosti je moral in mora še trpeti. Pa se mu je um pomračil. Sam ne ve, da je vas hotel žaliti. Saj je najboljši človek na svetu. Pustite ga!«

Ustaš je zagodrnjal nerazumljivo besedo. Še enkrat je penzionista hudo pogledal, obrnil se in izginil za vogalom.

»Hehe,« se je starec za njim smejal in si mel roke. »Uščipnil pa sem ga le, rečem vam, pošteno uščipnil.«

In je odšel proti sosednji baraki in je vesel in zadovoljen zamahoval z rokami.

Na žarkem soncu je za barako sedel jetični študent. Na kolenih mu je ležala odprta knjiga — fizika. Gladil si je dolge, razmršene lase in polglasno predse mrmral učene formule.

»Fizika je zame najtežji predmet,« mi je rekel, ko sem šel mimo njega. »A hvala Bogu, v dveh dneh jo bom obvladal popolnoma. Mature se ne bojim prav nič. Jeseni jo napravim z največjo lahkoto. In potem se takoj vpišem na vseučilišče. Veste, na filozofsko fakulteto. Dr. Veber mi je strašno všeč. Z naslodo prebiram že zdaj njegova dela in komaj čakam, da poslušam njegova predavanja. Jesen bo kmalu tu, a jeseni ne bo Lahov več v Ljubljani, še manj pa Nemcev v Mariboru. Da bi vedeli, kako se letošnje jeseni veselim...«

Šel sem naglo naprej in mu nisem mogel reči ničesar. Vse dni se je sončil in včasih me je zvečer vprašal, če je njegov obraz že močno zagorel. Bil je namreč prepričan, da se sonce prime le zdravega človeka. Kdor pa je na pljučih bolan, ne postane v obraz nikoli rjav, pa naj še tako leži na soncu. Smilil se mi je in sem mu lagal, da mu je ves obraz že skoro sama hrastova skorja. Smejale se je zadovoljno in se z vsemi mislimi veselil jeseni, ko ga ljubljanska alma mater objame s svojo brezmejno ljubeznijo in bo najsrečnejši človek. Jeseni, da, jeseni — tedaj bo siromak najsrečnejši človek med nami. Objela ga ne bo alma mater, objela ga bo tista mati, ki človeka nikoli več ne izpusti iz hladnega objema...

Zavalil sem se v svojem skrivališču med travo in sem po neprespani noči začel dremati. Nebo je bilo brez oblaka kakor

vse dni, ki smo jih preživeli v mestu mrtvih. Vsa okolica je bila brez glasu, kakor da je že danes umrla. Le gori ob bodeči meji se je oglašal samotni črček, ki je bogve kako in bogve zakaj zašel v mesto mrtvih. Iskal je ženko, a ženka je gori v goricah poslušala petje drugega črčka, ki ji je bil blizu in je ves žarel od sonca in ljubezni. Jaz pa sem bil daleč in v ušesih mi je zvenelo šumenje Martuljkovega potoka. Hlad je vel s snežišč pod Poldnem in vonj ruševja se mi je razlival po duši in po srcu.

Slišal sem težke korake, ki so se mi bližali vedno bolj. Prestrašen sem planil kvišku in sem zagledal Krivca, ki se mi je smejal z dobrodušnim obrazom.

»Ključke mi je povedal, da se skrivate v tem, od Boga pozabljenem kottičku,« je rekel. »In sem prišel, da vas poiščem. Rad bi se pogovoril z vami. V vsem taborišču je prekleto zmešnjava, da ne moreš z nikomur spregovoriti pametne besede. S sabo sem prinesel nekaj, kar nama namaže besede, da bodo tekla lažje in se ne bodo spotikale.«

Izza suknjiča je potegnil dve dobro rejeni steklenici in ju postavil na trato. Sedel je kraj mene in vzel iz žepa dva prazna kozarca. Natočil je vanju vina do vrha. Trčila sva in do dna izpila rumenkasto slavonsko vino.

»Kapljica ni slaba,« se je Krivec muzal zadovoljno. »Seveda, z našim jeruzalemcem ali ritoznojcem se še malo ne more meriti. Vendar ni, da bi ga človek zametaval. Deset steklenic sem iz mesta vtihotal v taborišče. Izpila jih bova v miru božjem in bova pri tem uganila marsikatero. Ustaši in naši malodušni ljudje pa naj naju v uho pišejo.«

Znova je nalil kozarca in vrgel na trato šop cigaret. »Dolg čas nama menda ne bo,« je nadaljeval. »Le poslušajte se, kolikor vas je volja. Meni ne primanjkuje tega blaga, dobim ga v mestu, kolikor hočem. Naš komandant je sicer zagrižen ustaš, a vendar me vsak dan pusti iz taborišča. Mesto je gnezdo in strašno zabito. Brž ko zavohajo, da sem Slovenec, se mi umikajo, kakor da sem okužen. Še čudno, da vzamejo denar od mene. Čas je že, da nas vržejo iz tega prekletega taborišča, ker drugače postanemo brezumni in popolni norci.«

»Bo že res,« sem mu pritrjeval. »A kam hočejo z nami? Hrvatska je majhna in je je komaj za dve prgišči. Sam ne vem, kam naj nas vtaknejo. Večno vendar ne bomo sedeli tukaj v tej puščavi in žrli trd kruh, namočen v papricirani polivki. Človeku se od te hrane že vse gabi.«

»Ne vem,« je zmajal z rameni. »Da so Nemci zavzeli Sibirijo ali Saharo, bi nas že davno pognali tja. Od strani sem slišal, da pojde prvi transport že te dni iz Požege. Pravijo, da nas raztresejo med Turke po Bosni. Tam jim bomo najmanj nevarni in tam bodo imeli z nami najmanj dela. Poturčimo se in se bogu vdano vdamo v kismet in Alah bo z nami in našimi potomci. In vest ne bo nikogar pekla zaradi nas.«

Na dušek je izpil polni kozarec. »Sicer pa je vse to velika neumnost,« je nadaljeval. »Dopoldne sem v mestu bral zagrebški dnevnik. Ne morete si misliti, kako se prevrača od samega zmogoslavlja in pljuje najogabnejše psovke na Ruse in sploh na vse slovanstvo. Pri vsem tem pa je žalostno le to, da mora človek vso to gnojnico gledati in čitati v jeziku, ki ga mi lahkoverni bedaki smatramo za najlepši slovenski jezik. Veste, pošteno sem pljunil na vsako stran tega lista. Hvala Bogu, da me nihče ni videl. Ustaši bi me bili gotovo na mestu razkosali ali pa obesili.«

Krivec je bil človek, ki nikoli ni izgubil samega sebe in je vsako nesrečo sprejmal z veselimi in sarkastičnimi besedami. Bil je že davno prekoračil štirideseto leto, a je bil še vedno bolj prožen kot vsak dvaj-

(Nadaljevanje na 8. strani)

setletni mladenič. Bil je veleposestnik, imel je vinograde in krdelo z vso skrbjo izbrane živine. Na njem ni bilo prav nič kmetiškega, čeprav je spomladi sam oral na njivi. Bil je izobražen in zelo načitan. V njegovih, z veliko ljubeznijo urejeni knjižnici si našel skoro vsako delo iz slovenske literature. Književnost je ljubil in če je prišel literat k njemu, ga ni izpustil tako kmalu od sebe. Hostil ga je in mu stregel, kakor da mu je rodni brat. Imel je poseben album, kamor je literat moral pred slovesom napisati priložnostne verze v čast njegovi domačiji. Album je bil skoraj že poln in v njem si našel skoraj vsa imena sodobnih slovenskih književnikov.

»Sploh pa imam povsod vražjo srečo,« je nadaljeval in si je našel že deseto cigareto. »Imel sem dober nos, pa sem v pravem času spravil v denar, kar se je dalo. Nemci so mi zasedli posestvo in so mi že prvidan vrinili komisarja, ki je bil bolj bedast, kot je izgledal. Žena je še pred izbruhom vojne pobegnila na svoje malo posestvo na hrvaški strani Sotle. S sabo je odnesla ves denar in me zdaj pričakuje vsak dan. Rečem vam, da je hrabra ženska. Predčerašnjim se je pripeljala v Požego in sestala sva se v zakotni gostilni. Prinesla mi je denarja, da se zdaj lahko brez skrbi smejem Nemcem in Hrvatom v obraz.«

In sva pila in kadila. Pripovedoval mi je marsikaj, česar nisem vedel, ker že dolge dni nisem imel časopisa v roki. Bil je do duše prepričan, da bodo Nemci poraženi in bodo doživeli strahovit konec. Ruske vojske se neprestano umikajo v nepregledno notranost svoje brezkončne zemlje. Zaslepljeni Nemci vriskajo od zmagošlavja in v svoji pijanosti niti malo ne pomislijo, da drve naravnost v pogubo, od koder jih ne reši živ človek. Za Rusi stoji grozna rezerva: angleški imperij in še nedotaknjena Amerika. Pravi ples se še ni začel. Pravi vihar še ni zapihal nad Evropo. A ko zabuč in zarjove, se bo vse zamajalo v peklenškem vrtincu in se rušilo na glave onih, ki so iz objestnosti in pohlepčnosti prebudili vihar iz četrstoletnega zatišja. Vihar bo čistil in prečistil vse. Za njim bo vstajalo človeštvo, prerajeno in prekašeno z novim duhom, in v tem duhu bo živel življenje, ki mu ga je namenila narava sama. Narod, ki že tisočletja prelija kri in ruši vse dobro po Evropi, pa bo končno pogažen in zatrt za vselej obležal na zemlji, prepojeni s krvjo nedolžnih in slabih. A do tedaj bo preteklo še nekaj let in do tedaj bodo izkrjavili še milijoni in milijoni najboljših ljudi, a z njimi morda tudi mi sami.

»Br,« se je Krivec stresel. »Čemu govoriš o teh strahotah? Vrag naj jih vzame s tistimi vred, ki so jih začeli... Pijva rašji na zdravje slovenskih literatov. Bog daj, da bi vsaj oni živi prebrodili ta krvavi popot, saj jih je med njimi precej, ki znajo človeku priti do srca. Rad jih imam in so mi mili zaradi tega, ker delajo iz same ljubezni do stvari. Sploh pa je vsa naša književnost zgrajena na ljubezni. Zato pa je tako lepa in prisrčna. Pozna jo le tisti, ki jo zna doživljati.«

Krivec je bil od trenutka do trenutka bolj razpoložen. Ker sta bili steklenici prazni, je šel v barako po drugi dve. Sama nisva vedela več, kako je čas naglo zbežal mimo naju. Še se nisva dogovorila, pa se je sonce že pomaknilo za gorice. A še to sva le komaj zapazila. Bila sva nekje daleč gori v domovini in še čutila nisva, da se krog naju mračni strašno, dolgočasno mesto mrtvih s svojimi enoličnimi, pošastnimi zgradbami. Noč se je zgrnila okrog naju, zvezde so zasedle vse nebo. Iz sredine mrtvega mesta je planila v tišino pesem, ki je postajala vedno glasnejša in je kakor brezupen otroški jok napolnila vse prostranstvo. Na večernem koncertu so ljudje iz vseh barak

spet prepevali svojo pesem o izaru in gmajnici.

»Vrag naj vzame to sentimentalnost,« je Krivec vzrotil in treščil prazno steklenico ob zid, da se je razletela na sto kosov. »Ne razumem naših ljudi. Vedno in povsod prepevajo stare pesmi in mislijo, da jih bodo te pesmi rešile iz vsake 'zagate'. Pa ne zganecjo rok, da si z njimi pomagajo iz neprilike. Sentimentalne pesmi so jim vse na svetu, pa se prav nič ne zavedajo, kako so smešni in otročji. Še te proklete barake jih ne prebude iz lenobne sentimentalnosti, še te proklete barake ne...«

Nenadoma se ga je polotila zla volja, ki je ni prav nič prikrival. Iz steklenice si je natočil zadnje vino. Hlastno je izpraznil kozarec in je brez besede izginil v temo.

V naši baraki ni bilo nikogar, ker so bili vsi zunaj pri koncertu. V temi sem se splazil do svojega ležišča in se zleknil po njem. Nocoj nisem razmišljal kakor druge noči. Bilo mi je čudno prijetno v duši in vse trpkosti zadnjih dni so izginile bogve kam in prepričan sem bil, da jih ne bo nikoli več

nazaj. V globoki tišini, ki se je bila razpredla po vsej baraki, se je nevidno in neslišno zibalo nekaj, česar človek ni občutil že dolgo, dolgo. Bil je mir, tisti mir, ki prihaja kdove od kod in se razliva po duši.

Ta mir se je pretrgal le za tri hiše. V temi se je nenadoma oglasilo kratko, pretrgano kašljanje. Mladi študent se je v spanju nemirno prevrgel, da je slama zašušljala. Zaječal je komaj slišno, a je že onemel in spet zaspal.

Perica je vzdihnila glasno. Skoro gotovo se je sklonila nad sina in ga s koščeno roko pobožala po visokem, znojnem čelu.

»Devica Marija z Brezja, ti mu pomagaj,« je govorila tiho, da sem jo komaj slišal. »Jeseni ga privedem k tebi in ti ga posvetim — njega in njegovo življenje... Devica Marija, ti me boš uslišala...«

In mir se je spet razlival po baraki. Oči so se morale zapreti same od sebe in tisto noč sem spal, kakor nisem spal že dolge, dolge noči...

Slav. Brod, 13. 11. 1943

SEJEM S SUŽNJI

1.

Tisto popoldne sem bil po tridesetih letih spet v Trstu.

Ob zadnji baraki sem nedaleč od zanknega, v nebo vpijočega stranišča srečal starko. Stopicala je neugodno sem in tja in je pri vsakem koraku s stopalom desne noge preizkušala tla, če so zadosti varna, da stopi naprej. Čudil sem se njenemu početju in sem obstal.

»Ste kaj izgubili?« sem jo vprašal. »Ali naj vam pomognem?«

Dvignila je glavo in uprla vame oči, ki so bile mrtve in ki ni bilo nobenega bleska v njih. »Na stranišče bi rada,« je rekla in je zardela od otroškega sramu. »Nikogar ni na ulici, ki bi me vodil. Sama pa nikakor ne morem, ker sem slepa. Gospod, pomagajte mi, če imate čas.«

Prijel sem siroto pod pazduho in jo odvedel do stranišča. Počakal sem jo na ulici, da jo spremim nazaj v njeno barako. Oprijela se je trdno moje roke in je stopicala kraj mene z drobnimi koraki. Smehljala se je neprestano s krotkim, otroškim posmehom, a je molčala, kakor da je v zadregi, ker jo je moral moški spremljati na tej poti.

Naposled pa je vendarle stresla z glavo. »Hvala vam, gospod, za prijaznost,« je rekla. »Res mi je bilo nerodno. A kaj hočem? Že tri leta sem slepa in ne vidim niti prsta pred seboj. Vodi me tovarišica Katarina, ki ima pohabljen nogo. Danes sem sama, ker je Katarina odšla v četrto barako, da pomaga siroti ženski pri težkem porodu. Veste, Nemci so naju našli v sirotišnici. Menda jim vendarle nisva nevarni?«

Posmejala se je kratko in je čudno zamahnila z obema rokama. »Gospod, težko je, če je človek slep,« je nadaljevala. »V sirotišnici mi ni bilo dosti mar, a tu v tujem svetu mi je moja betežnost naravnost grozna. Da nimam Katarine, ne vem, kaj bi bilo danes z mano... Ali se vam Nemci ne zde človekoljubni? Slepce mečejo na cesto in jim ne privoščijo varnega kotečka. Še treh korakov ne morem prestopiti, pa so me nagnali na Hrvaško. In kaj naj Hrvati počno z mano, ne vem, še manj pa Hrvati.«

Posmeh ji je za trenutek zamrl na ustnih. Z naglo kretljivo si je popravila črno, z rdečimi pikicami posejano ruto. A že je

spet zamahnila z roko in otroški posmeh ji je spet poigraval okrog ust. »Stanujem v peti baraki, a v šesti baraki so pred nekaj dnevi od lakote in žeje umirali pravoslavni, ki so ustaši z njimi ravnali kot z živino. A ponoči so jih nenadoma odgnali. Pravijo, da so jih nekje v samotni poklali. Pravijo, da so ljudje opolnoči slišali vpitje in jok otrok, ki so klicali na pomoč, ko so jih ustaši davili in klali. Bog se usmili njih in nas. Saj tudi nas ne čaka nič dobrega...«

Sklonila je glavo in umolknila. Molčala je vso pot in šele pred njeno barako se je spet razgovorila. Povabila me je, naj sedem k nji na klopico, prislonjeno ob barakin zid. In tam mi je povedala zgodbo svojega življenja. Že pri prvih besedah sem spoznal, da je moja stara znanka, ki sem jo nekoč v Trstu videval skoraj vsak dan. Takrat je bila še mlada, prijetna in zajetna ženka, priljubljena v družbi zaradi svoje živahnosti in veselja do petja. Njen mož je bil še precej premožen obrtnik in po naravi inteligent, kakor so bili v tistih časih po naravi inteligentni skoraj vsi naši ljudje v Trstu. Rojan je bil naše kraljestvo, tisti silni Rojan, ki ga bolj slovenskega kralja nisi našel po naših deželah. Tam sem sedel z Marijo skoraj vsako nedeljo zvečer pri Katalanu za isto mizo. A takrat je bila še mlada in lepa in njeno prepevanje je bilo močno podobno škrančkovemu žvrgolenju in ona sama je bila podobna misli, ki vstane v človeku, ko se pomlad najlepše bohoti ob svetlikajočem se morju.

A kraljestva v Rojanu je bilo kmalu konec. Po vojni so nas Italijani vrgli iz mesta in nas razpršili po širni Jugoslaviji. Marijin mož se je zatekel v Maribor, kjer mu je obrt v začetku uspevala še precej dobro. A Maribor se je polnil vedno bolj, konkurenca je bila vedno večja. Posel je šel rakovo pot in je le še komaj živel. Misleja, Marijinega moža, se je lotila trdovratna, dolgotrajna bolezen, da ni bil za nobeno delo več. Ko ga je Marija pokopala na Pobrežju, ji je od nekdanjega izobilja ostalo le še toliko, da je plačala pogrebne stroške. Zabredla je v silno bedo, ki se je ni mogla otresti nič več. Preživljala se je kot pomožna služkinja in perica, dokler je imela moči. A nenadoma so ji pričele oči pešati. Za zdravnika ni imela denarja, v bolnico je

niso hoteli sprejeti in tako je oslepela popolnoma. Vtaknili so jo v sirotišnico in tam se je mirno in brez godrnjanja vdala v uso. Dnevi so ji tekli enolično, imela ni nobenih želj in zahtev. Le v nedeljav popoldne je zapuščala sirotišnico. Šepava Katarina jo je vodila na Pobrežje in tam je na moževem grobu preždelo dolge ure in v mislih vsa živeła v Trstu in se sprehajala po rojanskih ulicah in bregovih. A mariborska sodrga jo je našla v sirotišnici. Prišel je gestapovec in s silo odvedel njo in šepavo Katarino v meljsko vojašnico, kjer sta bili tri tedne zaprti v zasmrajeni kleti. Od tam pa je z našim transportom prišla v Požego.

Govorila je mirno in brez razburjenja kakor otrok, ki pripoveduje vsakdanjo zgodbo. Na ostnih ji je neprestano ždel krotek in ponižen nasmeh. Skoraj brez moči mi je stiskala roko, ko sem ji povedal, kdo sem. Dobro se me je spominjala, čeprav je preteklo že trideset let, kar sva se zadnjič videla. Govorila sva o davnih znanjih, ki so nekoč z nama prepevali v dehteh, v čudovito razkošje zasanjanih rojanskih večerih in ki zdaj večinoma vsi že počivajo v grobovih, razpršenih po daljnem svetu. Pozabila sva na mesto mrtvih, ki je v brezdušni sopari in mrtvaškem snu molčalo okrog naju. Trideset let življenja se je pogreznilo bogve kam in bila sva spet na Katalanovem vrtu in družba že davno mrtvih je mlada in polna življenja prepevala v mrak, ki je z vonjem mandrijskih rož legal na ulice in v tihe domove. Črno vino z rojanskih bregov se je smejalo iz polnih kozarcev kakor oči rojanskih deklet, zagonečnih, a vendar iskrenih, kakor je iskrena vsa bregovita, s sončnimi žarkmi prepojena tržaška okolica. Pesem se je smejala v mrak, zibala se je nad hišami in se je razpredala med brajdami rojanskih vinogradov in se izgubljala v borovih gozdičkih ob Konkonelu. In mrak je pel z njo in sanjal v nji.

In sprehajala sva se po tržaških belih ulicah. Sonce je opojno žarelo na sivkastem nebu. Ulice so bile zasenčene, hlad je vel po njih in so sanjale, sanjale. Tam doli se je svetlikalo morje, skoro neslišno so valovi z belimi, iskrenimi se grebenčki udarjali ob kamenito obalo in peli bogve katero pesem. Galebi so se spreletavali nad morjem in padali nanj. A zopet so se dvigali in so klicali drug drugemu. Njih krik je bil podoben smehu, ki poje iz deklishega grla, poje, ker se je radost zagrizla vanj. A ulice so sanjale, sanjale, ker je šla sreča po njih in je sanjala z njimi. In človek je šel po ulicah s skoro neslišnimi koraki, ker je videl povsod srečo in je vedel, da je ne sreča nikjer drugod, pa čeprav prehodi ves svet. In je sanjal v poletni senči, sanjal, kakor so ulice sanjale le v neizrečeni tihoti in vonju, ki je rahlo dihhal z morske površine. Sreča, ki je danes tod povsod, a je jutri ne bo več, ko bo človek mračen in žalosten hodil po kdove kateri pusti in prazni pokrajini...

»O čem pa se pravzaprav pogovarjata?« se je v najino zamaknjenost zarezal glas, ki je hipoma razpršil življenje, ki ga že trideset let ni bilo več. Pred nama je stala ženska, ne več mlada, a še vedno lepa, s polnimi udi in grudmi, ki se jih uživanje menda še ni bilo dotaknilo nikoli. Obraz ji je bil rdeč in gladek in še popolnoma mladosten. Obleka ji je bila sicer siromašna, a vendar čista in čedna, kakor je bilo na ženski čedno sploh vse. Bila je Katarina, Marijina tovarišica in zvesta prijateljica. V desnici je držala močno palico in se je trdo naslanjala nanjo. Začudena je gledala na naju in je zmajevala z glavo, zakaj z Marijo sva se še vedno držala za roke. Ko je zvedela za najino srečanje in poznanstvo, se je nasmejala in sedla na klop.

Katarina je bila Mariborčanka. Že v otroških letih jo je po nesrečnem naključju povozil voz, čigar lastnik se je pijal peljal skozi ulico. Noga ji je bila zlomljena v kolenu, nespretni zdravnik jo je zanemaril, da je ostala težko pohabljenaa za vse življenje. Bila ni za nobeno delo, čeprav je silna moč kipela po vseh njenih udih. Po materini smrti je bila sirota, ki je bila vsem na potu. Imela ni na svetu ničesar razen svojega močnega telesa, ki pa ni bilo spretno niti za eno delo. Prišla je v sirotišnico in je tam v miru pozabila na življenje, ki je šumelo tam zunaj, in se je za večno odrekla vsemu, kar je njeno telo imelo pravico zahtevati.

Sonce je viselo nad vinogradi, ko sem zapustil ti dve siromašni ženski, ki sta bili lep košček našega življenja in sta imeli do njega isto pravico kot vsi drugi. Njuna pohabljenost je bila zdaj postranska stvar, saj smo si bili zdaj v trpljenju in nesreči enaki. Bili smo kakor grušč, ki ga ob hudi uri gorski potok vrže na breg, grušč, ki sije sonce nanj in ki je zapuščten in pust, čeprav je še včeraj sanjal in se grel na belih pečinah visoko nekje in blizu neba.

Ob letnem gledališču se je zbirala množica ljudstva in se glasno in živahno pogovarjala. Iz ustaškega poveljstva je prišel poziv, naj se zberejo prebivalci prvih treh barak. Čakali nismo dolgo, zakaj sonce se še ni pogreznilo za gorice, ko je visok in rejen ustaš stopil na oder. S kričeim glasom je naznanil, da jutri zjutraj odide prvi transport iz taborišča in je poveljstvo izmed nas izbralo dvesto ljudi, ki naj bodo jutri zarana pripravljene na odhod.

Množica je zašumela od razburjenja, veselja in strahu. To šumenje je raslo vedno bolj, dokler se ni spremenilo v pravi vihar. Ustaš je razdražen mahal z rokami in vpil, dokler se mu ni posrečilo, da je napravil mir. In je začel čitati iz seznama dolgo vrsto imen, med katerimi je bilo tudi moje. Ko je končal, se je strogo ozrl po ljudstvu in si je z rokavom otrl znoj s čela.

»Da se ne boste preveč vznemirjali, vam povem, kam pojde naš transport,« nam je velikodušno pokimal s svojo orjaško glavo. »Seveda, pravzaprav bi tega ne smel povedati. A naj bo, da ne boste ugibali. Poslani ste v Brčko in tam boste menda ostali.«

Zamahnil je z roko in skočil z odra in odšel. Ljudje so molčali in se spogledovali. Še malo niso vedeli, kaj naj pomeni ta nenadni in nepričakovani odhod dvesto tovarišev. Če ustaši mislijo pošteno in če ne bo ta transport končal prav tako strašno kot one dni transport pravoslavnih? In ljudem se je zdelo, da so pravkar poslušali svojo smrtno obsodbo.

»Allah akbar!« se je Krivec smejal tik za mano. Udaril me je po rami, da me je zabolelo. »Tudi vi ste med obsojenci? Glejte, mene so pa izpustili. Elhamdulillah, za zdaj mi je glava še varna.«

Potegnil me je iz gneče in sva šla po prazni ulici proti zadnjim barakam.

»Čudite se moji turščini,« se je rogala dobrovoljno. »Rečem vam, da sem bil v mladosti blazno zaljubljen v Karla Maya. In hadži Halef Omar me je naučil turščine. Pa tedaj nisem vedel, da mi bo zdaj prav prišla. Zdaj, ko nas Hrvati pošiljajo v turško sužnost. Morda najdemo tam dosti zlahte. Gotovo je v Bosni še sto in sto potomcev naših pradedov, ki so jih Turki odgnali v sužnost. Radi tega pa se nikar ne bojmo! Zlahta nas sprejme, da bo veselje.«

Nisem bil pri volji, da bi poslušal njegovo roganje. Naglo sem se poslovil in odšel proti svoji baraki. Sedel sem zunaj na klop. Mrak je začel padati na mesto mrtvih, zadnji mrak, ki sem ga gledal v tisti strašni in ogromni ječi. Z duše se je odrgalo nekaj težkega, v večernem vetru je dišalo nekaj topllega, mehkega in siloma me je gnalo nazaj v tisto življenje, ki je bilo

zamrlo že pred tridesetimi leti. Bil sem spet v Trstu, sedel sem na barkovljanski obali, ki jo je sonce pravkar zapustilo. Izza svinčenega čada so gledale bele gore, žarele so v večernem ognju in so v čudovitih barvah odsevale v temni površini morja, negibnega daleč tam zunaj. Pohlevni, komaj vidni valovi so pljuskali ob kamenje, nametano pred obalo, in prepevali, prepevali. Bila je pesem hrepenenja po tistih gorah, ki so stale in gorele tam gori in so bile blizu, a vendar tako daleč, da jih morje ne doseže nikoli, nikoli...

Od nekod je pritekla mala Bojka in se stisnila k meni. V mestu mrtvih je shujšala, obraz ji je čudno zagorel in bila je zanemarjena, ker je bilo vse življenje krog nje zanemarjeno. Otroškega veselja ni bilo več v nji, le včasih se je še zasmejala, a ta smeh se ji je zdel tako odveč, da je takoj umolknila in bi bila zajokala, da je ni bilo sram. Dvignil sem jo in jo posadil na kolenaa.

»Očka, kdaj se vrnemo v Maribor?« je vprašala in me gledala z žalostnimi očmi. »Tako rada bi šla od tukaj. Ti veš vse in gotovo tudi veš, kdaj odidem. Moje punčke so žalostne in jočejo, ker me ni. Ali res še ne pojdemo? Tu ni nič lepo. Tu nimajo niti mleka, da bi se napila. A mleko mi je tako všeč.«

»Jutri pojdemo od tod«, sem jo tolažil. »Seveda, domov še ne gremo, ker nam ustaši še ne puste. A pridemo v kraje, kjer je lepše nego tu. Tam žive Turki. Imajo široke hlače in dolge brke, da te lahko trikrat ovijejo vanje. A so dobri ljudje in imajo vsega zadosti. Radi imajo otroke in jih goste s kolači, ki jih slajših ne najdeš na vsem svetu. Kot ptičica boš živeła pri njih in kot ptičico te bodo imeli radi.«

In pravil sem ji dolgo povest o čudovitih Turkih. V začetku me je poslušala pozorno, a trudna glava ji je klonila vedno bolj, dokler se ni naslonila na moje prsi in je zaspala. Nesel sem jo v barako in jo položil na njeno borno, trdo ležišče.

In spet sem sedel pred barako. Po nizkem nebu so se vžigale zvezde, mesec je počasi lezel izza daljnega obzorja. Nad barakami se je spet zibala in jokala pesem izara in gmajnice. Kljukasti penzionist je pritaval od nekod iz mraka. Teško se je zadel ob moje koleno in je zarobantil. Dregnil me je s šilastim komolcem in je zbežal v barako. Za njim se je pognal črn mračnik: v temi je iskal muh, ki se jih je sto tisoč preganjalo podnevi po baraki. A se je kmalu vrnil in je glasno prhutajoč obletaval ulico. Od nekod sta se prismejali Hilda in Hermina in sta neslišno smuknili mimo. Njuno žrgolenje in njun smeh sta čudno zvenela sredi molka, prežečega nad mrtvimi barakami. Le mesec je bil čist in svež in se je v črnem snu skrivalo v svojo lastno senco.

V baraki je umiral jetični študent. Umiral je brez glasu in nihče ni vedel, da umira. Še mati ne, ki je dremala ob njegovi strani in so ji bili prsti še celo v spanju skrčeni v molitev. Mračnik se je spet pognal v barakino temo. Zaganjal se je sem in tja in je tu pa tam človeku prhnil tik nad glavo. A človek še zamahniti ni utegnil, že je bi mračnik daleč tam doli in je še trikrat zaokrožil tesno ob študentu in njegovi materi. Veter je zapihal v nju in mater je zabezlo v spanju. Še tesneje je skrčila prste in je zastokala. A mračnik je bil že zunaj in se je lovil po ulici.

Morje je pljusvalo in v tihi pesmi udarjalo ob bele, gladko izlizane pečine. Čez kraške bregove se je mesec zagledal vanj in drobne, neštete lučce so se vžigale na grebenih pohlevnih valov, tisočkrat lepše in izrazitejše lučce nego so luči, bleščeče se v silni omami po tržaškem mestu. Vse

morje je pelo pesem življenja in vsa ta pesem se je izlivala v ravne, bele ulice, ki so brzele nekam proti belim, v mesečini sanjajočim obronkom, koder so v kipečem snu zorevali dolgi, živi, nabrekli grozdi. Pesem življenja, ki je večna in ki je v nji človek večten tako dolgo, dokler jo posluša.

Smrt, ki je studentu zatiskala oči, je sprhnela kdove kje, blaznost, ki se je nocoj zagrizla v možgane kljukastega penzionista in ga za veke iztrgala iz življenja, je šla mimo kakor nevidna senca. Bil sem spet v Trstu in morje je bilo spet moje. In morje je bilo spet življenje, od katerega so me odtrgali bajoneti ljudi, zaverovanih v lasten nesmisel in smešnost. In sem bil prepričan, da moram živeti, kjer zore oljke in kjer galebi kot bele, drzne in svetle misli švigajo pod modrim nebom in nad brezkončnim morjem. Jutri bo mesto mrtvih že za mano in tam nekje z novim soncem vstaja novo življenje, vstaja morje in kraški bregovi in beli galebi...

Puskino kopito me je dregnilo, da sem omahnil. Pred mano je stal ustaš, visok in mrk, kakor noč nad barakami. »Hajde u krevet!« se je zadr. Omamljen sem vstal in se obotavljal. A že me je porinil čez prag, da sem se opotekel proti prvim ležiščem. Duri so strahovito zaškripale in zaječale in težki, železni zapah je zamolklo prasn timer čez les. Splazil sem se do svojega ležišča. Zleknil sem se in se smejal sam vase.

Po baraki je bilo vse tiho. Ljudje so sople skoraj neslišno. Skozi ozko lino je gledal mesec, bled in tih, in je na nasprotni steni začrtal opek pravokot, ki se je mrzlično stresal. Nedaleč od mene je ležal mrtvi študent. Mati je tesno spala ob njem in še vedno ni vedela, da leži kraj mrtveca.

Nenadoma se je sredi barake oglasil prikrit smeh, podoben otroškemu hihitanju. Kljukasti penzionist je nocoj zblaznel in v blaznosti je bil prepričan, da je resnično otrok. In se je hihital kot otrok...

Sl. Brod, 21. VI. 1944

2.

Dvesto ljudi so kot živino naložili v šest živinskih vagonov, ki so bili pometeni bogve kdaj in so smrdeli po bogve čem. Zgneteni so ljudje čepeli na umazanih tleh in stiskali drug drugega. Strehe vagonov so bile razžarjene od avgustovskega sonca, smrdeča vročina je žgala ljudi do duše in mozga. Otroci so jecali in se nemirno premetavali po ozkem prostoru. A jokali ni nihče in še celo dojenčki, ki jih je bilo enajst v šestih vagonih, se niso oglasili, ker so bili od vročine in smradu popolnoma odreveneli. Z odprtimi usti so sloneli ob materinih vročih dojkah, a sesali niso, ker v njih ni bilo niti toliko moči, da bi srknili mleko vase.

Natovorili so nas že ob desetih dopoldne, a vlak je odpeljal šele ob dveh popoldne. Prijetna sapa je potegnila skozi vagona, odprte na stečaj, in je siloma odganjala smrad, ki je neznošno dihal iz vsake deske in vsake špranje. Ljudem je skoraj odleglo, tu in tam se je nekdo poizkušal pritegniti in se pričel pogovarjati s sosedom. A razgovor je bil kratak in je umolknil že pri deseti besedi. Bili smo še vsi tešči, ustašem še na misel ni prišlo, da bi nam dali zajtrk, a kaj šele kosilo. Čepeli smo na tleh in siloma poizkušali, da bi zaspali in prespali lakoto in vso nevšečnost živinske vožnje. A predtemati se ni posrečilo nikomur. Vlak je čim prej tirnice do tirnice, stresaval vagona, ki so čudovito škripali in se tu in tam zazibali v nenadnem strahu.

V Novi Kapeli smo stali dolgo uro. Ustaši, ki so spremljali naš transport, nas niso vznemirjali. Poskakali smo iz vozov in za-

sedli gostilno pri postaji. A gostilna ni bila dobro založena z jedmi. Takoj je zmanjkalo vsega in žejo in lakoto smo si morali tolažiti s kruhom in vinom, ki je bilo na našo srečo res dobro. Poiskal sem ustaša, ki je vodil transport, in ga prosil, naj mi preskrbi otep slame. Za noč bi vnučinji rad postal, ker se mi je smilila, če bi morala spati na golih tleh. Poveljnik transporta je bil tisti ustaš, ki je Bojko nosil na rokah, ko smo prišli v Požogo in so nas gnali v barake. Ustaš ni prav nič okleval. Sam Bog ve, kje je staknil slamo. Prinesel jo je v vagon in jo je sam prav spretno nastlal. Obenem pa mi je v varstvo izročil spremne listine, ki so ga strašno ovirale, kakor je sam trdil, ker jih je bila polna torba in ker ni bil vajen takšnih reči. Cefo še puške se je otrešel, ker mu je bila na poti. Prislonec jo je v kot in me prosil, naj pazim nanjo. Sprejel sem jo rad, ker ni bila nabita.

V Brodu nas je zajela noč. Ljudje so bili trudni od lakote in sopen. Vsak se je stisnil vase in dremal sedeč. Po vsem vozu ni bilo slišati besede, niti ženskega vzdihla. Ždel sem v kotu, na levi se je stiskala k meni slepa Marija iz tržaškega Rojana, a na desni Katarina s pohabljenim nogo. Tu in tam se je na proginem ovinku za tri trenutke mesečina razlila po vozu, slepi Mariji se je obraz smehljal v otroškem posmehu, a Katarinin obraz je bil negiben in je sijal v čisti, skoraj mladostni lepoti. Dremali sta in sta mislili bogve kaj. Voz se je kolebal čez postajne kretnice in je omahoval silovito. Katarina je prva omahnila in njena glava je zdrknila na moje koleno. Za trenutek je odprla oči, a je že trdo spala na mojem kolenu. Tudi Marija se je stresla. Z glavo je obstala na mojih prsih, a le za hip, kajti glava je klonila niže in niže in se je ustavila na mojem kolenu tik Katarinine glave. In sirotni ženski sta spali in še malo se nista zavedali, kam sta naslonili glavo.

Ustaš, poveljnik transporta, se je pretrnil skozi gmoto dremajočih. Obstal je pred mano in mi potisnil v roko majhno, ploščato čutaro.

»Prinesel sem vam malo rakije,« je rekel z dobrodušnim nasmehom. »Vem, da se vam bo prilegala po težkem dnevu. Kmalu smo v Vinkovcih, tam vam pa vsem postrežejo s skromno večerjo. Brez skrbi izpijte to malenkost.«

Z žepno svetilko je posvetil okrog sebe. Videl je Bojko, ki je trdno in zakopana v slamo spala na tleh. Pokimal je z glavo in se je skozi gnečo zmuznil iz voza.

Prijetno dišeče žganje se mi je razlilo po žilah. Misli so se vračale v možgane in trpkosti ni bilo več v njih. Pozabljeno je bilo mesto mrtvih, ki je nekje daleč obupno strmelo v blede mesečino in molčalo, zakopano v prokletstvo tisočev ljudi, ki so ginili po njegovih brezdušnih, od sonca prežarjenih barakah. Vlak beži skozi noč, beži proti vzhodu, naproti soncu, ki vstane vsak hip in z zarjo preplavi novi dan. V tem dnevu pa se skriva naša usoda in preži na nas od nekod izza bosanskih gora, pokritih s skrivnostnimi gozdovi, koder se že stoletja spreha smrt, tista smrt, ki jo je nasilje poslalo na zemljo. Prvi transport, ki je pred nekaj dnevi odšel iz mesta mrtvih, je bil poslan naravnost v klavnico. Po barakah so govorili, da so se pravoslavni hrabro držali. Le otroci so jokali, a ne iz strahu pred smrtjo, temveč iz strahu pred krvjo, ki je pred njimi tako strašno curela in je tako čudno dišala. Drugi transport, ki ga vlak zdajle v živinskih vagonih vleče proti bosanskim goram, čaka morda ista usoda, zakaj zver je zavohala in pokusila kri in pohlep po sveži krvi ji je od dneva do dneva postajal silnejši, ker ni bilo ovir nikjer več, še manj pa razuma, da bi izpregovoril le najtišjo besedo.

Katarina se je z vročimi prsti oklenilenila moje roke. V spanju je spregovorila nekaj kratkih besed, a že je bila spet mir-

na. Slepa Marija pa je kot otrok stiskala glavo na moja kolena. V temo so se nedolžno svetili njeni beli lasje, a ko je za trenutek mesečina šinila skozi voz, sem videl, kako ji drhte usta.

»Ali hočete požirek žganja?« sem jo vprašal.

»Ne, hvala,« je odgovorila.

In spet je bilo vse tiho po vozu. Le koleso so zunaj bučala in vzmeti škripale. Rad bi se bil splazil k vratom, na stečaj odprtim, in gledal v belo noč, ki se je razlivala po brezkončni slavonski ravnini. A nisem mogel, ker nisem hotel buditi žensk, ki sta mirno spali, naslonjeni na moja kolena.

A že so vagoni poskakovali čez kretnice. S strahovitim sunkom se je vlak ustavil. Ljudje so se predramli prestrašeni in skočili na noge. Medla luč je bojazljivo posijala v vozove. Bili smo v Vinkovcih. Železničarji so stopili k vozovom in nam prijazno povedali, da so nam pripravili več golid mleka in košar kruha, ker drugega niso mogli dobiti. Ljudje so poskakali iz vozov in vse je hitelo proti lopi, kjer so delili mleko in kruh. Vsak je dobil, kolikor je hotel, ker je bila zaloga obilna.

Med železničarji je bil Slovenec, ki sem ga poznal še iz Trsta. Tudi on me je takoj spoznal in se je začudil, ko me je videl med pregnanci. Pogostil me je s cigaretami irsva sedla na prazno klopi na peronu. Kljub pozni uri je na postaji vladal velik vrvež in iz restavracijskih prostorov se je slišalo glasno govorjenje.

»Za božjo voljo, povejte mi resnico,« me je železničar rotil. »Ne vem, koliko stotin vlakov je že šlo tod mimo. Vsi so bili natrpani s Slovenci. A z nikomer nisem mogel govoriti, ker so bili vsi vlaki zastraženi od nemških vojakov. Šele vaš vlak je nekaj svobodnejši. Vesel sem, da sem vas srečal. Vem, da mi boste povedali vse po resnici.«

Dvajset let sem že tukaj in sem se v Vinkovcih že popolnoma udomačil. A vendar še ljubim naše kraje, morda še bolj, ker sem že toliko let daleč od njih. Kaj se godi pri nas doma? Tukajšnji ljudje pripovedujejo, da Nemci iz Slovenije izvažajo samo izvržke. A kako je to mogoče? Saj menda pri nas ni toliko zavrženih ljudi, da bi z njimi mogli napolniti toliko vlakov, kolikor sem jih videl na lastne oči.«

Povedal sem mu v kratkih besedah vso resnico. Poslušal me je brez besedi in je le tu pa tam z nogo pogrebel po tleh. A ko sem umolknil, je stisnil pest in je z njo udaril po praznem zraku. Naglo je vstal in mi segel v roko.

»Mudi se mi — služba me kliče,« je rekel s pridušenim glasom. »Kar ste mi povedali, je strašno in me bo še celo v spanju preganjalo... Prekleti, tisočkrat prekleti...«

Zbežal je po peronu in se ni okrenil niti enkrat. Šel sem za njim, a sem takoj nalezl na poveljnika našega transporta. Začudil se je, ko me je zagledal, in zaskrbele so ga listine, ki mi jih je bil izročil v varstvo. A povedal sem mu, da moja žena in hči skrbno pazita na njegovo torbo in puško, ki sloni še vedno tam, kamor jo je bil položil. Pomiril se je in se je dobrodušno posmejal. Povabil me je v restavracijo na čašo čaja, česar seveda nisem odklonil.

Prostori so bili nabito polni, a ustaš ni bil prav nič v zadregi. Oblastno je zapovedal ljudem, ki so sedeli okrog okrogle mizice, naj se umaknejo. Nihče ni črnil niti besedice. Molče so umolknili in udobno sva sedela in pila čaj, ki je bil z rumom ves zalit. Ustaš Gjuro je klepetal neprenehoma, a politike se ni dotaknil, čeprav sem ga nekajkrat hotel napeljati nanjo. Govoril je le o vsakdanjih stvareh in se je zlasti zanimal za živinorejo v naših krajih. A ko je videl, da v tej znanosti nisem noben strokovnjak, je začel hvaliti slavonsko vino. Ker sem mu hotel... (konec »Zapiskov iz pregnanstva«).

Z LOKOM IN STRELO

(SLIKE IZ NAŠE VASI)

1. VOJSKA

Tiho šumé hladni valovi Save skozi zelenične polje in šepetajo veselo gorsko pesem. Prijazno sije nebeško sonce z modrih višav, po polju se zibljejo bogate trave v mehkem vetru, kimajo s polnimi glavicami druga drugi in se zopet dvigajo. Mirno poletje sanja krog in krog — na belih gorah, v zelenih dolinah...

Za koničastim hriščkom, ki stoji tik Save, je sedela popoldne tistega dne glasna družba. Bilo je pet dečkov, ki so sedeli v krogu za velikim, širokim leskovim grmom in se glasno pogovarjali. Človek bi se jih bil na prvi hip skoraj ustrašil; kajti bili so oboroženi s trdnimi loki, ob strani so jim visele puščice, na kolenih pa je vsak imel velik lesen meč.

Za hip je zavladal v vsem zboru molk. Naposled se dvigne majhen deček, Balantov Inček, in začne počasi:

»Res je, kar pravite, vi možje. Krivice so nam delali Turki prej, krivice nam delajo še sedaj... Kaj vam pravim, vi možje, poplačajmo jim, kar so nam storili — poplačajmo jim, vi možje!»

»Poplačajmo jim!» se odzovejo vsi sedeči in dvignejo bridke sablje. Inček se odkšalja in nadaljuje:

»Glejte, vi možje, mi smo hrabri in dobri vojščaki. Kateri hrošč na veji, kateri polž na potu se ne ustraši naših mečev? Hrabri vojščaki smo mi, vi možje!... Opašimo sabljice in hajdi nad Turka!»

»Hajdi nad Turka!» je zaorilo v krogu in bridke sabljice so se dvignile še više.

»Ali nekaj nam še manjka, vi možje — manjka nam še poveljnika, ki nas popelje nad Turka. Zatorej si ga izvolimo, vi možje!»

Ves krog je bil takoj v ognju za ta predlog, in takoj se je začelo posvetovanje — že čez nekaj minut je bil za poveljnika izvoljen Peregrinov Lojze, ker je veljal za najbrihtnejšega in najmočnejšega. Okrasili so mu takoj klobuk z smrekovimi vejicami in mu klicali: »Živo!...»

Lojze je prijel z desnico meč, ga zavihljal in govoril s krepkim glasom: »Izvolili ste me, junaki, za poveljnika, da vas peljem proti divjemu Turku, da mu poplačamo vse krivice — in hvaležen sem vam. Zatorej se dvignimo in opašimo meče, da bo de tekla rdeča kri!»

»Posabljalji bomo Turka s prvim mahom!» so vpili junaki okrog.

»Haha«, se je zasmel nekdo izza grma z gromkim krohodom, »vi, revčki, boste nas posabljalji?»

Izza grma je stopil deček, oborožen z lokom in puščicami, za pasom pa se mu je zibal velik lesen meč. Poskočili so na noge vsi in potegnili sablje izza pasu, obstopili prišleca in ga gledali z grozečimi pogledi.

»Kdo si?» ga vpraša z mogočnim glasom poveljnik Lojze.

»Kdo sem! Povem ti — a ti se stresi, jaz sem Turek! — A Lojze se ni stresel in tudi njegovi tovariši ne, ampak so zavihlali nad njegovo glavo meče. — »Turek« je potegnil izza pasu svojo sabljo in se začel braniti; a kmalu mu jo je izbil Lojze iz roke, da je zletela v zeleno travo; njegovi vojaki so ga zgrabili, vrgli ga na tla in ga zvezali, da se ni mogel ganiti več.

Lojze mu je nastavil meč na prsi in ga je izpraševali: »Od kod prihajaš?»

»Iz Stani!»

»Kaj hočete tam?»

»Požigati in moriti.« —

»Dovolj je,« reče Lojze in se obrne k tovarišem. »Junaki, pojdimo na Turka! Štirih nas je dovolj; a ti, Inček, čuvaj tu jetnika.«

Stopijo v vrsto, Lojze zakliče: »Naprej!« in četa izgine v grmovju.

Inček koraka z velikimi koraki ob jetniku in se zataplja v žalostne misli... Popoldne je kar ušel od doma, četudi mu niso mama dovolili, ker bi jim moral pomagati na polju. Ko je prišel že na vas, se je začel kesati, da je pobegnil. Ali dobil ga je Slavčev Tone — in hajdi, šla sta k drugim tovarišem. V njihovi sredi je pozabil kmalu na vse in samo veselil se je, ko so se domenili, da se hočejo igrati danes vojsko... »Hej, kako bom sekal sovražnike!« si je mislil takrat in se topil od samega veselja. — Ali zdaj? Stražiti mora jetnika in stopati gor in dol, medtem ko so tovariši odšli na bojišče, da se udarijo s sovražnikom. Hej, kako bodo žvenketale sablje in sikale puščice!... A on ne bo slišal, ne bo videl tega in šele po končanem boju mu bodo pripovedovali o tem... Inček se je pogrezal v vedno bolj žalostne misli in stopal gor in dol.

Naenkrat se spomni, da je zbežal od doma, in ta misel mu postane tako grenka, da že misli zagnati od sebe lok in puščice... Kaj bodo rekli mama, ko pride domov? Eh, vzeli bodo šibo in mu jih našteji nekaj čez dlan; klečati bo moral in iti še brez večerje spat... Inčku so se orosile oči in polotil se ga je kes, da bi prosil na kolenih mamo odpuščanja. Obstal je kraj grma in se zagledal visoko v bele gore...

Mimo njega je prifrčala puščica in padla nedaleč v travo. Inček se je ozrl in krepko stisnil meč. V naslednjem trenutku so skočili izza grma štirje dečki sovražniki.

Še preden se je prav zavedel, je že ležal zvezan na tleh. Jetnika, ki ga je stražil, so razvezali, njega pa dvignili s tal. Z veselim krikom so odhiteli naprej; v njihovi sredini pa je šel Inček potr in je premišljeval, kako je bilo mogoče, da so prišli sovražniki v njihov tabor.

»Morda so naši premagani«, si je mislil in hitro stopal naprej.

Peregrinov Lojze je medtem zaman stikal s svojo četo po Stanéh — nikjer nobene sledu o sovražniku. Zato so se obrnili in se napotili v svoj tabor. Veliko je bilo njihovo začudenje, ko so našli tam prazen prazen.

»Ojej, ujeli so ga,« je vzdihnil Lojze — in z njim je vzdihnila vsa četa kakor na povelje: »Ojej, ujeli so ga!»

»Pojdimo ga rešiti!« — Četa odhiti naprej okoli hriščka, a se na ovinku hipoma ustavi, vzame z rame loke, izza pasa puščice in napne tetive. Zagledali so pred seboj sovražnike, ki so bili le še kakih dvajset korakov oddaljeni.

»Hura, sprožimo!« ukaže Lojze in štiri puščice sfrtojajo v naglem letu proti Turkom; ti se obrnejo iznenadeni in tudi ustrelje. Puščice frče sem in tja, od krika se napolni mali koničasti hrišček — in bojevalci se bližajo drug drugemu. Trata med njimi se pokrije s puščicami, le še deset korakov je med četama in tedaj zmanjka puščic. Potegnejo meče in Turki kakor vihra padejo na Lojzetove vojake.

Mirno je stal Lojze in odbijal udarce poglavarja Turkov, Slavčevega Toneta... in vnel se je krut boj — mah na mah je padal, udarec na udarec in divji krik je napolnil vso dolinico. Hrabro se je držala Lojzetova četa in se stiskala k hriščku, da je ni-

so mogli sovražniki obkoliti. Vendar je čutila premoč — in Lojze je sprevidel, da se mora umakniti.

»Za mano!« zavpije in steče po hriščku navzgor. Kakor blisk šinejo tovariši za njim in sovražniki obstanejo za hip negotovi in gledajo za njimi.

»Ha, bežite!« zavpije Tone in steče po hribu.

»Ne bežimo, ne!« odvrne Lojze in hiti naprej.

A naenkrat obstaneta obe četi začudeni in gledata na vrh hriba. Od tam je prifrčala puščica in letela dol v Savo, za to druga, tretja, četrta... tam gori na vrhu je stal Inček, prost in svoboden, in prožil strel za strelom.

»Ha, Inček, hura!« vzklikne Lojze in hiti še hitreje kvišku; za njim jo pa udro tovariši in priplezajo kmalu do vrha. A komaj se oddahnejo, že so jim Turki za petami.

Prisopihajo sovražniki do vrha in tedaj plane Lojze s svojo četo nanje. Inček je skočil naprej in sunil trikrat Turnovega Jožka v nogo. Ta se je prevrnil in se začel dogovorjeno, da mora vsakdo pasti kot mrtev, kdor dobi tri udarce. Inček se je razveselil in gledal radosten za Jožkom, a v tem je začutil naenkrat tri udarce na hrbtu. Ne da bi se ozrl, je padel z žalostnim vzklikom na tla in se potakal za Jožkom. Enkrat je čutil nekaj trtega, ostrega pod sabo in tudi malo zabolelo ga je, a se ni zmenil za to. Šele, ko je priletel v dolinico in tam obstal, je zagledal na kolenih veliko luknjo v hlačah.

»Ojej!« je zastokal, »hlače so raztrgane!« — In zaskrbelo ga je, kaj bodo rekli doma in debele solze so mu jele polzeti po licih... Ušel je od doma in povrh raztrgal hlače... »Oh, kaj bo, kaj bo!« je vzdihoval sam pri sebi in skrival obraz v travo. Kraj njega je ležal Jožek in se mu smejal na glas... V tem sta se prikolatila v dolinico dva »mrtva« Turka in na vrhu hriba je zadonel krik — Lojze je zmagal in ujel ostala dva Turka — boj je končan.

Slavčev Tone je zatrobil v rog in dal znamenje, naj »mrtvi« vstanejo. Padla četvorica se je pobrala s tal in dirjala na vrh.

»Ojej, moje hlače!« je vzdihoval Inček in se stiskal za koleno. Lojze ga je tolažil, da ne bodo mama nič hudi, da mu jih bodo že zašili — Inček se ni dal utolažiti. Sklonil je glavo na kolena in strmел ves obupan v tla... In sedeli so sovražniki kot prijatelji vrh hriščka in se pogovarjali o minuli vojski. Tone se je držal nekam jezno, ker ni zmagal, a Lojze je bil ves ponosen na svoje junaštvo. Ko so se nagovorili o vojski, so se posvetovali, kaj bodo počeli naslednji dan.

»Jutri gremo na lov v Turkov gozd,« se je glasil sklep.

Sonce se je bližalo goram in junaki so vstali in se napotili proti vasi. Šli so v koraku, vodil jih je Lojze, a njemu ob strani je korakal Tone. Prišli so v vas in se razkropili vsak na svoj dom.

Inček je stopal sam z raztrganimi kolenom. Čim bližje je bil domu, tem počasnejši so bili njegovi koraki. Držal se je grozno žalostno, da bi se bil zasmilil vsakomur. Krenil je s ceste na pot, ki pelje k Balantovi hiši, in postalo mu je neznožno tesno pri srcu. V duhu je že videl tenko šibico v materini roki, čutil jo je že na svojih rokah — in postal je še bolj počasen. Še nekaj korakov ga je ločilo od palice, in Inček ni vedel, ali bi šel v hišo ali ne.

»Pojdem v grmovje in prespim tam vso noč,« je pomislil; a že v naslednjem trenutku je zavrgel to misel. »Hm, tam me bo strah... boljše je, da sedem na obcestni kamen in tam počakam dneva.«

Mislil se je obrniti — a v tem trenutku stopijo mama na prag in zagledajo raztrgane hlače — in Inček je moral noter...

(Nadaljevanje na 12. strani)

2. LOV

Bol, katero je čutil Inček v svoji mladi duši zaradi raztrganih hlač in zaradi pobéga, je bila velika in težka... Radevoljno in skesano je pomolil roke, ko je zagledal tisto drobno šibico, in štel je udarce. Ko je mislil naštetih petega, ga je zaščemelo na dlani tako, da je vzdihnil milo iz celega srca:

»Ojej, mama, boli!«

Pri tem pa so se mu napravile na obrazu tako grenke gube, da so se mama nasmejali na glas: »Vidiš, Inček, ali ti je bilo treba tega?«

»Ojej, mama, ni mi bilo treba tega!« je zastokal Inček in še vedno držal odprte roke, pričakujoč novih udarcev. Toda mami se je zdelo dovolj; dali so mu večerjo in ga spodili spat.

Drugo jutro je oblekel Inček zašite hlače in se je dobrič vse dopoldne okrog matere; kajti hotel je izprositi dovoljenja, da ga puste danes v Turnov gozd, kjer je tako prijetno. Po kosilu je postajal vedno bolj nemiren, ker se je bal, da mu mama zaradi večerajšnjih raztrganih hlač ne dovolé. Bilo je že blizu ene ure — in tedaj se ni mogel več zdržati. Prine mamó za predpasnik in prosí:

»Mama, oh, mama!«

»Kaj pa je že spet?«

»Oh, mama, naj grem v Turnov gozd... tudi drugi gredo...«

»Nikamor ne pojdeš!« odgovori mama trdo.

Inčku stopijo solze v oči. Vendar še ne izgubi upanja in zato še gorkeje prosí: »Mama, oh, mama — samo še danes!...«

»Da mi prineseš spet raztrgane hlače domov, ti naték!« Mama se niso dali omečiti in Inček je sprevidel, da so njegove prošnje zaman. Hišna ura je bila ravno ena — in to je bil določen čas, da odrinejo s Požarja proti gozdu. Inček se je vrgel na tla in začel tuliti tako milo, da bi bil omečil najtrši kamen, in omečil je naposled tudi mamó.

»Le pojdi! Toda, če raztrgaš obleko, le nikar ne hodi domov,« mu reko in Inček zavriska na glas. Pograbi svoj lok in nekaj pušic in dirja skozi vas. Ko prihiti brez sape na Požar, že ni bilo več njegovih tovarišev tam, ampak zagleda jih daleč tam pri mostu Piščenice. Zavpije na glas, kolikor more, a niso ga slišali. Pa dirja zopet naprej; tedaj pa ga zagledajo, se ustavijo na mostu in ga počakajo. Ko prisopiha k njim, skupaj odidejo naprej in se kmalu izgube med grmovjem. Pod njimi je šumela in se penila deroča Piščenica, v velikih vrtincih je padala čez kamenje in hitela naprej...

Danes jih je bilo za polovico manj kakor včeraj — samo pet. Drugi so morali ostati doma iz tega ali onega vzroka. Danes so bili oboroženi samo z loki in puščicami, ker bi jih meči le ovirali. Hodili so po mehkih tleh in se ozirali na vse strani. Prijeten duh je prihajal iz grmov, tu in tam je vzfrfotala divja ptica z drevesa in se skrila v varno zavetje. Marsikatera puščica je sfrčala za njo, a je ni zadela, ampak je padla v grmovje.

»Ustreliti moramo kaj posebnega,« meni Peregrinov Lojze, »da ne bomo hodili zaman.«

»Jaz bom ubil srno,« se oglasi Inček.

»Jaz divjega petelina,« dé Slavčev Tone, »in potem bom nosil krivce na dve strani na klobuku.«

»Jaz pa gamsa,« reče Turnov Jožek in napne lok. Pa so omolknili vsi in šli nekaj korakov dalje. Dospeli so že precej globoko v gozd; pod njihovimi stopinjami je šumelo listje, ki je padlo jeseni na pot, in nič se ni prikazalo, kar bi bili mogli ustreliti. Naposled je zašumelo nekaj pred njimi — in velika, težka ptica je odprhotala s trate.

»Pst, divja kokoš,« šepne Lojze. Nato pa skoči hitro na mesto, odkoder se je dvignila ptica, a nič ni našel tam.

»Hm, mislil sem, da bomo dobili divje »čibce«, a nikjer jih ni!« reče Lojze žalosten. »Pojdimo naprej.«

Gozd je postajal vedno skrivnostnejši in tišji, nič se ni ganilo naokoli. Visoke, široke smreke so stale nepremično na svojih starih tleh; lepi, vitki mecesni so razprostirali mehke veje in niso jih niti enkrat premaknili. Le listje je šumelo pod nogami mladih lovcev, in tu in tam je zapela kaka divja ptica s svojim neprijetnim hripavim glasom...

»Jožek, ali bomo kmalu na trati?« vpraša Lojze.

»Kmalu, le še ta ovinek in potem še nekaj korakov.«

Molče so stopali še nekaj minut. In potem je zavpil Jožek: »Glejte, že smo na trati!« — Steče urno naprej in se vrže v mehko travo. Za njim jo uderó vriskajoči tovariši in se začno prekopicavati po trati. Ko so se zadosti naveselili, meni Jožek:

»Pojdimo pogledat malo v jarek.«

Vsi so bili zadovoljni, pa so začeli plezati čez strmi rob jarka. To je bila precej globoka struga gorskega hudournika, ki pa je bil takrat popolnoma suh... Če začne padati dež, če pridrvi nevihta, tedaj oživi ta mrtvi jarek. Z divjim bobnenjem drvi voda z gorá v dolino in žene s sabo cele skale. Zemlja se trese krog jarka in daleč se razlega divje šumenje hudournika, ki dere čez skale, čez prepade in razdira trdne jezove in v obrambo proti njim napravljene »košes«. Na bregu pa stoji ubogi kmetič in čaka s strahom, kdaj mu odnese ta gorski divjak zadnji košček zemlje.

Tokrat pa je bil jarek popolnoma suh. Po skalah okrog so rasli celi grmi rdečega resja, da je dehtelo prijetno daleč naokoli. Mladi lovci so se spustili k tem skalam, natrgali resja in si z njim okrasili klobuke. Pa so splezali nazaj na trato in odšli po stezi navzgor.

Hodeč kake pol ure, dospó do mesta, kjer rastejo rdeče maline. Vriskajoč se usujejo k grmičkom in začno zobati sladke jagode.

Inček se spomni nekaj veselega, ko zagleda maline; spomni se, kako radi pijejo mama malinovec. Stopi k smreki, nareže si lubja s pipcem in napravi majhno košarico. Nato sede na samotni štor, okrog katerega je raslo največ malin, in začne urno trgati. »Mamo moram imeti rad in hvaležen jim moram biti, da so me pustili danes sém,« si je mislil in metal jagodo za jagodo v košarico. »Ej, veseli bodo in morebiti nič več hudi zaradi včeraj. Da, da...«

In Inček je kimal veselo z glavo in se zadovoljno smehljal. Natrgal je že polno košarico in privoščil je tudi svojemu želočku sladkih jagod, ko naenkrat prestrašeno zavpije kraj njega Turnov Jožek:

»Modras!... Modras!« ...

Inček poskoči kvišku in za njim poskočijo tudi drugi lovci. »Kje je modras?« povprašujejo in hite na mesto, kjer je stal Jožek.

»Tukaj... tukaj!« zatarna ta in se spuсти v beg.

Prihiteli so bližje in zagledali modrasa, ki je ležal zvit v velik klobčič pod skalo. Slavčev Tone je pobral debeli kamen in ga zagnal v strupeno kačo.

»Ssssi,« je zasikal modras od bolesti in se zagnal proti dečkom. Od strahu so odskočili vsi in se spustili po stezi navzdol.

»Ojej!« so zaklicali vsi prestrašeni in bežali, kolikor so jim dopuščale noge. »Modras!... Modras!« ...

Zdelo se jim je, da hiti modras za njimi, zdelo se jim je, da slišijo prav blizu njego-

vo jezno sikanje — in bežali so, da jim je naposled zmanjkalo sape. Inček je dirjal zadnji in tiščal k sebi košarico malin, ki je ne bi bil za ves svet rad izgubil; lok in puščice je že davno vrpel v grmovje, ker so mu bile nadležne pri begu.

»Ojej!« je vzdihoval iz celega srca in letel naprej, da bi dohitel tovariše; a ti so bili že daleč pred njim, da jih že nič več ni videl. »Ojej, modras me bo!« je zatarnal in se prestrašeno ozrl.

»Ssssi,« se mu je zazdelo, da sliši čisto v bližini za grmom. Inček se je stresel in se z zadnjimi močmi zaletel po stezi navzdol. Hipoma se je razgrnilo grmovje in zagledal je pred sabo trato, a na trati so ležali izmučeni tovariši in se krepko oddihavali. Inček je padel brez moči v travo in stegnil svoje tresoče noge.

»Oj, modras je šel z mano,« je vzdihoval, »prav blizu sebe sem ga slišal.«

»Bodite brez skrbi, sem ga ne bo,« je tolažil Lojze, ki je kazal največ poguma, in mladi lovci so se potolazili. Vnel se je razgovor o jeznem modrasu in govorili so tako dolgo, da so si popolnoma odpočili od prestanega strahu. Nato so se dvignili in se odpravili na pot proti domu.

Prijeten dan je bil v širnem, tihem gozdu. Tako sveže, tako mehko je pihljaj gorski vetrc med vejami visokih smrek in lepih mecesnov. Ptički so oživeli spet — prej so bili malo zadremali v silni popoldanski vročini. A zdaj je prišla mehka sapica, poslanka snežnih gora, sladko je dehnila v speče ptičke in zašepetala: »Oj, zapojte, vi zaspanci!... Ptički dvignete začudeno glavo, a že v naslednjem hipu zapojejo pozdrav visokim, snežnim goram...«

Tako sveže, tako prijetno je bilo tisti dan v gozdu... In to prijetnost so začutili tudi mladi lovci v svojih srcih in niso si mogli kaj, da ne bi bili zapeli tiste poredne pesmi o suhih konjičkih:

»Konjičke imam že vse suhe.

Oj, niso več za vožnjo že,

Tidralalija-le...«

Čisti glasovi so odmevali dolgo, dolgo skozi tihi gozd in se izgubljali med ptičjim petjem... Tam na sivi skali je sedel pastir, nočni čuvaj Zep in poslušal petje. In zakril si je z rokami oči in veseli dnevi mladosti so mu stopali pred dušo — morda so se mu prikradle solze silnega hrepeneja po tistih lepih dneh v oči in se kradle skozi suhe prste...

Veseli so bili Inčkova mama, ko jim je podal sinček maline. Nasmehljali so se, odpuštili mu včerajšnji prestopke in mu namazali velik kos kruha z maslom. Inčkovo srce se je topilo od radosti, in tisti hip je obljubil, da bo vedno ubogal mamó in jim delal vedno veselje — in to obljubo je tudi zvesto držal...

Še vedno šume tiho modri valovi mamke Save skozi zeleneče polje in šepecejo veselo gorsko pesem. — A mladih junakov z lokom in s strelo ni več k prijaznemu obrežju kraj koničastega hriščka. Vse je tiho, samotno krog in krog.

»Kje so?... Kje so?« tožijo modri valovi drug drugemu; a nihče jim ne odgovori — vse je tiho, samotno... In modri valovi pričakujejo dan na dan veselih dečkov, a zaman. Ej, dečki, tisti dečki so zrastle v resne može in le v večernih urah se hrepeneče spominjajo tistih sladkih dni, ki se ne vrnejo nikoli, nikoli več!...

»Ni jih več!... Ni jih več!« tožijo modri valovi in hite naprej, v sive daljave, od koder se ne vrnejo nikoli, nikoli več...

DVE ROŽICI

Prišla je pomlad, zlatoovenčana pomlad. Na zbujenih poljanah so se dvigale začudeno zelene trave, dvigale se pisane rože. A ko so videle, da je pomlad v resnici prišla, se niso več čudile, ampak veselo so vzdrljele in pozdravile pomlad: »Pozdravljena, sestrice!« ... In ptiči so hiteli veselo nad zemljo, peli so in se pozdravljali z veselimi žvrgolenjem: »Juhu, bratci, pomlad je, ej, pomlad!« — Bele meglice so plavale pod čistim modrim nebom in zavidale zemlji blaženo srečo. Urno so hitele pod sonce, da bi ga zakrile; a sonce se je nasmehljalo in z gorkimi žarki razpršilo zavidne meglice ...

Blažena pomlad je prišla tudi na mirno trato kraj Romanove hiše in poklicala v lepi svet dve marjetici, ki sta žalostni spali vso zimo v mrzli zemlji. Marjetici sta se hitro razvijali — iz mehkih listov je kmalu zrastle nežno stebelce, a vrh stebelca čez nekaj dni še nežnejši popek, ki se je kmalu odprl in pokazal beli, mehki cvet marjetice. Prva je bila popolnoma bela kakor sneg, ki ravno pade, a druga je imela cvet na robu rožnat.

In marjetici sta cveteli, lepo cveteli. Zlati sončni žarki so ju greli podnevi in varovali pred strupenimi vetrovi. In tudi tiha noč je skrbela za njiju, da ni prišla mrzla slana na trato in ni z morečim dihom uničila mladega življenja nežnih cvetic.

A ne samo sončni žarki, ne samo tiha noč, ampak še nekdo drug je skrbel in bdel nad cveticama. Bile so to štiri skrbne oči, štiri skrbne roke — Romanove Minke in Daničeve Franice, dveh deklic iz seststva. Bili sta enako stari — sedem let je minilo tisto pomlad, ko sta se rodili v Romanovi in Daničevi hišici.

Minka in Franica sta bili veliki prijateljici že tedaj, ko sta še po vseh štirih poskušali meriti pot med Romanovo in Daničevo hišo. To pa tudi ni bilo tako težko, kot bi si marsikdo mislil. Saj Kovačev Tine je enkrat rekel, ko sem ga vprašal o tem: »Hm — enkrat so bili Romanov stric hudi. Potuhnil sem se, skočil s praga, pa sem priletel z glavo v hišo strica Daničevega!«

Minka in Franica sta rastle in bili vedno večji prijateljici. Ko sta začeli lansko jesen hoditi v šolo, je vselej prišla Minka k Franici in odšli sta skupaj v šolo in učili sta se skupaj in igrali sta skupaj in skakali skupaj — vse skupaj ... Nekoč so ju gledali Romanov stric, ko sta pisali nalogo, pa so našli svoj vivček, se zadovoljno namuznili in so rekli drugi dan Daničevemu stricu:

»Ti, najina otroka sta nama samo v veselje. — Ej, v devetih farah jih ni takih, kot sta Franica in Minka!«

In Daničev stric so si ponosno zavihali brke in so dejali:

»Tisto pa, tisto! Šment, smeja biti vesela, da jih imava! ...«

Vso zimo sta pričakovali Minka in Franica tistih lepih dni, ko pride pomlad, ko bosta lahko trgali rožice. Ali tetka zima je le poredna! Ni marala iti, pa ni marala! — Toda naposled je vendarle pobrala svoj koš, kjer so bile na dnu dobro spravljene zadnje snežinke, in šla visoko na bele gore. Prišla je pomlad, zlatoovenčana pomlad, in Minka in Franica sta skakali od veselja. Hodili sta po polju in brali sta cvetice, hodili kraj gozda in poslušali ptičke, nazadnje pa sta tudi sami zapeli:

»Ko pomlad cvetoča pride ...«

Njuni srebrni glasi so plavali čez zeleno polje in se razgubili v gozdu. Ptičke so

utihle za hip — morda so mislile v svojih zlatih srčkah: »Ej, Minka in Franica pojeta! Ej, ej ...«

Z veselimi smehom sta prišli deklici nazaj na trato, ki se je razprostirala za Romanovo hišo, in sta se vsedli k marjeticam.

»Ti, tale je moja ... belica.«
Temnolasa Minka je pobožala svojo ljubljeno rahlo z drobnim prstom in pogledala Franico.

»Ti, ta-le pa moja ... rdečka!«

In plavolasa Franica je tudi pobožala svojo marjetico z drobnim prstom, dahnila vanjo in kramljala: »O, ti rdečka rdečkasta, kako si ti slaba! Prav, prav malo sem pihnila vate, pa si se že stresla! Kaj, ko bi prišel kak veter, kaj rdečka rdečkasta! Pa bi šla tvoja glavica! ... Pa le nič se ne boj — Franica te ima rada, in veter se boji Franice, ti rdečka rdečkasta.«

In črnolasa Minka je tudi kramljala: »O ti belica belkasta, kako pametna si ti! Tako lepo gledaš sončce in se mu smehljaš! — Daj no, pogledaj se mene in se mi nasmehni, belica belkasta ... Franica, čuj, belica se mi je nasmehnila!«

»Meni se je pa rdečka!« je vzkliknila Franica in še nežneje božala rdečko.

A približati se je večer in Minka se je morala ločiti od svoje belice: kajti prišli so Romanova teta in so poklicali hčerko domov k večerji. Minka je pobožala zadnjič svojo ljubljeno in odhitela naglih korakov v hišo. In prišli so tudi Daničeva teta in Franica je morala pustiti svojo rdečko.

Tako se je ponavljalo vsak dan v prvih trenutkih blažene pomladi, ki so bili tako prijazni, tako veseli za Minko in Franico. Toda to je bilo le v začetku — kmalu, kmalu so prišle zavidne meglice med deklici in meglice so rodile veliko žalost za Minko in Franico ...

— — —

Bilo je nekega četrtega popoldne. Sonce je sipalo blagodejne žarke na zemljo, polja so bila pokrita z zelenjem in po gozdovih je vse brstelo. Vsem je bilo tako prijetno, tako mehko v teh žarkih in Zimov ded so sedeli radostni na klopi pred hišo in so vlekli iz ljubega vivčka. Gosti dimovi oblaki so plavali okrog njih in dedku je bilo vedno bolj veselo pri srcu ...

Na trati sta sedeli, kakor navadno, Minka in Franica pri svojih marjeticah, ki sta se že popolnoma razvili. Belica je bila popolnoma bela, a rdečka je dobila bolj jasne robove.

Deklici sta kramljali in kramljali s svojima ljubljenskama in bili sta veseli. A naposled je prišla, ne vem, kaka muha Franici v glavo, da je rekla: »Ti, Minka, moja rdečka je lepša kot tvoja belica.«

Minka se je začudila in uprla v Franico svoje velike, temne oči: »Ja ...« A hipoma jo je ujezilo, ko je pogledala na svojo ljubo belico.

»Naká — moja je lepša, vsa je bela: a tvoja rdečka je tudi bela, pa je na robu rdeče umazana!«

In Franici je bilo težko v srcu, da si upa kdo reči, da je njena rdečka umazana.

»Ti, Minka, tvoja belica pa je umazana, vsa umazan ... umazana kakor ti!«

Prvič se je vnel med deklicama prepir in ta je postajal vedno bolj pekoč — beseda za besedo je letela od belice pa do rdečke, vsaka bolj pikra ... in bil je prepir — konec prijateljstva med Minko in Franico.

»Jaz te ne pogledam več, ker si umazana,« je rekla Franica in hitela jezna domov.

»Jaz pa tebe ne, ker si neumna,« je rekla Minka in tekla še hitreje domov ...

Romanov stric so našli svoj vivček in kimali začudeni z glavo, ko so drugi dan videli Minko, da se sama uči. Migali so z glavo in si mislili: »Ej, ej — to pa ni nič dobrega! Nekaj se je moralo dogoditi med njima.« — Odkašljali so se in vprašali hčerko:

»Ti, Minka, zakaj pa ne greš k Franici?«

Temnolasa Minka je zardela in zajecjajala: »Ne ... ne grem ... Moram se učiti.«

»Pa ti je Franica kaj naredila?« so vprašali dalje Romanov stric.

»Naká — nič mi ni naredila ...«

A Romanov stric so vedno bolj migali z glavo in stopili so tja k Daničevim. Našli so Daničevega strica na pragu in so mu rekli:

»Ti, kaj pa imata otroka, da se več ne učita skupaj?«

»Ne vem,« so odvrnili Daničev stric. »Hm, že sam sem vprašal Franico, ker se mi je čudno zdelo. Pa ne mara nič povedati, prav nič! Treba bo poizvedovati ...«

A Romanov in Daničev stric sta zaman poizvedovala. Deklici sta molčali trdovratno. Če ju je kdo vprašal, sta povesili oči in rdečica jima je zalila lice. Starši so se tolažili s tem, da se gotovo kmalu spravita, kakor je že navada pri takih malih trmoglavkah. Ej, starši že vedo — in niso se zmotili ne pri Minki in tudi ne pri Franici ...

Prešel je petek, prešla sobota — a Minka in Franica še vedno nista bili prijateljici. Kjerkoli sta se srečali, sta zardeli in povesili oči. Z naglimi koraki sta odhiteli mimo in nista se ozrli. Tudi k marjeticam nista prišli več; kajti Minka se je bala, da naleti tam na Franico, in Franica, da tam naleti na Minko. — Marjetici pa sta samevali na trati in čakali, kdaj prideta deklici. Čakali sta in čakali — a Minke, a Franice ni bilo od nikoder! ... Žalostno sta povesili svoji glavici in nihče se ju ni usmilil — razen Kovačevega Tineta. Ta je naložil v svoj voziček kamnov, da jih pelje v »Ameriko« — na Romanovo trato. Voziček je cvilil, a konjiček — Tine je veselo peketal čez trato in ni gledal ne na levo ne na desno. Težki voziček je šel čez glavici marjetic — belica in rdečka sta se nagnili na travo in začeli počasi rumeneti ...

Jasno popoldne je sanjalo v nedeljo nad zemljo. Vse je vabilo na cvetoče polje, da izginejo črne skrbi, vsi spomini na trud in težave minulega tedna. Le veselje in blažen mir naj polnita srca vsakega človeka!

Minka je stala na pragu in gledala v veselo naravo. V njeni duši je bilo vse žalostno, nepopisno žalostno ... kje so dnevi, ko sta hodila s Franico v takem lepem času na polju, ah, kje so! Nič več se ne vrnejo, nič več! Saj je Franica nanjo huda, ker ji je rekla, da je neumna, in ona je huda na Franico, ker ji je rekla, da je umazana ...

Minka je postajala vedno bolj žalostna. Zahrepenela je po svoji marjetici-belici, ki je ni videla že tri dni ... kaj dela zdaj? Ali se še smeje sončecu? Ali pa je že usahnila njena ljuba, ljuba belica ... Stopila je v hišo in pogledala skozi okno na trato — nikogar ni bilo tam. Stekla je urno tja, da bi vsaj za hip videla belico — ali skoraj bi bila na glas zavpila ... Njena ljuba, njena zlata belica je ležala v travi, glavica vsa orumenela in listki odpadli!

Sedla je na trato in grenke solze so ji prišle v oči. Poskušala je poravnati belico kvišku — a zaman! Vsakokrat je padla nazaj v travo in vsakokrat je padel iz njene glavice vel listič ...

Tisti čas je stala Franica zadaj za hišo in tudi hrepenela po svoji marjetici-rdečki. Rada, ah, tako rada bi bila stopila tja na trato in pobožala vsaj enkrat rdečko po nežni glavici! — Dolgo, dolgo je preudarjala in nazadnje jo je zmagalo preveliko hrepenenje ... Počasi je šla za Romanovo hišo

(Nadaljevanje na 14. strani)

in se ozirala na vse strani, da ne bi zagledala kje Minke. A te ni bilo nikjer. — Prišla je do vogla, odkoder se je videlo na trato, previdno je obstala in pokukala tja; a še v istem trenutku je stopila korak nazaj, kajti tam je videla Minko... Mislila je urno odhitei nazaj — toda premislila si je. Polastila se je je radovednost, kaj dela Minka tam. Spet je pokukala izza vogla in zrla pozorno na trato — in videla je Minko jokati... Navdala jo je slutnja, da se je zgodila velika nesreča njeni rdečki... Nič več se ni sramovala Minke, ampak je hitela urno na trato k svoji rdečki — in tudi njej so stopile solze v oči. — Njena rdečka vsa rumena, vsa poteptana!

»Oh, kaj se je zgodilo, Minka?« je vprašala, kakor da bi se ne bili nikdar sprli. »O, moja rdečka! O, moja rdečka!«

»O, moja belica!« je vzdihovala Minka. »Franica, zakaj sva se sprli?«

»Zakaj, zakaj! — Če bi se ne bili, bi imeli še zdaj marjetici — ti belico, jaz rdečko.«

In deklici sta bili spet prijateljici — skupna nesreča ju je združila in skupno sta točili solze po belici, po rdečki...

Tisti čas sta prišla mimo v veseljem pogovoru Romanov in Daničev stric. Zelo sta se začudila, ko sta zagledala Minko in Franico spet skupaj, a še bolj sta se začudila, ko sta videla, da imata deklici solzne oči.

»Kaj pa je, kaj?« sta povpraševala. — »O, moja belica!« je vzdihnila Minka... »O, moja rdečka!« je vzdihnila Franica.

Romanov stric so se ozrli na trato in razumeli so takoj vse. Vedeli so tudi, da je peljal prejšnji dan Kovačev Tine kamne v »Ameriko« čez trato, in takoj so uganili, da je vsemu kriv Tine. Zato so stopili h Kovačevi hiši, ki ni stala daleč od Romanove, in našli so Tineta na cesti.

»Slišiš, Tine Kovačev, stopi malo sem!« so rekli. Tine se je ozrl v strica in se začudil. Sam si ni mogel razložiti, kaj hočejo stric od njega. — Nič hudega sluteč, priteče k njim; a Romanov stric ga primejo za dolga ušesa in mu navijejo uro.

»Jav, jav!« vpije Tine, »stric, kaj sem pa storil?«

»Ti nepridiprav,« dejo stric, »Ali boš še kdaj vozil čez našo trato kamne v »Ameriko?« Kaj, ti nepridiprav?«

»Jav, jav, dobri striček! Nikoli več... nikoli več!« hrope Tine.

»Oh, kaj pa je?« so vprašali Kovačev stric in stopili iz hiše, Romanov stric so mu povedali vse in še vedno navijali uro. In ujezili so se tudi Kovačev stric in so tudi navili Tinetu uro... Ah, in Tinetu je bilo tako milo, tako bridko pri srcu, da se je skrtil v skedenj in je tam jokal debele solze srčne bolesti...

Elza Gregori: Rože

JOSIP VANDOT

SPOMENIK POD SMREKO

Tomaževa borna hišica ni stala daleč od cerkve, čeprav se je koncem vasi skrivala med grmovjem in drevjem. Vendar je Benko rabil precej časa, preden je mogel prehoditi vso to kratko pot. Temu pa je bila kriva njegova nesrečna leva noga, ki se nikoli ni hotela prav prestopiti in jo je Benko moral pri hoji vleči za sabo. Že od rojstva je bila trda, kakor da je lesena, in v kolenu se mu ni niti malce udala, pa naj si je že tisočkrat prizadeval na vse kriplje. Trinajst let se je že mučil s to nogo in je vedel, da se bo moral mučiti z njo vse življenje. Z njo je prišel na svet in z njo bo odšel tudi s sveta, pa čeprav doživi sto let.

Nedeljsko jutro se je smejalo po gorskem svetu. Zvon je pel po ozki dolini in je stokratno odmeval od belih gorá ter se je človeku zdelo, da si po gorski samoti pozvanja drug drugemu sto zvonov. Benko pa je vendarle že prišel do doma. A ni stopil v hišico, temveč je krenil mimo nje na skromen vrtniček in je odklenil malo uto, ki je stala koncem vrta v senci nizkih, pokvečenih borovcev, rastočih tik ob vrtu. Ta uta je bila Benkova delavnica in v nji je preživel vse dni od pomladi do jeseni. K steni je bila stisnjena ozka miza, polna koščkov lesa, pred mizo je stal pokvečen, neroden stol, vse to je bila edina oprava, s katero se je uta mogla ponašati.

Benko je stopil v kot, kjer je stalo nekaj visokega, v belo platno zavitega. Roke so se mu tresle, ko je počasi odvijal platno, in se je skoraj prestrašil, ko je nenadoma stala pred njim lesena podoba, predstavljajoča dečka, stoječega na nevisokem podstavku. Dvignil je soho in jo postavil na mizo, kamor so se sončni žarki usipali skozi široko odprto lino. Sedel je na stol in gledal v lesenega dečka in na leseno veverico, ki je s privzdignjenim repom stala dečku pri nogah, pripravljena na skok.

»Rudi je,« se je Benko žalostno posmehnil lesenemu dečku. »Naj reče kdo, kar hoče — Rudi je. Obraz je njegov in tudi vsa

postava je njegova. Le oči niso njegove, saj kako naj človek iz lesa napravi oči, da bodo žive? In tudi veverica je prav taka, kakor se podi po drevju. Ničesar ji ne morem reči. Zadel sem jo, da je bolje nisem mogel.«

A že je žalostno zmajal z glavo. Iz miznega predalca je vzel malo sliko, s katere ga je Rudi gledal, kakor je gledal, ko je bil še živ. Benko je dolgo primerjal sliko s kipom, premotril je potezo za potezo in je nazadnje žalostno vzdihnil. Sliko je potisnil nazaj v predalce, podprl si glavo z rokami in strmel v obraz lesenega dečka.

»Vse leto sem rezljal in rezljal, a glej, nazadnje pa delo vendarle ni tako, kot sem hotel,« si je bridko govoril. »Pač stoji Rudi pred mano, a vendar to ni Rudi, ki je še lani sedel tu na tem stolu in se mi smejal, ko sem drvarjem rezljal čedre. Če bi Rudi zdajle videl to podobo, bi se nemara smejal nji in meni. Sram bi me bilo, kakor me bo sram še danes, ko bo soha stala tam doli pod smreko. Ljudje jo bodo videli in se mi bodo morda posmehovali naravnost v obraz.«

Veselje, ki ga je čutil vse leto, ko je rezljal to podobo, mu je zdaj nenadoma splahnelo. Videl je ljudi, ki bodo stali pred Rudijevim spomenikom in ga motrili s hladnimi pogledi. Šteli bodo napake, vihali nos in zamahovali z rokami. »Kaj si domišlja, otročaj?« bodo godrnjali. »Ne rečemo, da ne zna delati igračk in prijetnih čeder. Spomenik postavljati ranjkemu Rudiju, je pa druga stvar. Pri miru naj pusti taka dela in naj še naprej rezlja čedre. Saj za drugo ni na svetu.«

Benko je žalosten zmajal z glavo, da so se mu dolgi, svetli lasje usuli čez čelo. Z rokami si je zakril oči, da bi ne videl več lesenega Rudija. A živi Rudi mu je nenadoma stopil pred oči. Bil je prav tak, kakršen je hodil k njemu v uto, ga dražil in se mu posmehoval, kadar je bil preveč razigrane volje. A Benko je vedel, da ga Rudi ne zasmehuje zares, temveč le zaradi tega, ker mu razigranost tako hoče. Vedel je, da ga ima Rudi rad, saj drugače bi ne bil hodil k njemu in mu ne nosil od doma raznih priboljškov, ki si jih je nemara odtrgoval od lastnih ust. Rudi je bil pač iz mesta doma, a mestni otroci so vse nekaj drugega kot otroci v gorski vasi. Benko je imel Rudija rad, skoraj rajši kot strica, ki je z njim živel v borni hišici. Če ga le en dan ni bilo v uto, je bil Benko žalosten in rezljanje mu ni šlo prav nič od rok. Jeseni je Rudi odhajal s starši v mesto, a se je vračal z njimi vsako poletje v gorsko vas. Njegova prva pot je bila k Benku, vselej mu je iz mesta prinesel nekaj lepega, da se je Benku obraz smejal od veselja. Rudi je bil živ, da niti trenutek ni mogel biti v miru. Vrtel se je okrog Benka in od veselja ni vedel, kaj bi napravil. Tolkel ga je po ramah, dregal ga v prsi in ga včasih pograbil celo za lase.

»Benko si in Benko boš,« se mu je smejal. »Toda če si Benko, vendar ne misli, da si kdo ve kaj. Drvarjem znaš delati čedre in otrokom v zibeli pridne konjiče. Vaško šolo si dovršil z najlepšim spričevalom. A vendar si le Benko, ki z nogami ne zna poskočiti niti tako visoko kot petelin, ko se zažene za muho. Poskoči, Benko, hoj, poskoči, če znaš.«

Dregnil ga je s pestjo v hrbet, da je Benka zabolelo in je moral vstati. Trudoma se je s hromo nogo zavlekel v kot, a ni bil na Rudija prav nič hud. Smejalo se mu je in ga z veseljem gledal, ko se je prekopicaval po uti. Včasih mu je razmetal po uti vse in se mu je smejal, ko je trudoma pobiral koščke lesa in jih previdno postavljal po mizi. Še malo jeze ni bilo v njegovem glasu, ko ga je ošteval: »Hudoben si, Rudi. Čemu mi delaš vse to? Mar misliš, da so ti koščki lesa kar tako? S težavo sem jih dobil in s težavo sem jih narezal.«

A Rudi je zamahnil z roko, pobrisal z njo po mizi in spet je bilo vse po tleh. Podstavil je Benku nogo in ga zavrtel. Še pre-

den je Benko utegnil pomisliti, je že ležal med lesenimi koščki in se je trudoma pobiral. Rudi pa je zdrvel iz ute in ko je Benko pogledal za njim, ga je videl na cesti že daleč gori ob vasi.

Včasih ga je Rudi izvabil iz ute. Šla sta v gozd, ker je Rudi tako hotel. Benko se je počasi vlekel za njim. To pa je Rudija zjezilo, da mu je rekel osorno: »Stopi vendar že enkrat, kakor se človeku spodobi. Za nič si, ker pustiš, da ti kruljava noga zapoveduje. Stopi, pa bo.«

Benko se mu je bridko posmejal. »Kako naj stopim, ko pa mi je noga bolj kot lesena? Saj bi poskočil še bolj kot ti. Pa ne morem, ne morem...«

Rudi ga je pogledal od strani in se mu namuznil. »No, pa pojdiva tako naprej,« je pokimal resno z glavo. Prišel je tudi on vleči levo nogo za sabo in se je držal prav tako kot Benko. Vlekla sta se počasi do gozda in nista spregovorila niti besedice. Benku je bilo hudo, ko je videl, kako se Rudi norčuje iz njega in njegove nesrečne noge. Skoraj zapelko ga je v očeh in vsak hip je pričakoval, da se solze usujejo iz njih. A z vso silo jih je zadrževal, ker je vedel, da bi se mu Rudi še bolj smejal.

»Nehaj, Rudi,« je naposled rekel s tako čudnim glasom, da se je Rudi moral nehoti ozreti v njegov obraz. Videl je, da gre Benku na jok in v duši ga je zbadlo nekaj čudnega, da se je ustavil in prijel Benka za roko.

»No, le cmeriti se mi ne začni,« je dejal nevoljen, ker je spoznal, da je pravkar storil nekaj hudobnega, česar mu Benko ne bo nikoli pozabil. Stresel je z glavo in se zagnal v gozd. Benko je šel za njim in ga je iskal in klical. Naposled ga je zagledal v krošnji visoke bukve. Sedel je skoraj na koncu veje in se je zibal na nji, da je čudno hrstelo.

»Padel boš,« je Benko zaklical v skrbeh. »Veja se ti odlomi in kaj bo potem?«

A Rudi se ni menil za njegovo skrb. Še bolj se je pozibal po veji in vriskal, da je bil ves gozd poln njegovega veselja. No, naposled se je vendarle naveličal. Šinil je od veje do veje kakor veverica in je nenadoma ves zasopljen stal pred Benkom.

»Veš, zakaj delam vse to?« je govoril. »Veverico posnemam in se učim od nje. Mislim, da se kmalu naučim njenega plezanja in skakanja. In potem se zaženem za njo in jo ulovim. Brez nje se ne maram vrniti v mesto.«

Benko se mu je smejal. »Pa se boš le vrnil brez nje,« je odgovoril. »Kje je človek, ki je na drevesu ujel veverico?«

»Jaz bom tisti človek,« ga je Rudi zavrnil. »Če mi zdaj ne verjameš, mi boš verjel čez nekaj dni.«

In že je zdrvel iz gozda in pustil Benka samega. Popoldne pa je spet prišel v uto in je prinesel velik kos kolača. Položil ga je na mizo in odrlil vse igrače, ki jih je Benko že skoraj končal, s tako silo, da so padle na tla.

»Davi si se cmeril in si bil hud name,« je govoril. »Tu imaš kolač, da si z njim namazeš napeto šobo. Potem pa stopiva v gozd. Videl boš, da znam plezati skoraj že tako kot veverica, če ne že bolje.«

Benko je komaj ugriznil v kolač, že ga je nestrpni Rudi pognal iz ute. Gori ob obronku gozda, ki se je spenjal visoko v goro, je stala mogočna smreka, ki so o nji ljudje govorili, da je stara več kot sto let. Rudi je naglo splezal nanjo in še preden je Benko utegnil pomisliti, se je stresel njen vrh. Rudi je čepel gori in se glasno smejal. Tega smeja pa se je prestrašila veverica, ki je sedela na sosednjem drevesu. Silovito se je pognala z veje in skočila na smreko, na kateri je čepel Rudi. Priletela je skoraj nanj in ga oprasnila po licu.

»Moja je,« je Rudi zavpil in iztegnil obe roki. Prestrašena veverica je odskočila in se zagnala po vejah navzdol. Rudi pa je v

zaletu omahnil in zdrknil z veje. Krilil je z rokami, da bi se oprijel veje in se v padcu ustavil. A vsaka veja se mu je izmuznila iz rok in tebebnil je težko na tla in glava mu je udarila ob skalo, ki je ležala pod smreko, in je bila vsa pokrita z mahom. Obležal je tam in se ni ganil več.

»Rudi!« je Benko zavpil v divjem strahu in je pokleknil k negibnemu prijatelju. A naj se je še toliko prizadeval in klical, Rudi se ni več premaknil in niti oči ni več odprl. Benku so pričele teči solze po licih, zakaj bil je prepričan, da je Rudi mrtev. Od strahu so se mu lasje ježili in klical je na pomoč. A bilo ni nikogar od nikoder. Po položni strmini se je spustil navzdol. Hotel je hiteti in leteti, a se je le počasi in nerodno pomikal naprej, zakaj hroma noga mu je bila danes tako v napotje kakor še nikoli. Trudoma se je privlekel do prve hiše in je tam povedal, da se je nesreča zgodila gori pod stoletno smreko.

Ljudje so hiteli v gozd, a Benko se je upehan zgrudil na klop pred hišo. Z dlanmi si je zakril obraz in se je tresel po vsem životu. Misliti ni mogel ničesar, le tega se je zavedal, da je Rudi mrtev in ga ne bo nikoli več v uto, da mu ponagaja s svojo razigranostjo. Slišal je, kako je zabrnal mimo njega avto, in ko je razkril obraz, je zagledal v avtu Rudijevega očeta, ki je držal v naročju mrtvega sina in brzel z njim daleč proti mestu.

»Rudi!« je Benko zavpil. A avto je že izginil za ovinkom. Benko je vstal in zajokal. Sam ni vedel, kako se je privlekel v uto, kjer je omahnil na stol in položil glavo med napol dovršene igrače. Tam ga je zvečer našel stric Tomaž, ki se je vrnil s polja. Siloma ga je odvedel v hišo in mu ponujal skromno večerjico, ki jo je nanagloma pripravil v začrneli kuhinji. A Benko je samo zmigaval z glavo in ni hotel ničesar, pa naj ga je stric še tako silil. Oblečen se je vrgel na posteljo in se obrnil proti steni. A zaspiti ni mogel, ker mu je Rudi stal neprestano pred očmi in ga gledal in motril s tako čudnimi pogledi. Ko pa je nazadnje vendarle zadremal, je spet videl Rudija. Pod smreko je stal in držal v roki veliko veverico, ki je srdito stresala s košatim repom.

Od tistega dne je Benko neprestano mislil na Rudija. Šele sedaj je spoznal, kako rad ga je imel kljub temu, da mu je Rudi prizadejal marsikatero bridkost in nevšečnost. Sedaj šele je vedel, da je Rudi imel tudi njega rad, čeprav je bil doma iz daljnega mesta in je bil gosposki in edini otrok bogatih staršev. Rudi mu je bil pred nekaj dnevi dal svojo sliko, ki jo je Benko shranil v mizno predalce v uti. Sedaj jo je vzel iz predalca in jo je gledal, gledal. In nenadoma mu je prišla lepa misel, da se je razveselil od vsega srca.

Spomenik mu napravim. Iz najlepšega lesa ga izrezljam in ga postavim pod nesrečno smreko, kjer je Rudija srečala žalostna smrt. In Rudi bo stal tam kakor živ in vsi ga bodo videli in se ga spominjali. Še danes začnem delati njegov spomenik. Če ga bom moral delati vse leto, nič za to. Upehal se ne bom, še manj pa omagal.«

In res je pričel z delom že isti dan. Od jutra do večera je sedel v uti in rezljal. A lesena soha je le počasi napredovala, ker jo je Benko obdeloval z vso natančnostjo. Poleg tega pa je imel še drugega dela zadošči. Za semanji dan je moral izrezljati veliko igračk, ki jih je stric Tomaž prodajal na sejmu in je prinesel domov dober izkupiček. A ljudje so neprestano naročevali tudi čedre, ki jih je Benko znal izdelovati kakor nihče daleč naokrog. Vse njegove misli pa so bile pri Rudijevem spomeniku. Počasi in previdno je z nožem zarezoval v les in vsak rez je stokrat premislil, preden ga je izvršil. Tose delo mu ni bilo novo, saj je bil izrezljal vseh dvajset Kristusov, ki so stali v vaški okolici na razpotjih. Vsak je hvalil te Kristuse, ne samo domačini, temveč tudi

gospoda, ki je poleti v velikih trumah prihajala v gorsko vas. Zaradi tega je bil Benko prepričan, da se mu bo tudi Rudijev spomenik posrečil.

Jesen je prišla, minila je zima in pomlad. Poletje je spet zadihalo z rožnim vonjem nad gorsko dolino. Obletnica Rudijeve smrti se je vedno bolj bližala, a Benko se je ni bal, saj je bila soha gotova in prostor pod smreko in okrog nje že pripravljen. Treba je bilo zanesti le soho v gozd in jo pritrditi na izglajeno skalo, a vse to opravi stric Tomaž, ki je bil jako spreten za taka dela. Danes je nedelja, tako lepa nedelja, kakor je že dolgo ni bilo v gorskem svetu in prav na to lepo nedeljo je minilo leto dni, kar je umrl nesrečni Rudi.

Benko je nemiren vstal in stopil iz ute. Bil je ves pobit, ker so ga pričele mučiti črne misli, da spomenik vendarle ni uspel tako, kot je hotel. Zdelo se mu je, da na lesenem Rudiju manjka vsega tistega, kar je

bilo na živem Rudiju tako očito. Zavlekel se je pred hišico in sedel na klop. Z rokami si je podprl glavo in strmel na bele gore, ki so bleščale v srebrnem soju in gledale pokojno in tiho v sveti nedeljski mir. V duši mu je bilo žalostno, da bi bil najrajši zajokal.

Stric Tomaž je prišel domov. Stari, nagubani obraz se mu je svetil od veselja. Zasukal si je bele, dolge brke in se je zasmeljal, ko je videl Benka vsega pobitega. »Praznik je danes,« je rekel. »Glej, vse čedre sem prodal za ceno, da si boljše še misli ne morem. Zdjaj pa grem, da postavim Rudija na svoje mesto. Lepo si ga naredil, Benko, da ga lepše nisi mogel.«

Šel je v uto in je skrbno in rahlo prijel soho. Benko ga je videl, kako lahkotno in veselo je stopal proti gozdu. Seveda, stric je lahko vesel in še malo ne ve, kako čudno in bridko je Benku v duši. Vse leto se je trudil, da bi ustvaril nekaj lepega, nekaj takega, kar mu je živelo globoko v srcu. A ko je končal delo, je videl, da je bil ves trud zaman. Takega spomenika Rudi ni zaslužil. Deček, ki ga predstavlja soha, ni Rudi. To je nekdo drugi, ki ga Benko niti ne pozna. Le veverica je prava, a veverica je brez pomena, saj niti ni hotel postaviti spomenika. Benko se je bil preveč prevzel, ker je mislil, da je sposoben za tako veliko delo. Zdjaj ga je prevzetnost hudo kaznovala in vse življenje bo moral zdaj delati le čedre za drvarje in nore igračke za otroke, ker za kaj drugega nima sposobnosti.

Sonce se je dvignilo više in više in bele gore so se že pričele potapljati v modrikast čad. Benku pa je glava klonila vedno niže in v duši ga je tako bolelo, da je le še težko zadrževal solze. Vedel je, da je danes pokopal vse nade in lepo prihodnost in da mu bo zdaj življenje težko in brez veselja, saj se mu ne bo ljubilo delati niti igračk.

A nenadoma ga je stric Tomaž stresel za rame. »Hej, kaj dremlješ?« se mu je zasmeljal. »Spomenik stoji gori pod smreko. Vsa vas ga je prišla gledat. Strašno ga hvalijo. A še bolj hvalijo tebe in se čudijo, da si mogel napraviti kaj takega. Še celo gospod Hren je prišel in si ogledal lepo soho. Ves vesel je je bil in je prišel zdaj z mano, da ti čestita.«

Benko je dvignil glavo in obraz mu je bil ves rdeč. Pred njim je stal gospod Hren, Rudijev oče, in ga je gledal z dopadenjem. Prijazno ga je potrepljal po rami in mu stisnil roko.

»Neverjetno lepo si izrezljal ves spomenik,« je rekl. »Rudi stoji tam, kakor da je živ. Nobene poteze nisi pozabil in si zasnoval vse, da lepše nisi mogel. Dečko, ti si prevelik umetnik, da bi sedel tu v tej hišici in rezljal čedre. V mesto pojdeš na akademijo, za to bom že jaz poskrbel. Rudijev spomenik kupim jaz. Že jutri ga odpeljem v mesto in ga dam uliti v bron. Ti pa pojdeš z mano, da nadzoruješ to delo. Jeseni pa

(Nadaljevanje na 16. strani)

Jaka Čop: Zima — Stenar

(Nadaljevanje s 15. strani)

bo stal tam gori pod smreko bronast spomenik. Benko, tedaj pa boš videl, kako velik umetnik si. In čeder se ti ne bo ljubilo nikoli več rezljati. Opoldne pa pridi s stricem doli v gostilno. Oba vabim na kosilo, da malo popraznujemo odkritje Rudijevega spomenika in ti odštejem odkupnino za soho. Jutri pa bodi pripravljen, da se odpelješ z mano.«

Benko je stal pred gospodom Hrenom in se je v zadregi praskal za ušesom. Spregovoriti ni mogel niti besedice, le oči so mu sijale in se mu smejale v velikem veselju. Gospod Hren je že odšel, a Benko je še vedno stal in gledal na cesto, po kateri je gospod Hren nagio stopal proti vasi.

«No, ali ti nisem ves čas govoril?» se je stric Tomaž muzal in vihal dolge brke. «Zdaj pa imaš, česar nisi nikoli pričakoval. V mesto pojdeš in boš nemara še velik gospod. Ta najina bajtica pa bo propadla, ko tebe ne bo več v nji in bom jaz tam, kjer človek ne potrebuje ničesar več. Strašno te je gospod Hren pohvalil. Skoro odkril bi se pred tabo, če bi ne vedel, da si nazadnje vendarle samo naš Benko.»

A Benko je zmajeval z glavo in ni mogel izpregovoriti besede, ker ga je v grlu neprestano dušilo. Molčal je tudi vso pot, ko sta šla s stricem Tomažem v gostilno, kamor ju je gospod Hren povabil na kosilo. Stric Tomaž je bil ves čas dobre volje in zgovoren. Gospod Hren je odštel lepo odkupnino za leseno soho in ju je gostil tri

ure. Benko še vedno ni mogel priti k sebi. Vse se mu je zdelo kot sanja, ki prihaja v lepi noči, in bal se je, da se nenadoma prebudi in bo vse lepote za vedno konec. Stric Tomaž se je po kosilu še nekaj zamudil v gostilni, a Benko je odšel proti gozdu, da si še enkrat ogleda Rudijev spomenik, preden ga gospod Hren odpelje v mesto.

Stric Tomaž je bil naredil okrog smreke skromno ograjico in posekal preniške veje. Spomenikov podstavek je spretno pritrtil na skalo in ga ovil z velikim venčem, spletenim iz gorskih rož. Na podstavku je stal Rudi in veverica je čepela pod njim, pripravljena na skok. V smrekini senci je bil kip kakor živ — bil je resniči Rudi, le tih je bil in miren, tako tih, kakor menda ni bil nikoli v življenju.

Benko ga je gledal in strmel. Sam skoro ni več spoznal svojega dela. V očeh ga je pričelo skeleti in je čutil, da mu solze vsak hip privro iz njih. Leto dni je živel le za to soho, vse trenutke je delal zanjo, in glej, zdaj stoji tu prav taka, kakor si je želel: resnični Rudi stoji pred njim, le da se je spremenil v les. A čez nekaj dni se že spremeni v bron, ki bo večno stal tu v samoti in pričal o Rudiju in Benku, o Benkovih močeh, ki jih čuti v sebi in ki jih bo razvijal vedno lepše, ko pride v mesto in se nauči še vsega, česar mu manjka. Skrite želje so se mu zdaj izpolnile, da se mu lepše niso mogle. Pot mu je zdaj odprta, pot do smotrnega dela in nemara tudi do slave.

S smrekine veje je nenadoma skočila veverica. V dveh skokih je bila pri spomeniku. S košatim repom je živo stresala, a črne oči so ji strmele v leseno veverico na spomeniku. Dvakrat je škrtnila in zmajala z glavo, kakor da se čudi, da je tista tovarišica pred njo tako mirna in se še zveni ne zanjo.

Benko se je veselo posmejal. »Ali si tudi ti prišla gledat svoj lastni spomenik?« je dejal.

Veverica se je vzbela na zadnje noge. Z vročimi očmi je pogledala Benka, še enkrat stresla z glavo in se sunkoma pognala na smreko. Veje so se stresle in droben vršiček je padel z njih in obležal vprav na glavi lesenega Rudija ...

Franci Črv: Vejevje

KEKEC

GLASILO UČENCEV OSNOVNE ŠOLE
JESENIŠKO-BOHINJSKEGA ODREDA
KRANJSKA GORA

Prvi koraki

Kadar zvečer gledam v zrak,
se mi para mrak,
noč vse pokriva
kakor črna konjska griva.

Kadar zvečer zaspim,
se v sanje potopim,
v pravljčni deželi
se zbudim ...

Tam se igram,
po mavrici podim,
Mikimiško skoraj ulovim,
ko se spet v postelji zbudim ...

Damjan Hrovat, 3. razred

Vlak življenja nekam drvi,
in mi sedemo vanj,
preden zagledamo beli dan ...

Vlak se ustavi — srce ne bije več,

Njegovi tiri so dolgi,
a ne neskončni,
v svojih začetkih in koncih ...

Marija Robič, 7. razred

Gledam rdeč tulipan.
Gledam belo narciso.

Če bi bil on tu ...

Toda njega ni,
zato me maj
ne razveseli ...

Eva Macun, 3. razred

Tu funt fizotos,
besede so nerazumljive ...
Živijo od človeške norosti,
iz življenja izgubljene modrosti.

Tu funt fizotos:
Roža drhteča — glava boleča.
Težki oblaki — sveta junaki,
se pogajajo z zmaji — tolovaji ...

Tu funt fizotos,
besede so nerazumljive ...
Življenje človeka se vliva v stroj!
Matjaž Gracer, 7. razred

Kdo v tej hišici živi,
se sprašujem jaz
in mnogo že ljudi.

V tej hišici prebiva
majhen, zviti možiček,
to je seveda psiček ...

Zviti je kot lisica,
lep kot ptica,
pisan kot kanarček
in majhen kakor palček

Eliza Gregori, 3. razred

KEKEC: VIZIJA HUMANIZMA PRIHODNOSTI . . .

ALI ŽIVLJENJSKA FILOZOFIJA GORNJESAVSKEGA MLADINSKEGA JUNAKA

Ob vsakem dnevu mladosti, ki je hkrati rojstni dan našega Tita, moramo kot že tolikokrat spet podčrtati resnico, da so vse velike, legendarne osebnosti: misel in srce svojega ljudstva. Za Tita je bilo ljudstvo merilo vsega: od njega se je učil, zanj je delal in živel, zato ga je lahko tudi vodil: tako kot malokdo na tem svetu.

Vse preradi pozabljamo, da so prav ti ljudje najzlahotnejši sad ljudskih bolečin, ljubezni, sreče, znoja in krvavih žuljev, sanj in hrepenenj. Nič ni slučajnega: za najmočnejša semena je treba leta, desetletja in stoletja pripravljati polja, da vzklije ena sama velika misel in se morda rodi en ljudski genij, ki uresničuje sanje milijonov. Nekje v biološki zasnovi našega rodu je skrivnost: v omotu temne davnine so kristali sonca in sanje prednikov. Tam ni resničnosti in neresničnosti. Z rojstvom velike misli in dejanja v človeku se svet razdeli na nebo in zemljo; z rojstvom, ki si ga je treba težko prislužiti. In skrivnost potrebujemo kot ljubezen in kruh, saj buri našo domišljijo, nam ozvočuje čute, da lahko zaznamo dih mrtvih, ki prisluškujejo življenju ob naših koreninah in lovimo signale bogov v svoje sončne krošnje . . .

Pri tem je najtežje, a hkrati zanimivo odkrivati in raziskovati mladost ljudskih junakov: svet, v katerem so se zakoreninili, zakaj tam se skriva neprecenljivo ljudsko bogastvo. Seveda bi bilo neumno in bahavo trditi, da v nekaj dneh, ko se učimo in razmišljamo o Kekecu, odkrivamo ves njegov svet. Tudi v naslednjih vrsticah si ne domišljam, da sem ga zmožen z besedo zakrožiti v celoto, saj gre za zapletene dialektične odnose med njegovim notranjim in zunanjim svetom. Kekec je namreč tako celovito resničen lik, da je dovolj tega tudi neresničen, in je hkrati prav toliko neresničen, da je povsem resničen.

Gre za junaka, ki se je zakoreninil v samotni, vedno nekam samosvoji, zaprti, muhasto spremenljivi in obenem strogo določeni: v kamen vdolbeni, ponekod kakor izrezljani dolini Zgornje Save. V njej ima človek občutek neke nemoči, ker se mu zdi skoraj nemogoče, da bi lahko dal tej idealni stvaritvi narave tudi svoj pečat. Tako popolna je, da se vse živo v njej od nekdanjega nagna k skrajnostim. Težko bi še našli kraj, ki bi terjalo od človeka — za resnično bogato življenje — tako močan domišljjski kontrapunkt.

V dolgih zimskih večerih se je sproščala ljudska domišljija: nastajale so pripovedke, pravljice, legende. Oblikovali so se liki divjih samotarjev z nadnaravnimi močmi, ki so bili ljudem naklonjeni ali sovražni. Ljudi vpletajo v svojo igro zla in dobrega: prav toliko kolikor jim je potrebno za polnejše življenje, saj jih vsak po svoje oživljajo po samotnih kočah stari očanci z izrednim pripovedniškim darom. (Menda je bil zadnji med njimi pred nekaj leti umrl Jakob Peter).

Ta izredna zakladnica pravljicega ljudskega bogastva je čakala tudi Kekca, ko se je nekoč — nekega dne rodil v topli kmečki hiši. Mamica mu je še v pleničkah kdaj pa kdaj grozila s kakšno Pehto ali Bedancem, ker kričač ni mogel razumeti, da je še kdo v hiši. Takrat je bil bolj mamičin zlati kekec kakor Kekec. Kadar ga je odvila je zakrtil z rokami in zavrisnil od prostosti. Potem ga je stisnila k sebi in zasula s poljubčki: da se je smejal Kekec, tako zvonko po stopničkah do neba se je smejal, kdo ve kolikokrat. Kadar je stopil oče v hi-

šo, sta že čebljala v nekem čudnem, mlečnem: Kakčevsko-kekčevskem jeziku, ki ga znajo in razumejo samo mamice s svojimi otročki, kdo ve kolikokrat. Oče pa se je ponavadi obrnil, po prstih odšel iz hiše in si vihal košate brke od ponosa kdo ve kolikokrat . . .

Tako je Kekec rasel in zrasel do besede — pa naprej od besede k besedam, tako visoko, da je beseda dala besedo . . . In kmalu je držal vse za besedo: mamico, babico, tete, strice — vsak večer: nova pravljica! In poslušal je Kekec, tako se je naučil poslušati, da dokler ni zaspal, sploh ni bil več Kekec, ki leži v postelji: bil je junak, ki razkriva strahove, seka zmajem glave, rešuje najlepše kraljične iz zakletih gradov, prelišeči zagonetne čarovnice . . . in pomaga Kekec: vsem ubogim, nemočnim in dobrim ljudem, da jih ne pogubi zlo.

Ko je zrasel do pastirčka, je bil že tako pogumen, da so ga zaman strašili strici in tete; ti nagajivi in hudomušni preizkuševalci poguma pri vaški otročadi. Od pravljice — svoje prve učiteljice se je počasi poslavljajal. Skupaj z ovčkami in kozami ga je vabila k sebi druga — narava, ki je bila še bolj modra in skrivnostna . . .

Prva ga je učila, da je svet iz zla in dobrega kakor je dan iz noči in dneva. Oboje je nekaj danega, nespremenljivega, ki se med seboj kar naprej spopada, da pa na kraju vedno zmaga dobro.

S tem ga je notranje gnetla, utrjevala, oblikovala in usmerjala k pokončni rasti.

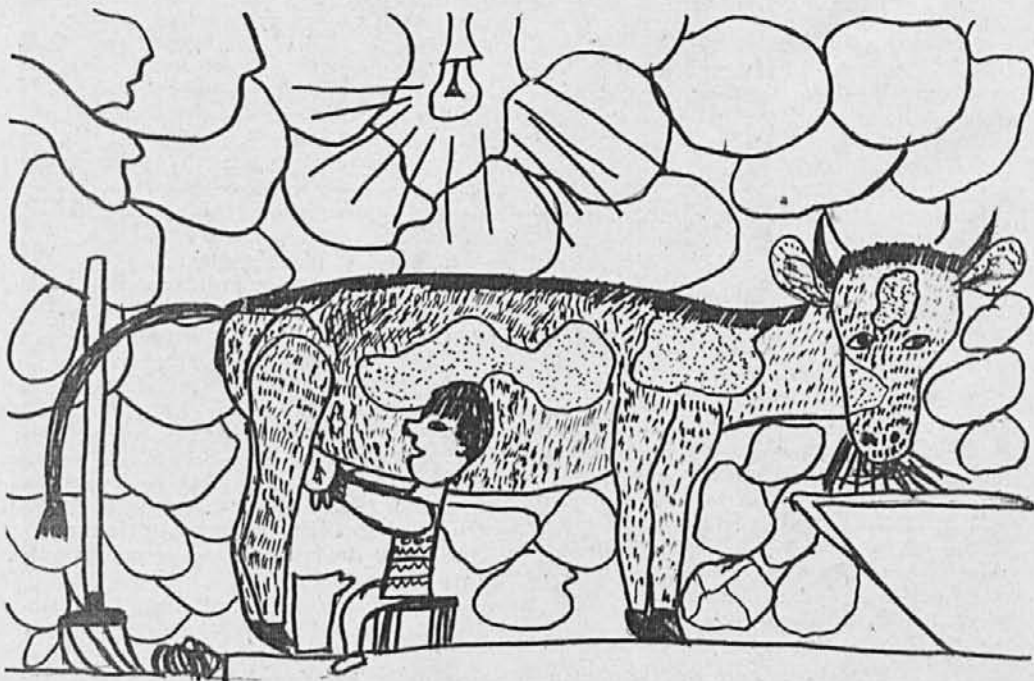
Druga je modro molčala, ko ga je vodila po poteh ob rekah in potokih, skozi gozdove in planine pod spreminjajoče se nebo in oblake. Moral jo je gledati in opazovati z očmi in srcem, če jo je hotel spoznati in odkrivati njene skrivnosti. Nastavljala mu je pasti, ga lovila v zanke, se mu razkazovala v svoji popolni lepoti, ga presenečala z muhavostjo, s silno dobroto in darežljivostjo in nič manj s krutostjo. Iz njene popolnosti je razbral, da je vse, kar jo tvori, nepopol-

no in hudo spremenljivo, da je v vsakem zlu lahko tudi dobro in je v dobrem zlo. V takem približevanju in odbijanju od obeh skrajnosti je čutil moč in ritem njenega življenja. Kar je v eni skrajnosti vztrajalo in hotelo doseči popolnost, je propadlo — umrlo. Po teh spoznanjih Kekec ni bil več samo pogumen, iznajdljiv, pameten in dober, postal je tudi moder, da bi mu lahko podelili vse doktorate na svetu. A modrost ne pride sama od sebe. Do nje se gre skozi težke preizkušnje. Z najčistejšo lučko življenja moraš posvetiti v noč nad samotnim breznom, da se zganejo kamnita srca skal in se premaknejo svetovi odtrgani od ljudske duše, kjer umirajo lepe misli, topla srca, upanja brez sanj — in se brišejo sledi resnice . . . Kekec vdira v svetove: Bedanca, Kosobrina, Pehte, Vitranca . . . z vsem tistim, kar tem izobčenim bitjem v planinah manjka. V njihova domovanja, ki so zgolj lovišča ali skrivališča, vnaša nemir. Na vsakem koraku jih meče iz lažnega notranjega ravnotežja. Iz bebavega spanca jih drami k razmišljanju. Seje dvom v njihovo zakrknjeno gotovost. In kar jih pri vsem tem najbolj preseneča: prihaja k njim z ljubeznijo in dobro voljo v srcu — obeh so tudi sami deležni — da osvobodijo nemočne, uboge žrtve. Tak jim nehoti zleze pod kožo, osvoji jih, zato si ga želijo pridobiti, pa tudi izrabiti za medsebojne obračune. A Kekec je neoprijemljiv in tako celovit, kot da nosi v sebi neko naravno poslanstvo, ki sproži plaz nad samotnim breznom. Njegova notranjost je neusahljiv sončni studenec, ki ga ni moč skaliti, saj ga je tudi pripravljen za vsako ceno braniti. In tak-samo tak se lahko vrača iznad samotnega brezna: z otroško naivnim izpraševanjem vesti . . .

Zato si z vso odgovornostjo upam zapisati, da je Kekec najresničnejši in najbolj univerzalen ljudski junak v svetovni mladinski literaturi . . .

(Nekaj misli ob odkritju Mitričeve skulpture KEKCA v Kranjski gori)

Benjamin Gracer

KEKEC KOT SPOMIN NA ZGORNJESAVSKO RETRHO

Rethra (baltoslovansko) je hram vseh bogov ali naziv za vse bogove pokrajine, to je grški Panteon. Zanimiva je beseda Rethra, ohranjena kot Rateče. Rethra je bilo svetišče, kulturno središče slovanskih Retranov nekje ob Baltiku okoli leta 1000, posvečeno Svarožiču-Redigostu. Vednost o njem je pripotovala do nas, kot Lepa Vida, ki je Svetovit ženskega spola. Vstopimo torej v razvaline dolinskega preročišča.

Kecec je sončni ali svinjski ali mlečni in kravji junak, svinjski je treba vzeti kot nekaj izredno lepega in mičnega, poznavalcem tekmovalja okoli svinjske glave to ne bo težko. Beseda Kecec je sestavljena iz ke in kec. Kec je glava ali celo božanski as. Idejno in etimološko se Kecec pridružuje svojim velikim evro-azijskim bratom: ti veliki Kekci naj bi bili: Siegfried, Gilgameš, Melhior, Ziukudra (sum.) Ksikuthro (bab.) in kiklop (helensko). Vsem tem junakom je skupno, da so nekaj bogovi, nekaj ljudje in iščejo nesmrtnost ali pa branijo pravičnike, ker so sami bogovom enaki.

Rožle je temna stran Kekca. Vsi junaki in bogovi imajo namreč senčno stran, ki jo seveda premagajo in uničijo. Rožle je v naši vsebini omiljen, ker je človek, otrok. Ob imenu Rožle se spomnimo na Svarožiča, na pokrajino Rož in na rožo, ki je pašna ter bojna pravica.

Pehta je grozo vzbujajoča kot Pech, pekel, peccatum, Pegaz, Perzn, Pegam, pešta kot umazano bitje in pešta kot kuga. Na drugo njeno ime, na Loumosi-Lamaštu spominjajo izrazi lomastiti, mosati se in imeti maslo na glavi.

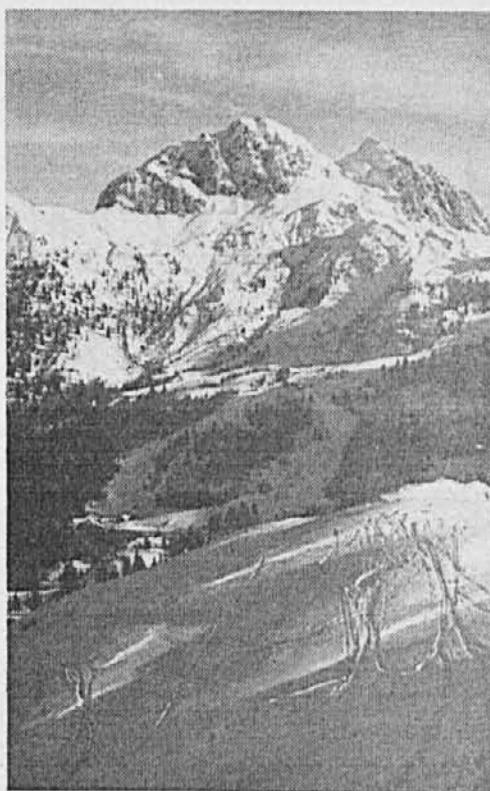
Bedanec je prav tako vodna pošast. Baeddel ali petel je brezspolno bitje, inacha Brdavsa. Kraji ob vodi, ki spominjajo na Bedanca, so Bodešče, Budimpešta, Budišin, Boden, Bizanc, Bedančeva voda je pa seveda čo-bodra.

Prisank je neke vrste pribežališče, azil. Beseda je sestavljena, kot prijatelj iz pri(ljubiti)+jatelj, jatak, jadak, jacca, jez-diti, jahati. Prisank je torej pri+sana. Sana je zdravje in osnova za naše reke Sava, Sana, Drava, Donava, pa tudi Sanaan, obljudljeno deželo in Sanadah, jedca atomov 6 (črna luknja), ki se mu tudi reče Ulukah (Pokljuka), kar je sova, ki je poleg vsega in vseh pomenov prinašalec besede. Beseda je pa seveda istoznačnica za Boga. Torej je Prisank kraj, kjer so ljubili in častili Besedo-Boga. Sličan kraj v te namene je Vogel, ki je tudi sova.

Kosobrin je ista beseda kot Cusco (poppek), Coscoani (gomila kamenja, ali kozolec ali azil). Nanj navezujem kozmos. Vsekakor je Kosobrin belo ob črnem.

Zanimivo iz Kekčeve vsebine je še to: Pehta ima mazilo za oči, tudi v Kralju Ojdipu Kuga odpira duhovni vid. Potem je še vloga petja, ki je v zgodbi optimalna, kar je gotovo lepo sporočilo za dandanašnji čas.

Valentin Cundrič

Franci Črv: Smučišče

SREČANJE S KEKCEM

Sedela sem ob gorskem potoku, hladna studenčnica je skakljala med kamni. Nad gozdom je vladala gluha tišina. Okrog mene so stale stoletne smreke, obrasle z dolgimi lišaji.

ŠOLSKO KULTURNO DRUŠTVO JOSIP VANDOT

V celodnevni osnovni šoli Jeseniško-bohinjski odred Kranjska gora imamo že več let razvito pestro in uspešno izvenšolsko kulturnoumetniško dejavnost. Na šoli deluje petnajst krožkov, sekcij, skupin, in sicer: literarni, lutkovni in filmski ter televizijski krožek, gledališka skupina, bralna značka, knjižničarski, pravljični in likovni krožek, zborovsko petje, »vesela šola«, skupina izraznega plesa in plesna skupina, poleg poklicnega usmerjanja in turističnega podmladka. Izdajamo pa tudi šolsko glasilo Kecec.

Vse te dejavnosti povezujejo ljubitelji kulturnoumetniškega delovanja na šoli s krajevno skupnostjo. Ker v naši osnovni šoli že nekaj let uspešno deluje šolsko športno društvo, pred kratkim pa smo ustanovili tudi klub mladih tehnikov, smo se tudi mladi kulturniki odločili, da ustanovimo svoje društvo. To smo storili na občnem zboru 29. februarja letos in društvo poimenovali po našem rojaku, pisatelju in pesniku Josipu Vandotu. Za svoje geslo smo izbrali Kekčeve besede: »Dobra volja je najboljša«.

Iz daljave zaslišim razigrano Kekčevo pesem. In čez nekaj časa je že stal pred menoj s svojim prešernim nasmehom na ustih.

Naenkrat zavzdihnem: »Ah, lahko je tebi, Kecec, ko pa nimaš šole, ni ti treba pisati spisov in reševati zapletenih enačb, ni ti treba pisati zamotanih kontrolk...«

Kecec mi odgovori: »Že, že, ampak Bedanc je bil zame kar trd oreh, pa sem ga vseeno...! Pehta in Bedanec, o, to je bila zame velika šola izkušnje!«

Pogledala sem Kekca, na njegovih ustih je ležal nasmeh, pa kako tudi ne bi, gotovo se je spominjal časov, ko je pošteno nasukal Bedanca in Pehto.

Razburjeno sem dejala: »Hm, velika šola izkušnje! Kaj pa moja šola?«

Moje misli so se mešale z zamolklim šumenjem potoka, ki je padal v globok prepad. Razpenjena voda je bruhala iz skale in je padala v bobneč, hrumeč prepad. Potem se je počasi umirila in tiho šumela med belim prodom. Tudi moje misli so se umirile.

»Ti, Kecec, si imel v svoji veliki šoli morda samo dva glavna predmeta, Bedanca in Pehto, pa svoje ovce in koze. Jaz pa imam biologijo, zgodovino, matematiko, pa še druge zoprne predmete. Ti ovce zaženeš, potem pa si prost. Kaj pa jaz?«

Kekcu se je zmračilo čelo, nato pa je dejal: »Res, veliko težje probleme imaš, ampak mislim, da bi se dalo nekako tudi tvoje težave rešiti.«

»Kako, kako?«, sem zavpila od veselja. »Ali veš, kaj? Ni treba, da vedno buljiš v debele knjige in napanjš možgane. Malo večkrat pridi sem v naš planinski svet, kjer gorski potok poje svojo glasno pesem in kjer se še dolgo v pomlad srebrno leskeče sneg, tukaj boš pozabila na svoje težave. Pridi, le pridi!«

Še dolgo je odmeval Kekčev glas po soteski. Ko sem počasi sestopala, se je že večerilo po tihem, širnem gorskem svetu. Beli vrhovi so zažareli v čudnem škrlatnem ognju. Ko sem prišla v dolino, se je v meni zopet oglasil Kecec: »Pridi, le pridi!«

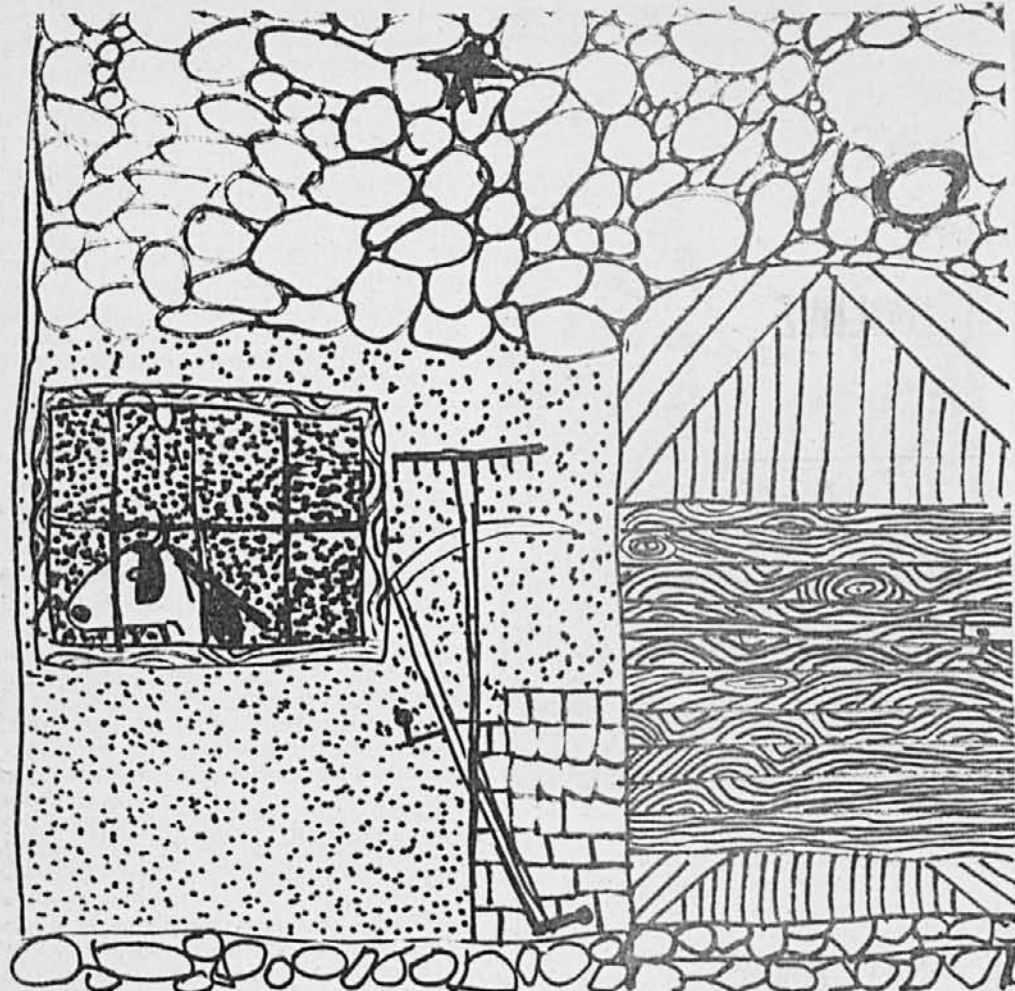
Teja Robič, 6.raz.

Na ustanovnem sestanku društva smo sprejeli pravilnik društva, letni načrt dela in izvolili izvršni in nadzorni odbor. Predsednik izvršnega odbora je Benjamin Gračar, podpredsednica Špela Lavtižar, tajnica Vera Kopavnik, mentorica Mira Smolej, blagajno vodita Vera Dulmin in Almira Smiljič, član dokumentarist je Lojze Kerštan in članica Martina Knez; člani nadzornega odbora so: Marija Krofl, Mira Mandeljc in Matjaž Tufekčič. Častna članica društva je Danica Hostnikar, ki je brezplačno prispevala knjige za šolsko knjižnico. Društvo je tudi član Zveze kulturnih organizacij občine Jesenice.

Na sestanku smo tudi razmišljali o ustanovitvi še nekaterih krožkov in skupin, kajti šola daje vse možnosti za uspešno delovanje. To naj bi bili novinarski krožek, zbirateljstvo, glasbeni popoldnevni in klubski srečanja učencev.

V kulturnem delu programa na ustanovnem sestanku so nastopili recitatorji, pevci in harmonikarji ter ritmična skupina. Predstavili so se tudi lutkarji, likovniki in dramski krožek.

A. Kerštan

Teja Robič, 8. r.

NAŠ KRAJ KRANJSKA GORA

Večer. Stojim na hribu, ki je znan zaradi svoje težavne smučarske proge in ki je ponesel ime kraja, ki leži pod njim, daleč v svet, tja, na druge celine sveta.

Stojim na hribu, ki stoji nad vasjo ponošno in bedi nad njo noč in dan. Še se spominja let, ko so se pod njegovo pobočje naselili prvi prebivalci vasi — koroški pastirji. Spominja se Turkov, Italijanov in Nemcev, ki so s silo hoteli iztrebiti njegove varovance, spominja se pokov pušk, ki so pokale po njegovih gozdovih.

Luči se svetijo v modro-vijoličastem večeru kot svečice na novoletni smrečici. Po pobočju varuha vasi se premikata dve lučki. To sta teptalca snega, ki pripravljata teren za jutrišnjo smuko.

Hitita, saj vesta, da je pred njima še mnogo smučišč, tja do Podkorena. Nekajkrat levo in desno, nato malo više in že je smučišče bela preproga.

Oči sledijo glavni vaški cesti. Pred hotelom Kompas stojijo motel in teniška igrišča, ki nudijo rekreacijo domačinom in turistom, ki prihajajo v naš kraj, da se naužijejo svežega in čistega gorskega zraka. Nekaj dlje je hotel Larix, na zelenici, ki je sedaj prekrita z mehkim belim puhom, pod katerim počiva vsa vas, pa stojita dva kipa, deli kiparjev iz naše občine, ki si želijo, da bi na tem prostoru nastala mala forma-viva, kot je v Sečovljah pri Portorožu ali v Kostanjevici ob Krki.

V smeri proti Vršiču je urejen park, v katerem stoji kranjskogorski pravljicni junak iz Vandotovih zgodb, pogumni Kekec s palico v roki, zazrt nekam v visoke gore Julijskih Alp. Poznal je vsako pot, po kateri se danes pada na stotine ljubiteljev gora.

Počasi se pogled odtrga od Kekca, mimo hotela Lek, teniškega igrišča in do jezera Jasna, ki v poletnih mesecih nudi možnost plavanja in vožnje s čolni. Od jezera pelje pot v sotesko Male Pišnice, kjer je hodil Kekec z Anžetom in svojimi ovcami. Po gozdni stezi prideš do hotela Erike. Od tam se spustiš po bregu in prideš do Pišnice, ki teče izpod Julijcev. Mimo

JAZ OSMOŠOLKA

Stojim pred ogledalom. Jezno navijam šop las na krtačo, toda lasje kar po svoje. Še nekajkrat poskusim, vendar tista nasproti mene noče in noče imeti takšne frizure, kakor bi jaz hotela. In postava! Nemogoča! Boki so preširoki, stegna pa predebela. Sklonim se bližje k ogledalu in čudno spačim obraz. Razočarano ugotovim, da tako grd ne more biti nihče drug kot jaz.

Ko se spet vzravnam in se neham pačiti, me spreleti misel, da je pač vseeno: ali se pačim ali ne. Iz ogledala me dražijo še kar naprej mozolji, prenizko čelo, premajhen nos... Vsa obupana razmišljam o napakih na svojem obrazu. Oh, kako sem vendar nesrečna! Zakaj nisem lepa?

Pa tudi drugače ni nič po moje. Nihče me ne razume. S starši sem se skregala, s sestro strela, fanta pa sem zapustila. In učenje! V šoli sem dobila cvek. Le kako naj

hotela pelje cesta na gorski prelaz Vršič. Vršič je poznan po vsakoletnih športnih prireditvah, kot so: kolesarska tekma po Jugoslaviji, tek na smučeh, suhi tek, juriš na Vršič, to pa so prireditve za rekreativce.

Udeležba se iz leta v leto veča, kar dokazuje, da se veliko Slovencev ukvarja s športom.

Od ceste se odlepi makadamska pot proti Krnici. Znana je vsem planincem, ki večkrat zahajajo sem pod vznožje visokih gor. Po cesti drsim s pogledom proti vasi, malo pred prvim mostom preko Pišnice zavijem na desno. Stezica vodi ob reki, na desni so strme in visoke pečine, ki so poraščene z nizkimi borovimi grmiči in poleti s planinskim cvetjem. Ob pregradi, preko katere pada voda, se ustavi, kaplje ledeno mrzle vode škropijo naokrog. Počasi pogled beži naprej, tukaj je nekaj orodij, ki sodijo k strmi stezi. Grem naprej in od nekod se slišijo zvoki glasbe. Pot po gozdu se konča in pogled zaide iz gozda k razsvetljeni ledeni plošči, od tod prihaja glasba. Črne pike drsijo na desno in levo. Vrisk, smeh in nekaj joka odmeva obenem z glasbo v zimsko noč. Spet čez most in nato v breg, pogled se ustavi na cerkvenem zvoniku, ki zaradi svojega blišča in izjemne arhitektonske oblike privablja turiste, da ga fotografirajo. Po dolgem času je pogled spet ujel glavno cesto, počasi se pelje na saneh, pred gasilskim domom skoči s sani. Nasproti stoji nizka kmečka hiša — Lizenjekova domačija — najstarejša zgradba v vasi. Poslikana je s fresko in raznimi ornamentmi. V njej bodo uredili ljudski muzej. Po cesti za gasilskim domom in stezi pride do osnovne šole, hiše učenosti. Ni slišati veselih krikov učencev, sedaj spi, spi v tihi zimski noči pod mehko puhasto odejo. Cesta mimo šole pelje do zdravstvenega doma. Nekaj metrov stran je dolga zgradba, v kateri so trgovine, pošta, frizerski salon in poslovalnica s spominki.

Pogled bega od sedežnic, ki prepredajo hrib. Gaz pelje do postaje, kjer izstopajo smučarji in turisti. Od gazi, ki pelje do doma, se odcepi ozka gaz, ki pelje do prostora, kjer sem s pogledom tja dol, z varuhom vasi — Vitranca, opazovala, kako je Kranjska gora pred nekaj urami počasi legla spat. Zdaj pa spi, pokrita z mehko belo puhasto odejo, v modro-vijoličasti noči, posuti z zvezdami, mirno in zasluženo spanje.

Tanja Čehovin, 7. razred

se naučim vse formule, vse besedne vrste, nepravilne glagole... Le kako naj prečepim ves popoldan nad knjigami, ko pa je zunaj sonce? In kako naj ne mislim na fanta?

In ta mama! Jaz ves popoldan prečepim pred radiom, da bi slišala kakšno popularno pesem in ko ga navijem na ves glas, ona razdraženo priteče v mojo sobo in ga ugasne. Jaz skoraj ponorim! Toda ona zmaguje in tudi zmaga. V ušesih mi še vedno zveni melodija: »Do you really want to hurt me?«. O, kako dobro je oblečen Boy George, čisto po modi. Meni pa doma nočejo kupiti jacky. Če pa se le dotaknem sestričnih oblek zatuli name: »Si nora?! Jaz v tvojih letih...«

Vsi me zmerjajo s pubertetnico, toda jaz to nočem in nočem biti.

Tamara Grilc, 8. razred

PRIPOVEDKE IN ZGODBE IZ NAŠE DOLINE

Predeč kot štiristo leti postavi eden od celjskih grofov grad v Beli peči — in postane belopeški graščak. Njegov fevd sega od Bele peči do Belce. Borovci so njegovi podložniki-tlačani... Borovška vsakdanjost je zato trda in neizprosna, v svojem jedru dokaj statična: po strogih zakonih narave in krutih fevdalnih gospodarjev. Njihova svoboda je v planinah — pod plavajočimi oblaki. Njihovo upanje: da bo dobro premagalo zlo in bodo krivci za njihovo trpljenje kaznovani, brli v božjih lučkah po kočah...

Človeški duh je neuničljiv: kar ne more živeti in uresničiti, sanja in sanjano izroča prihodnosti — v pripovedkah, pravljicah, zgodbah, legendah...

Kjerkoli že smo — v vseh časih in prostorih moramo biti na preži samemu sebi, če hočemo odkrivati svoj obraz, nekje med plesom v maskah in plesom smrti — kjer nas osrečuje ljubezen in pogublja zlo. Kaj je človek?

Naša pamet je pogubna, kadar je v službi strasti. Vrže nas iz ritma stvarstva... Ljudska domišljija je ustvarila junake, ki kaznujejo ljudi, kadar ne živijo po skrivnostnih zakonih narave. Zato nas pripovedke učijo, tolažijo, modrijo in zdravijo našo dušo, žejno božanskosti, trudno od živalskosti...

Kolikor je v pripovedkah vraževernost odraz naše omejenosti in nemoči, toliko je tudi sredstvo za utrjevanje naše notranjosti, za preseganje strahu pred neznanim. Kadar dobi krila domišljije, zraste v pravo grozljivko, ki so jo naši predniki učinkovito uporabljali v vzgojne namene.

Pripovedke in zgodbe iz naše doline so po ohranjenih zapiskih učiteljice, ki je pred drugo svetovno vojno poučevala v našem kraju, zbrali, priredili in jezikovno oblikovali učenci literarnega krožka osnovne šole Jeseniško-bohinjskega odreda iz Kranjske gore pod vodstvom mentorja Benjamina Gracerja. V narečju pa je zgodbe zapisala prof. Mira Smolej.

Za prebesedenje — v kolikor mogoče »živo kranjskogorščino« — se vsem iskreno zahvaljujejo.

ZNAMNJE NA KRIŽENCE

Na Križence, ta perumo kwanco ad Jalenawe žaje prot' Patkoreno, je učesah stau ęlsen znamnje. Na njemó sa b'le z akorna rakó namawane tri maži u kažušęh pa dva konja. An moš je na pote ležau, ta druje dva sta ga pa z nožam pa dbewęm

kowam afdewawawa. Te znamnje je dawa pastajte ta žawastna udowa u spamin na sojga maža k' je biu tama ubit.

U staręh cajteh sa naš ljędi ulik furale. Tešće wazi sa pęrrapatale 's Kranja pa še at dęlj ęes Stęremc u B'ljak. Furmane, k' sa tud panoče wazile, sa b'le ablečene u tešće damá narjene kažuše. Pęr sebe sa pa mele uliče kóle, k' nisa b'le ki za apora zmatranmo papotnemo, ampak bęlj za arože prot' raubarjam.

Moš, damá 'z Oljšęka pęr Kranjo, je ulikrat furau. Zato k' sa b'le nawarne cajte, je soj d'nar skriwau u konjsęmo kómato. To je wedwa tud' njegá žena.

Ankrat, k' se j' peljau prot' dómo 'z B'ljaka, ęer je an dober kšeft naredu, je kakęr pa nawade d'nar spraju konjo u kómat. Ki na 'nkrat se mo pęrdrušta dva maža. Na Tabrah sta ga t'wá ubite. K' sta pa męt pagęwaram zwed'wa, da bo pęr Petaco pęspau, sta se pa zmen'wa, da ga še pret napadeta. Tako sta na Križęnce pwanwa na njegá, ga z nožam pa kowam pabiwa. K' nista ęncęr d'narja dabiwa, sta maža u Rojca zaulekwa pa ušwá.

Kanj je sam' pęrwozu damó u Oljšęk. K' je žena dabiwa węs d'nar u kómato, je lęki wedwa, da se j' neki naręd'wo. Pęr priče je šwa žandarjam prajt. Krwawa slet jeh je peljawa at Križęnce prot' Rojce, ęer sa ta męrtlęga maža dabile.

ę = polglasnik

U MĘKWÁWĘNKO

U Mošnjah je žwęu an star moš. Biu je bagát pa se j' sasedo zahtęwo njęgouga d'narja. Zato ga je zmeram nadlegwaw za pasajiwo. Moš je pasojau d'nar zaklędęr mo ga ni zmęnkawo. Sosęt pa ni adnęhau, zaklędęr se ni moš ankrat azjęzu pa zahtęwau węs soj d'nar nazaj. Zdej se je sosęt dewau guhga. Mažięek pa je šu u Kranjska gora pa ga zatóžu na sadnije.

Na den abraunawe mor'ta abá u Kranjska gora. Sosęt k'hoče bite zwit pa pame-tęn, uzęme dbewa, uotwa papotna pal'ca pa je napóne s cekine. U pal'ca dá káj' cekinau, kakęr znęse njęgou doh, pa še za abreste.

K' prideta na sadnija, patrde moš, da je dau d'nar sasedo. Sosęt pa praje, da je cekine že węrnau. K' more pęrsęšte pret bogam, da gawari resnica, prose mažięka, nej mo padrži pal'ca, da bo uhkó pęrsęgu. Tako 'ma męt pęrsęga pęr sebe pal'ca star moš, pa pęrsęga pa je spet dá zwóbenmo sasedo. Sosęt je dabiw prauda...

K' grestá 's sadnije pa kamnitęh štęngwah, se sosęt spatękne, padę in ableži u nezawęste. Pal'ca se zwome in cekine se zatęrkljája mažięko pad naję in pa štęngwah. Nezawęstęnga saseda zanęsęja u soba.

U Kranjsę' gore sa b'le ta gwaune dure u sadnija lęki s ta gwaune ceste. Pęrd durme sa wid'le ljędi panoče, k' nisa mogle spatej ulika ęrna kačija pa dva ęrna konja pa še dva ęrna psa ab stranęh. Žwalęm je šwigau uogęnj 'z gopcau. ęez an cajt je atderdráwa kačija ęes Špánau uęrt — takrat táma še ni bwo hiše — prot' Sawe pa na druje strane zginwa. Ta druj' den sa dabile ljędi pęr Sawe u Mękwawęnko ta galj'fiuga saseda uzgá ęęrnęga, pa jezęk je mou za ana pęd delęč 'zulečęn 'z ust.

Mažięek pa je mou soj d'nar pa je dabiw še sasedaua hiša.

ę = polglasnik

ČĘRKWÉNA URA

K'dęr sa b'le atroce le preuęč žlęht, sa jęh ta star' umerle s tale stor'ja.

Dauno pęrd lete je u Kranjsę' gore žwęwa ženica, k' je ab štęřęh zjutra hadiwa u cerku zganit pa ura nawijat.

Ankrat pa, k' je bua lih pohna una, j' se pa žena zmotwa. Una j' tak' s'jawa, da j' mislwa, da j' že štęř, u resnic' je bwa pa še le pónači.

U cerkle sa mel' gaspot fájmaštęr meša pęrd uatarjam, farane sa pa žębrale. Ženica j' se začudwa, k' je widwa same bele abraze. Med njem' tud' taće, k' jeh je paznawa, pa j' wedwa, da sa že dauno ranjće. Groza j' ja apšwa. Za ęęrkwęnme durme j' pa stawa njena ranjka botęrca, pa j' je pašęptawa:

«Jes sęm toja botęrca. Beže! Lete damó, kar te naję neseja! Ta ranjće te boja 'as-tęrgale!»

Žena j' tak' šwa, da še urat at britafa ni mewa cajta pajskaće. K' je glih rajtawa tawęn ęes rinkmauer paskačite, sa ja pa ane rečę zgrab'le za kožęh. K'sreč' se j' pa zmuzęnwa 's kažuha pa ta naprej ęes zidęč, tak' da j' se rešwa.

Ta druj' jutro, k' je šwa pa soj kožęh jęskát, je biu pa uęs sęęfrán, pa na usačmo grobo ki an flindęr.

ę = polglasnik

ZMAJ U WITRANCO

U staręh cajteh je stau na Pečęh magočęn grat. U njemó je žwęu an graf z žena pa hčęrka. Grat je askęrbwau askęrbnik. Graf pa askęrbnik sta bwa h'dobna pa břęsbožna maža, miwa pa dobra pa je bwa grafica. Rada je hadiwa u dalina, ęer je stawa na beumo prodo cerkuca Matere božje.

Tiste cajte je u Witrancu žwęu zmaj. At cajta da cajta se je zbudu — takrat je gratawa grozna nęwihta.

Anęa lep'ga dne je špancerawa pa hoste ta grajska gaspadična pa rože nabęrawa. Na 'nkrat se začęnja nad Witrancam zberate ęrne abwaće — zmaj se je zbudu. Gratawa je grozna t'ma. Hčęrka, k' je jęskawa zauętje, se je zatekwa u cerkuca na beumo prodo.

U hud' newihto in skęrbęh je šwa grafica jęskat hčęrka... Na konco ja dabi u cerkuce. Groza! U grat se na mor'ta węč węrnite. Prewęč deujá newihta — zmaj u Witrancu nari! Na 'nkrat grozna zagrimi. Strese se Witranc, strese se Peč...

Po'le newihta panęha. K' pa grestá mate pa dekęlca prot' dómo, u groze as-tęrmetah: a grado pa ni bwo węč slędú! H'dobęnga grafa pa askęrbnika je zasú kamnję. To j' bwa kazen za grdabije.

ę = polglasnik

KAKO JE S SKUŠNJAVO V NAŠIH ZGODBAH

ZGODBE IZ NAŠEGA ŽIVLJENJA

ŠOLA BI BILA ŠALA

Šola bi bila šala, če bi bil pri nas cirkus s klovnovi, ki bi bili hitri kakor ura. Recimo, da bi te nekdo vprašal, koliko je tri krat tri, klovn pa bi vzel digitron in — ena, dve, tri: tri krat tri je devet! Živali pa bi ponosno hodile po šoli in bi kadile najdražje cigarete, tako kakor pav, ki kadi tri cigarete naenkrat. No, in tovariši bi bili veseli, ne pa da so vsak dan jezni in prav nič razigrani — vsi bavbavasti ...

Tanja

V šoli bi se vse postavilo na glavo, če bi učenci postali škrati, tovariši pa bi se spremenili v lisjake s črnimi kapami. Pri slovensčini bi se učili samo o črki A. Tovariši lisjaki nas tudi ne bi učili matematike, ker je noben lisjak ne zna. Tako bi šola lahko postala šala, čeprav jaz ne bi vsega znala.

Dejana

ŠALJIVE ZGODBE

Nekoč sva se z bratranec igrala kavboje. Šla sva v hlev po konje. Vsedla sva se na krave in kričala: hiju, hiju, hiju ...! Moja krava pa je naenkrat vstala: in padel sem na glavo v gnoj. Bratranec se mi je tako smejal, da je še sam padel s krave.

Beni

Mamici sem pripovedoval o psu, ki smo ga vpregli v sanke. Pa se nisem mogel spomniti, kako mu je ime ... Začel sem razlagati: Mamica, a veš, tisti kuža, no ... tisti, ko prideš, pa zalaja nate ...

Borut

Ko smo šli nekega dne v šoli na kosilo, me je tovariš vprašal, katera deklica v razredu mi je najbolj všeč. Jaz pa sem mu odgovoril: »Ja, ena je lepša od druge« ...

Marsel

NEUMNOST

Popoldne sem gledal smučarske skoke. Ko jih je bilo konec, sem šel v kuhinjo. Skočil sem na mizo in zavpil: Walter Steiner skače! Nato sem se odrinil. Z glavo sem udaril ob tla. Obležal sem kot mrtev. Mamica mi je na glavo vlila lonček vode, da sem prišel k zavesti. Potem sem vprašal mamico, kako sem skočil ...

Marko

Nekoč sem sklenil, da bom atiju preluknjal gumo na avtu. Preluknjaj sem jo z vilicami. Ko je prišel iz hiše, jo je videl prazno. Pogledal me je tako srdito, da sem od strahu zbežal od doma. Ta neumnost se mi je zdela toliko smešna, da sem se hihital ... Ko sem potem prišel domov, me je ati že čakal v kuhinji s pasom v rokah. Poklical me je k sebi in me nasekal po riti. Rekel je, da sem zločinec. Sramoval sem se. Čez čas sva spet postala prijatelja.

Viktor

JEZA IN HUDOBIJA

Nekega dne je moj bratec pripeljal prijatelje: Damirja, Gorazda in Andreja. Razmetali so vse igrače in knjige, kar sva jih z bratcem imela. Vse so pustili razmetano! Ko so odšli ven, mi je ati rekel, naj pospra-

vim vse od začetka do konca. V sebi sem se tako razjezil, da sem potem, ko sem pospravil, legel v posteljo in se pokrival z rjuho. Tako sem bil jezen, da nisem vedel, ali bi se jokal ali smejal. Atija bi najraje mahnil po glavi ...

Ati je opazil, da na meni ni nekaj v redu. Kupil mi je Zabavnik in »roman«. Potem je jeza popustila.

Roman

Sošolka Tanja me je prišla iskat, če grem ven. Mamica pa je rekla, da ne, ker se moram učiti. S Tanjo sva se še nekaj minut pogovarjali. Potem je Tanja odšla, jaz pa sem se morala učiti. Ko sem se naučila, je mamica rekla, da moram brati. Bila sem jezna ... Ko sem šla iz sobe sem ji pokazala jezik. Takrat bi mamico pretepla s kuhalnico. In z nohti bi jo ščipala. Sklenila sem, da se ne bom pogovarjala. Bila sem jezna dva dni. Potem sva se pobotali. Zelo mi je bilo žal, ker sem bila taka.

Mira

NEVOŠLJIVOST

Neko jutro smo se odpeljali na morje. S sabo smo vzeli vse mogoče stvari, tudi punčko, ki se je jokala in smejala. To punčko smo nesli sestrični Teji ... Ko jo je dobila, se je zelo razveselila. Potem se je igrala z njo. Bila sem ji nevoščljiva, ker nisem imela take punčke. Najraje bi ji jo vzela, a nisem upala, ker bi me mamica natepla. Kmalu pa sem v sebi premagala to zavist in sva se skupaj igrali. Mlajša je bila in rada sem jo imela, zato ji nisem mogla storiti nič zalega.

Petra

Sestrica je dobila od tete značke. Vse so zelo lepe: zlate, srebrne, zelene, rdeče in plave. Postal sem ji nevoščljiv ... Ko je šla zvečer spat, sem ji eno vzel. Temno je bilo, ko sem s police potegnil album. Odprl sem ga in vzel značko. Odneseš sem jo v svoj album. Drugo jutro, ko se je sestrica zbudila, ni nič opazila. Še zdaj ne ve, da ji ena značka manjka. Kadar jih gledava, sem kar tiho ...

Teodor

SIMPATJE

Poznam eno deklico, ki hodi v drugi razred. Ime ji je Nataša. Zelo jo imam rad, ona pa mene nima. Je velika in močna; skoraj taka kot jaz. Živi v Kranjski gori. Vedno mislim nanjo. Ona je pridna učenka. Veliko ima prijateljev in prijateljic ...

Mirko

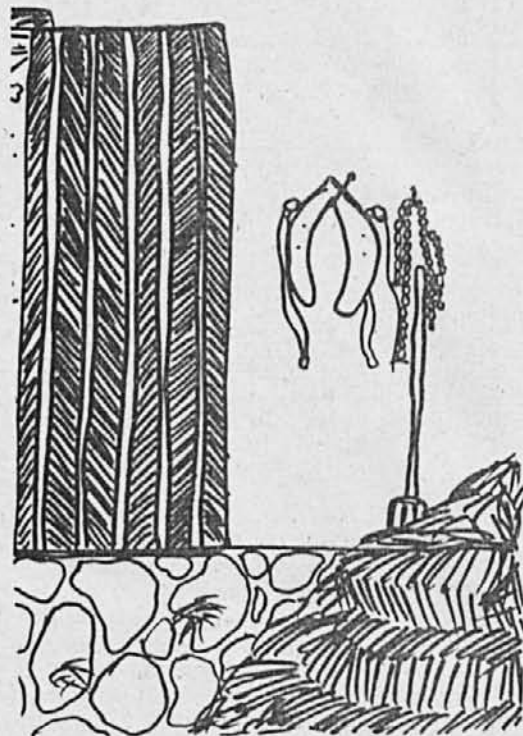
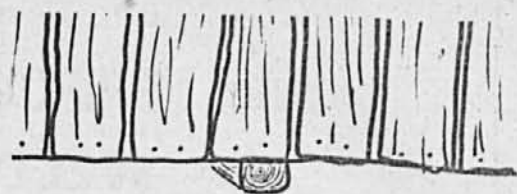
Letos mi je všeč neka deklica z dolgimi lasmi. Stara je sedem let. Hodi v prvi razred. Čutim, da me ima tudi ona rada. Kadar gre v knjižnico, grem za njo. Če pogleda nazaj, se mi posmeje, jaz pa njej ...

Bogdan

MOJČKANJE

Pri nas se vsi mojčkamo. Kad.r se naveličamo, mi ati in mami rečeta: Oh, Iztok, tako te imava rada! Če se drugi dan spet mojčkamo, me ati stisne, da kličem na pomoč. Mamico pa poljubi tako sladko, da še jaz čutim ...

Iztok

Marija Robič, 8. r.

Ob nedeljah zjutraj, ko se zbudim, grem takoj k mamici in atiju v posteljo. Zmeraj se vležem v sredino. V postelji se valjamo in zgečkamo. Vsakič, ko pridem, me oba poljubita. Mamica mi reče kokica ali ljubček ...

Darja

STRAH

Ko sem bil majhen, sem bil nekoč sam doma. Tisto noč je bilo zunaj stašno neurje. Strele so švigale na vse strani. Breza se je močno majala. Bal sem se kot še nikoli. Zlezal sem pod posteljo. Iz odej sem si naredil zavetje. Tudi s škatlami od igrač sem si pomagal. Strah sem premagoval tako, da sem božal medveda. Ko je prišla mamica, me je našla pod posteljo. Vzela me je v naročje in me pobožala.

Borut

Stara mama mi je pripovedovala, da so cigani lahko tudi hudobni.

Povedala mi je resnično zgodbo. Rekla je, da se je nekoč moja sestrična Marija igrala na dvorišču, mama pa je pred hišo prala perilo. Po cesti je pripeljal avto. Ustavil se je pred našo hišo. Iz avta je stopila ženska. Bila je lepo oblečena. Rekla je Mariji naj se pelje z njo, da ji bo kupila čokolado. Marija je privolila. Ženska je bila ciganka brez otrok. Hotela je imeti Marijo. Vzela bi jo, če ne bi v tistem trenutku prišla mama. Ko jo je ciganka zagledala, je zaprla avto in se odpeljala.

Ko sem slišala to zgodbo, me je bilo tako strah, da sem se kar tresla. Od takrat se zelo bojim ciganov.

Anica

SREČA

Mislím, da je sreča nekaj lepega... Če imaš srečo, se vse dobro konča.

Sreča je, če znaš v šoli vse, kar te tovariš vpraša. Sreča je tudi, če prideš v šolo in domov brez nezgode...

Kaj je sreča, sem najbolje spoznala, ko sem se enkrat vozila po stopnicah. Nena doma mi je vzelo ravnotežje in padla sem z glavo naprej na beton. K sreči so bile prav tam moje copate in udarec ni bil tako hud. Takrat so mi vsi rekli, da sem imela veliko srečo...

Eliza

MOJ MOŽ

Poznam nekega dečka, ki mi je zelo všeč. Je močan in delaven; prav tak, kakršnega si želim. Ne vem, če bo kdaj postal moj mož. Mogoče bom spoznala koga drugega? Sedaj — v mojem razmišljanju — je on moj mož. Moje misli so vedno pri njem na obisku. Skupaj se igrava, razmišljava, gledava televizijo in se reživa. Ko bo velik, upam, da ne bo hodil od gostilne do gostilne in pil kot »mavra«...

Aleksandra

Želim si visokega moža, vsaj za glavo večjega od mene, da mi ne bo treba hoditi nad njim. Močan bo kot Tarzan, ker so mi močni moški zelo všeč. Ne bo debel, da bi zavzel vso posteljo. Imela bova skupno posteljo. Bo pošten, pameten, dober in lep. Veliko mi bo pomagal pri delu. Učil bo otroke matematiko, fiziko... Kadar bo prišel z dela me bo poljubil. Z mano bo nežen; ne samo takrat, ko bom noseča. Kuhala mu bom, kupovala obleke in pripravljala presenečenja. Poklonila mu bom lepo zapestno uro. Imela ga bom zelo rada in nikoli se ne bova ločila.

Tina

NEKOČ BOM OČE

Ko bom oče ne bom hodil v gostilne. Ne bom tepel žene, kakor moj oče. Želel bi imeti fanta in punčko. Fant bo moral biti v šoli boljši kakor jaz. Ko bo velik tudi boljši oče, kot jaz. Delal bom v zidarstvu. Sinu bo ime Andrej, puncu Kukica, žena pa bo Alenka. Ženi bom pomagal pri delu, da ne bo važna, da samo ona dela. Otroke bo morala imeti rada...

Če bom imel toliko sreče, da bom star petdeset let, bom še učil vnuka. Ne bom ga učil piti, potepati se, tepsti ženo...

Andrej bo bolj podoben očetu, Kukica pa mami. Ko bom umiral, bom zaželel sinu in puncu lepšo prihodnost.

Peter

Nekoč bom oče. Imel bom lepega otroka. Kupil mu bom: pleničke, majico, hlače, če pa bo morda malo škilil, mu bom kupil tudi očala. Ko bo nekoliko zrasel, ga bom kdaj vzela s seboj v Italijo. Kadar bo rekel, kupi mi ta avto, ki bo stal tri tisoč dinarjev, mu bom rekel, da ne zaslužim vsak dan tisoč dinarjev in naj si zato izbere kaj drugega. Če bo še en otrok, se bom potrudil v tovarni, da bom več zaslužil. Mogoče mami otročiček ne bo všeč, potem bo prišlo malo do prepira. Živeli bomo v Parizu. Družino bom vozil na Eifflov stolp in po mestu. Tudi z jahto jih bom vozil na otoke. Včasih se bomo vrnili v Jugoslavijo. S Parižanko bom poročen, če bo dobrega srca, seveda...

Sašo

Učenci nižjih razredov

NA SOSEDOVEM VRTU

(HUDOMUŠNI SESTAVEK)

Dragi bralec-farizej,

če še nikoli v življenju nisi bil na sosedovem vrtu, če vedno hodiš s sklonjeno glavo mimo njega, in si vsakič obarvaš lica z rdečico njegovih zrelih sadežev, kadar se te loti skušnjava, da bi preskočil njegov plot, moraš verjeti, da so vse naše zgodbe povsem izmišljene...

V izmišljenem pa za tako pridne otroke nikoli ni bilo kaj resničnega!

S spoštovanjem in razumevanjem!
Učenci in tovariši

Nekega jesenskega dne me je mamica poslala v trgovino, da bi kupila jabolka. Bila sem prelena; ni se mi ljubilo kupovati... Raje sem šla na sosedov vrt. Sosed ima lepo jablano. Na njej vsako leto zrastejo debela, sočna jabolka. Splezala sem nanjo: in odtrgala deset jabolok. Dala sem jih v vrečko. Potem sem se šla igrati s prijateljico Diano.

Ko sem se vrnila domov, sem položila jabolka na mizo. Mamica je rekla: Zelo si pridna! (Moja zgodba je izmišljena, ker pri nas ni sosed, ki bi imel vrt)

Nataša

S prijateljem sem hodil na sosedov vrt klatit jabolka. Prvi dan sva se izvlekla, drugi dan tudi, tretjič pa so bile pod jablano pripravljene gajbe. Stopil sem na gajbe in se povzpela na drevo. Močno sem tresel jablano. Jabolka so padla na gajbe in je tako »grmelo«, da je gospodar pritekkel iz hiše... Midva sva ušla. Ko so doma zvedeli, so naju natepli...

Gorazd

Na sosedovem vrtu smo večkrat klatili hruške. Bile so zelo okusne (sosed nam nikoli ni ponudil kakšne hruške). Zato smo se odločili, da bomo klatili...

Bilo je ob devetih zvečer. Toni je zlezal na drevo in potresel. Hruške so začele padati na tla. Takrat pa je od nekje prišel stric. V hipu smo zbežali...

Primož

Nekega dne sem šla jest jagode na sosedov vrt. Z menoj je bila tudi Polona. Ko naju je zagledal sosedov stric, sva se ga tako ustrašili, da sva zbežali...

Bil je zelo hudoben. Tudi drugim otrokom ni dovolil nabirati jagode. Jagode so bile tako lepo rdeče, sladke pa še bolj. Jagode imam še danes zelo rada.

Mateja

Pri sosedu na vrtu sem zagledala na tleh lepe, sočne hruške. Zahotelo se mi je njegovih hrušk in sem šla k njemu. Prosila sem ga, če lahko pobere hruške okoli drevesa. Odgovoril mi je: »Kar prinesi vrečko in si jih naberi. Nabrala sem jih polno vrečko in se mu lepo zahvalila.

Tanja

Z bratcem sva šla iz šole. Nenadoma pomislím na sosedov vrt. Potem rečem bratcu: — Kaj če bi šla po jabolka? — Odlična ideja, pravi.

In sva šla... Splezal sem na drevo. Začel sem jih metati dol...

Naenkrat pride lastnik vrta. Zagleda naju in začne vpiti. Branko pobegne, jaz pa ostanem na drevesu. Kmet še kar vpije. Nazadnje se z begom tudi jaz rešim.

Ranko

Nekoč sta šla mamica in ati na sprehod. Otroci pa smo odšli k sosedu klatit jabolka. Nabrali smo jih eno vrečko, ko so se naenkrat pred hišo odprla vrata. Vsi smo zbežali, razen Tomaža, ki se je na drevesu potuhnil. Toda teta Marica ga je zagledala. Rekla je, naj pride dol. Tomaž se je počasi spustil na tla. Potem ga je teta Marica prijela za uho in ga zlasala. Mi smo vse gledali za ograjo...

Ko sta se mamica in ati vrnili, sva z bratcem molčala, kot da se ni nič zgodilo.

Andrej

KAJ JE SKUŠNJAVA?

SKUŠNJAVA je čuden mik, ki se rodi iz želje po nečem, kar ni dovoljeno...

SKUŠNJAVA skuša skušanca speljati s poti v dogodivščine...

SKUŠNJAVA lahko napravi iz skušanca junaka, ki se v trenutku spremeni iz srahopetca in bedaka...

SKUŠNJAVA moč izgubi, kadar je izkušnja dovolj velika — in strah zapre vse poti umiku...

Učenci 3. r.

Ukčeve razlage

U
UK
UKOVINA
UKOVATI...
po rimah me srbijo podplati.

Šolske besede
se sploh ne rimajo,
šolske besede
nobenega smila
za pesem nimajo...

Zakaj bi bila
šola šola
in ne — UČIUKA,
če je kar naprej
polna pouka?

Zakaj bi bil
učenec učenec
in ne — UKEC,
če se krasno rima
s čuकेc in tuकेc?

Zakaj bi bil
učitelj učitelj
in ne — UČENIK,
ki začuti kdaj
je ukec mučenik?

Zakaj bi bil
ravnatelj ravnatelj
in ne — NADUČENIK,
ki ve kdaj
je učiuка mrtev spomenik...
ali
veelik dooolgčas!

Besede: učiuка, ukec, učenec, nadučenic so poiskali in skovali učenci 3. razreda

KRAVE V HIŠI

SMEŠNA ZGODBA

(Smešna zgodba)

Teta mi je pripovedovala, da so nekega vročega dne spustili krave na vrt na pašo, teta pa je ribala vežo. Bila je sobota. Zelo je bilo vroče, zato se tudi kravam ni godilo najbolje. Pikali so jih obadi in muhe, zato so vdrle z vrta in pribezljale na dvorišče. Ker so bila hlevska vrata zaprta, so šle kar lepo naravnost v našo vežo v hiši. Teta, ki je bila v kuhinji, se jih je grozno prestrašila. Krave, ki so se zvrstile po ozkem hodniku, se niso mogle obrniti, ker je bilo preozko. Imamo namreč zelo ozko vežo, vanjo pa se je spravilo vseh deset krav. Teta od obupa ni vedela kaj storiti. Nato pa se je prerinila do vhodnih vrat in jih odprla. Odpreti ji je uspelo le eno polovico vrat, tako da je bilo za krave strašno ozko. Vendar so se vse krave srečno spravile ven, naravnost na glavno cesto. Ljudje so debelo gledali. Turisti pa so se smejali, eden pa je ta prizor celo fotografiral. Verjetno so mislili, da je v Ratečah navada, da krave spuščajo skozi hišo, namesto iz hleva. Kadar se teta spomni na ta dogodek, se iz srca nasmeji. Takrat pa ji ni bilo vseeno, saj je morala še enkrat temeljito poribati vso vežo.

Anica Mertelj, 5. razred

ODPRLA SE JE REDOVALNICA

1

Strah. Prične se s prihodom učitelja. Nervoza v razredu narašča iz minute v minuto. Ozračje je naelektreno in vsem se je žijo lasje. Nemirni obrazi se skušajo skriti ter begajo sem ter tja. Tu pa tam te ošinejo oči, ki dajejo občutek neodločnosti, strahu in skrbi. Med vsemi temi obrazi pa stoji on, učitelj, in v roki se mu pod bliščem sonca sveti ona, ki povzroča toliko gorja. Vsi strme le še v redovalnico. Dobro se sliši, kako vsem po vrsti zastaja dih. Tedaj pa se v vso to tišino vsili močan, rezek glas. Vsi obrazi so naenkrat rdeče obarvani. Kdo bo prva žrtev? Vsak pri sebi si poizkuša zakriti obraz in se narediti nevidnega. Vemo, da bo nekdo vendarle moral pred njega, kate-rega čelo je lezlo že preko nosu. Mrzla polt zalije vse, ki smo prepričani, da nas bo videl.

In le nekaj trenutkov za tem se iz velikih ust, ki se vedno bolj raztegujejo, zasliši neprijeten zvok: »Fred, k tabli!« Večina se jih spet pomiri. Vzdihi olajšanja. Ves čas spraševanja zre razred v redovalnico, ki sedaj še bolj izzivalno spreminja svoj položaj. A v njo gleda tudi edini človek, ki v

tem trenutku v razredu ni zaželen. In ko je vsega konec, v redovalnico zapiše drobno oceno, zaradi katere je trepetalo toliko src.

Redovalnica se zapre. Zazvoni. Glave se spet vzdignejo in pogledi se umirijo. Na obraze se prikrađejo nasmeški in razred oživi. Pozrabljeni so strah, trepet, nervoza.

Matjaž Gracer, 8. razred

2

Prihaja. Še zadnjič si zaželim, da bi ga tam na hodniku nekaj ustavilo in ne bi prišel v razred. Da bi padel in si zlomil nogo. O, da bi se spomnil, da ima še opravek, da bi izgubil redovalnico ali pa, da bi sploh sebe pozabil doma. Toda že je tu. Pošast! Pozdravi in se vsede. Le kaj zavlačuje s tem kracanjem v dnevnik. Toda... Oči mi še zadnjič pletavajo črke v knjigi in na čase poškilijo proti njemu. Zadržujem dih. Iztegnil je roko in nesreča je že tu. Odpira roza »stvar«, ki jo štejem med najbolj osovražene predmete na svetu. Že pokliče nesrečnika, ki se leno zavleče pred tablo. Živčno udarja z roko po tabli in mi z očmi namigne: »Pomagaj!« »Revež,« pomislim, ob tem pa sem zadovoljna, da pred tablo ne stojim jaz. V razredu se zasliši olajšan vzdih. Sledijo vprašanja in... cvek. Ozračje je zopet napeto od pričakovanja in pogledi švigajo sem in tja. Vendar že prej omenjena pošast iztegne roko po knjigi in že ni več pošast, ampak rešitelj. Začne se razlaga in njegove besede se dolgočasno vlečejo do konca ure in se mešajo z naveličanim šepetanjem.

Tamara Grilc 8. razred

LJUBI, NE LJUBI, LJUBI...

(LJUBEZEN PETOŠOLCA)

1

Kadar sem zaljubljen, sem zmeden, na vsakem koraku. Hudo je. V šoli ne vem, kje se me drži glava. Strah me je, ko stopim v razred, ker ne vem, ali jo bom zagledal ali ne. Ko se učim, se misli spletajo v neskončne sanje, ki jim ni kraja. Zmedenost je vsak dan večja. Grdo pišem, nagam ji in se petelinim pred njo.

Doma pa je vse še huje. Prepiram se s sestro in bratom, med večerjo ne govorim. Mama me sprašuje, če sem mogoče bolan, jaz pa ji kratko povem, da ne. Ko gledam televizijo, me sestra zbada, če sem mogoče zaljubljen, jaz pa ji zabrusim, naj se briga za svoje stvari.

Včasih utrgam marjetico in ji počasi trgam liste: »Ljubi, ne ljubi, ljubi...« Če se izteče na »ne ljubi«, sem razočaran in žalosten. Kadar pa ostane litič, ki pomeni LJUBI, sem srečen, oziram se za njo in jo gledam, oblaki pa se mi zdijo kot plavajoče zvezde sreče.

Andrej Kunstelj, 5. razred

2

Ko pridem v razred, sem ves zamorjen. Sedem v klop in se poskušam učiti. Nenadoma mimo mene priskaklja tista, ki jo ljubim. Gre naravnost k mojemu sosedu. Mišice se mi napihnejo kot dva balona. A vseeno mi ostane trohica pameti: v sončni prah ga bom zmlal med rekreacijskim odmorom. Čeprav ga nisem zmlal v sončni prah, sem vseeno vesel, da tri dni ne bo mogel iz postelje.

Drugi dan sem se hotel usesti in malo zafrkavati ono smrklo. Kar naenkrat me nekaj oplazi. Nje ni nikjer, ni je v šoli. Ves neparjen moram povedati, da manjka.

Žiga Krof, 5. razred

SMRT SMRT JE —

Vladka: konec sveta?

Polonca: trava, ki jo pokosimo?

Katja: posušeno drevo?

Irena: ovenel cvet?

Eliza: črna roža?

Teodor: kot velika sova?

Darja: mrtva narava?

Iztok: smrtna misel?

Marko: žalosten dogodek v mojem življenju?

Urška: stara žena s koso na rami, da pokosi življenje?

Eva: mrtev otrok na zemlji, ki so ga ubili zločinci?

Tina: atomska bomba, ko pade na zemljo?

Robi: pijani voznik?

Klavdija: nekaj belega in votlega?

O smrti veliko premišlujem. Zdi se mi nekaj groznega. Lansko leto je umrl naš sosed. Star je bil komaj trideset let. Bilo mi ga je zelo žal. Nisem mogla verjeti, da ga nikoli več ne bom videla. Včasih, kadar sem šla k sosedom na obisk, se je vedno šalil z menoj. Rekel mi je, da moram jesti malo klobase in veliko kruha. Zmeraj je bil dobre volje in nasmejan. Nenadoma pa je zbolel in kmalu nato je umrl. Šele takrat sem spoznala, kako je smrt strašna...

Eliza

Smrt se mi zdi žalostna. Hudo mi je, kadar pomislim, da bi mi umrli: ati, mami ali bratec. Nikoli več ne bi bilo tako, kot je sedaj, ko smo skoraj vsak dan skupaj: zadovoljni in srečni...

Pred nekaj tedni, ko so v Bejrutu umirali otroci in njihove matere, mi je bilo tako hudo, da nisem mogla gledati televizije.

Kmalu bo dan mrtvih. Še bolj se bom spomnila ljudi, ki so že umrli. Svečke bom prižgala staremu atu, tovarišu Titu in drugim partizanom, ki so umrli za lepše življenje...

Martina

NAŠ RAZRED

Zazvoni, mi pa se še kar lovimo in pogovarjamo. Sploh ne slišimo tovarišice, ko pride v razred. Zavpije: »Mir, kaj je zdaj to!« Vsi prestrašeni utihnemo. Tovarišica odpre redovalnico in gleda po razredu. Takrat je vse tiho. Malo pogleda ocene in reče: »No, Darja.« Vztrepeta mi srce. »Ali bom znala?« se sprašujem. Nič nisem pripravljena. Potem mi pa že kako gre. Če pa dobim slabo oceno, se drugič učim in oceno popravim.

Drugo uro pišemo kontrolno nalogo iz spoznavanja družbe. Te me ni tako strah, saj si vedno pomagamo. Ko se tovarišica obrne stran, potihem sprašujemo: »Kaj je pri petem vprašanju? Kje so Rodopi?«

Med prostim časom je kontrolna naloga že v pozabi. Spet se pričkam. Fantje nam nagajajo. Hočejo vzbuditi pozornost. Včasih jim rečemo: »O, kako si zaljubljen!« In potem se ne prikažejo več. Včasih kakšna punca dobi tudi pisemce in potem v jezi vpije: »Budalo neumno!«

Ko smo si pri matematiki dopisovali, je neki listek prišel do tovariša. Tovariš pa se je na ves glas smejal.

Darja Uršič, 5. razred